رسالت و مبارزات موسی (ع)

از دیدگاه قرآن و حدیث

(تفسیر موضوعی المیزان)

به اهتمام: سید مهدی امین

با نظارت: دکتر محمد بیستونی

قائمیه اصفهان
مرکز تحقیقات رایانه‌ای
www.Ghaemiyeh.com

رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام از ديدگاه قرآن و حديث (تفسير موضوعي الميزان)

مشخصات کتاب

رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام از ديدگاه قرآن و حديث (تفسير موضوعي الميزان)
به اهتمام: سيدمهدي امين
با نظارت: دكتر محمد بيستوني

موضـوع صفحـه
تأييديــه آيةاللّه محمــد يــزدي رئيس شورايعالي مديريت حوزه علميه ••• 5
تأييديــه آيةاللّه مــرتضــي مقتــدائـي مـديــريت حـوزه علميــه قــم ••• 6
تأييـديه آية اللّه سيد علـي اصغــر دستغيـب نماينده خبرگان رهبـــري ••• 7
مقدمـه ناشر ••• 8
مقدمه مؤلف ••• 12
فصل اول
كليــات تـــاريخچـــه بنــي‌اســرائيــل ••• 17
1 ـ تـــــا عصـــر مــوســـي عليه‌السلام ••• 17
(386)
بني‌اسرائيل، ذريّه كشتي‌نشينان نوح عليه‌السلام ••• 17
اســرائيـــل كـــه بـــــود؟ ••• 19
نكاتــي در علــل اســارت بني‌اسرائيـــل ••• 21
(387)
فهــرسـت مطـالـب
موضـوع صفحـه
تحليلــي بــر روايــت ••• 22
خـلاصــه سـرگـدشت موسي عليه‌السلام در قرآن ••• 25
داستــان مــوســـي عليه‌السلام در تـــــورات ••• 34
علت بيان تـاريــخ موســي عليه‌السلام در قــرآن ••• 39
وجــه اشتــراك بنــي‌اســرائيل با قريش ••• 44
فصل دوم
كليـــات تـاريخچـــه بنـــي‌اســرائيـــل ••• 47
2 ـ بعـد از مـــــوسـي عليه‌السلام ••• 47
(388)
سرگذشت بني اسرائيل بعد از موسي عليه‌السلام ••• 47
وضعيــت تـــورات بعــد از مـوسـي عليه‌السلام ••• 50
اسبــاط دوازده‌گــانــه بنــي‌اسـرائيــل ••• 52
(389)
فهــرسـت مطـالـب

موضـوع صفحـه
نقباي بني اسرائيل ••• 54
انحرافــات يهـــود ••• 56
اصــلاح انحـرافات يهود به وسيلــه قــرآن ••• 57
فصل سوم
شـــرايــط زمــانــي تــولـــد مـــوســي عليه‌السلام ••• 61
تولــد موسـي عليه‌السلام ••• 61
پـــرورش مـــوســـي در دربــار فــرعــون ••• 63
نقش همسر فرعون در حفظ و تربيت موسي ••• 65
(390)
مـــادر مـــوســي در نقـــش دايـــه او ••• 69
رشــد و جــوانــي مـوسي در قصـر فرعون ••• 72
(391)
فهــرسـت مطـالـب
موضـوع صفحـه
موسي، و استضعاف بني‌اسرائيل ••• 74
كشتار نوزادان پسر بنـي‌اسرائيل ••• 75
اراده الهي درانتقال حكومت به مستضعفين زمين ••• 76
تشابه استضعـــاف بني‌اسرائيل و مسلمين مكه ••• 79
فصل چهارم
هجــرت مـــوســـي عليه‌السلام بـــه مـــديــن و ازدواج او ••• 81
بــزرگ شدن موســـي و اعطاي حكـــم و علـــم ••• 81
عوامــل فــرار موســي از مصــر ••• 82
(392)
تحليلي بر مسئله قتل مرد قبطــي ••• 84
سرگرداني موسي در شهر مصــر ••• 87
(393)
فهــرسـت مطـالـب
موضـوع صفحـه
هجــرت مــوســي از مصـــر به مديــن ••• 89
تنهائــي و گرسنگــي موســي در مديــن ••• 90
مراقبــت در اعمــال و انديشــه موســـي ••• 92
قــرارداد كار و اشتغـال موسي بـا شعيب ••• 93
استجـــابـــت ســـه دعـــاي موســـي ••• 94
دختر شعيب ••• 95
ازدواج موســـي با دختـــر شعيــب عليه‌السلام ••• 96

فصل پنجم
(394)
ابلاغ شبانه رسالت موسي عليه‌السلام در وادي طور ••• 101
حركت شبانــه موسي از مديــن به مصر ••• 101
(395)
فهــرسـت مطـالـب
موضـوع صفحـه
جزئياتــي از آتــش طــور ••• 103
موســي در كـــوه طـــور ••• 106
تكلـم الهــي بــا مــوســي ••• 110
تقــدس زمان‌هــا و مكان‌ها ••• 115
چگونه به موسي وحي شد؟ ••• 115
مـــوقـــف حضـــور ••• 118
برگزيده شدن موســي عليه‌السلام ••• 119
وحي‌هـــاي ابــلاغ شـــده ••• 120
(396)
معـــرفــي حضـــوري خـــدا ••• 122
كلمه توحيد، و امر به عبادت و نماز ••• 123
(397)
فهــرسـت مطـالـب
موضـوع صفحـه
قيامــت آمدنـي است! ••• 124
اعطـــاي معجـــزات رسالــت بـــه موســي عليه‌السلام ••• 125
درخواست‌هاي موسي‌از خدا در لحظات‌اول رسالت ••• 128
نخستيـن معجــزات ••• 129
تــرس مـوســي در لحظـــه تلقـــي معجـــزه ••• 131
فصل ششم
تجهيــز موســي و فرمـان حركــت به ســوي فرعون ••• 135
اعطاي معجزات اوليه ••• 135
(398)
اژدها شـــدن عصــا ••• 136
سفيـر شــدن دسـت موســي عليه‌السلام ••• 137
(399)
فهــرسـت مطـالـب
موضـوع صفحـه
اعــزام مــوســي به ســوي فــرعــون ••• 138

1 ـ شـــــرح صـــدر ••• 139
2 ـ سهولـــت كـــار ••• 142
3 ـ باز كردن عقده زبان ••• 142
4 ـ تعييـــن وزيـــر ••• 143
5 ـ وظايـــف وزيـــر ••• 143
6 ـ ذكـــر و تسبيـــح ••• 145
7 ـ قبول دعاهاي موسي ••• 147

صدور فرمان حركت رسالتي موسي عليه‌السلام ••• 148
تـرس از مقابلـــه با فرعون ••• 149

فهـرسـت مطـالـب
موضـوع صفحـه
مـوسـي و فـــرعـــون ••• 151
انواع معجزات و تجهيزات موسي براي مقابله با فرعون ••• 153
مظالـم فرعون و فرعونيان ••• 154
اولين پيام موسي به فرعون ••• 155
ارائـه اوليـــن معجـــزات ••• 157
تحليلـي بـر تجهيـز موسـي در اول مـأمـوريـت ••• 158
اشـراف و درباريـان فرعـون و وضعيـت فكري آن‌ها ••• 161
اتهـامـــات فـــرعـــون عليـــه مـــوســـي عليه‌السلام ••• 163

تكذيب معجـزات موسـي و ادعـــاي الوهيـت فـرعون ••• 170
فـراز ديگـــري از آمـاده ســازي مـــوســـي عليه‌السلام ••• 174

فهـرسـت مطـالـب
موضـوع صفحـه
اوليـن برخـورد فرعـــون با دعوت موسي ••• 176
حكم‌هـاي اعطـــا شـــده به موســـي عليه‌السلام ••• 178
رب‌العالميـن كيست؟ ••• 179
در مجلـــس فـــرعـــون چـــه گـذشـــت؟ ••• 184
تهديـد فرعـون به زندانـــي كردن موسـي ••• 187
ظهور معجزات موسي عليه‌السلام در مجلس فرعون ••• 188
يوم زينت، ميعاد موسي با ساحـران فرعون ••• 189
نقش چهره‌هاي ديگر در مبارزات مـوسي عليه‌السلام ••• 194

نقش مؤمن آل فرعون ••• 199
(405)
فهـرسـت مطـالـب
موضـوع صفحـه
اشاره مؤمن آل فرعون به سلطنت حضرت يوسف در مصر ••• 203
قصـد صعـود فـرعـون بـه آسمـان ••• 204
دعوت مـردم به وسيلـه مؤمن آل فرعون ••• 206
فصل هفتم
جـدال موسـي بـا فرعـون و سـاحـران ••• 217
مباحثات موسي و هارون در دربار فرعون ••• 217
شـروع اعتراضـات فـرعـون ••• 218
اصـول اعتقـادي بـت‌پـرستـان ••• 220
(406)
معرفي «رب العالميـن» به وسيلـه موسي ••• 223
(407)
فهـرسـت مطـالـب
موضـوع صفحـه
پرسـش فـرعـون از قـرون اولـي ••• 224
جوسازي فرعـون عليـه موسي عليه‌السلام ••• 228
موعد مواجهه با ساحران در «روز زينت» ••• 229
جمع آوري ساحـران به وسيلـه فرعون ••• 230
افتـادن اختـلاف در بيـن ساحـران ••• 231
نتيجه رأي‌گيـري فرعـون و درباريان ••• 235
صحنه رويا‌روئي ساحران با موسي عليه‌السلام ••• 240
شـرح اتفاقات روز زينت ••• 248
(408)
احساس ترس آني موسي ••• 249
(409)
فهـرسـت مطـالـب
موضـوع صفحـه
جنـگ حـق و باطـل ••• 253
ايمان آوردن ساحران ••• 254
خشم فرعون از ايمان آوردن ساحران ••• 255
جواب ساحران در قبال تهديد فرعـون ••• 257
ساحـران چه ديدند؟ ••• 261
تفـاوت حـق، و سحـر و باطـل ••• 262

تحقـق حـــق و ابطـــال بـاطـــل ••• 264
حقيقت سحر چيست؟ ••• 266
(410)
غلبــه آيــه و معجــزه بــر سحـــر ••• 267
(411)
فهــرسـت مطـالـب
موضـوع صفحـه
فصل هشتم
دعوت عمومي موسي در مصر و اسكان بني اسرائيل ••• 269
صـف اول ايمـان آوردندگان ••• 269
فرمان اسكــان بني اسرائيــل در خانه‌هاي مصر ••• 275
فعاليت تبليغاتــي موســي و خشــم فرعونيان ••• 277
بررسـي دين و آئين فرعون ••• 279
اتهام جنون عليه موسي عليه‌السلام ••• 283
صحنــه ديگــري از مواجهــه فرعـون با موسي ••• 285
(412)
مشتركــات قــوم فرعــون و قــوم قــريـــش ••• 288
(413)
فهــرسـت مطـالـب
موضـوع صفحـه
بــال‌هــاي نـــازلـــه بــر فرعونيـان ••• 290
انواع بلاهاي نازله به فرعونيان قبل از نابودي نهائي ••• 293
مشخصــات بــلاهــاي نــازلـه بــر فــرعــونيــان ••• 295
بلاهـاي طوفـان ••• 296
نــزول ملــخ براي نــابـــودي زراعت ••• 298
فرود شپشه بر زراعت و بدن فرعونيان ••• 299
نـزول بلاي قورباغـه بر فرعونيـــان ••• 300
نزول بلاي خون ••• 301
(414)
نفريــن نهائــي موســي و دلايـــل آن ••• 303
استجابــت نفـــريـــن مــوســـــي ••• 305
(415)
فهــرسـت مطـالـب
موضـوع صفحـه
فصل نهم
پايان سلطنت فرعون و آغاز وراثت مستضعفان ••• 307

وعــده نجــات و جــانشينـــي در زميــن ••• 307
بي قراري بني اسرائيل ••• 309
تحقــق وعده‌هاي الهي ••• 311
حركت شبانه بني اسرائيل و نابودي فرعون ••• 314
جزئيــات حركـــت شبانــه بني‌اسرائيـــل ••• 318
عـــاقبــت شـــوم فـــرعـــون صفتـــان ••• 320

تـوبــه فـــرعـــون در حـــال غـــــرق ••• 323
رهبري فرعــون در سوق قوم خود به جهنم ••• 324
مجموعه تفسير الميزان با حمايت مؤسسه عترت فاطمي چاپ و منتشر شده است كه بدين وسيله از مديران و كاركنان مؤسسه ياد شده تشكر و قدرداني مي‌شود.
مؤسسه قرآني تفسير جوان

اِلي سَيِّدِنا وَ نَبِيِّنا مُحَمَّدٍ
رَسُـولِ اللّـهِ وَ خاتَـمِ النَّبِيّينَ وَ اِلي مَوْلانا
وَ مَوْلَي الْمُوَحِّدينَ عَلِيٍّ اَميرِ الْمُؤْمِنينَ وَ اِلي بِضْعَةِ
الْمُصْطَفي وَ بَهْجَةِ قَلْبِهِ سَيِّدَةِ نِساءِ الْعالَمينَ وَ اِلي سَيِّدَيْ
شَبابِ اَهْلِ الْجَنَّةِ، السِبْطَيْنِ، الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ وَ اِلَي الأَئِمَّةِ التِّسْعَةِ
الْمَعْصُومينَ الْمُكَرَّمينَ مِنْ وُلْدِ الْحُسَيْنِ لاسِيَّما بَقِيَّـــةِاللّهِ فِيالأَرَضينَ وَ وارِثِ عُلُومِ
الأَنْبِياءِ وَ الْمُرْسَلينَ، الْمُعَدِّ لِقَطْعِ دابِرِالظَّلَمَةِ وَ الْمُدَّخِرِ لِاِحْياءِ الْفَرائِضِ وَ مَعالِمِ الدّينِ ،
الْحُجَّةِبْنِالْحَسَنِ صاحِبِ الْعَصْرِ وَ الزَّمانِ عَجَّلَ اللّهُ تَعالي فَرَجَهُ الشَّريفَ فَيا مُعِزَّ
الأَوْلِياءِوَيامُذِلَ الأَعْداءِاَيُّهَاالسَّبَبُ الْمُتَّصِلُ بَيْنَ الأَرْضِ وَالسَّماءِقَدْمَسَّنا
وَ اَهْلَنَا الضُّـــرَّ في غَيْبَتِـــكَ وَ فِراقِـــكَ وَ جِئْنـا بِبِضاعَـةٍ
مُزْجاةٍ مِنْ وِلائِكَ وَ مَحَبَّتِكَ فَاَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ مِنْ مَنِّكَ وَ
فَضْلِكَ وَ تَصَدَّقْ عَلَيْنا بِنَظْرَةِ رَحْمَةٍ مِنْكَ
اِنّا نَريكَ مِنَ الْمُحْسِنينَ
(4)

متن تأئيديه حضرت آيةاللّه محمد يزدي

رييس دبيرخانه مجلس خبرگان رهبري و رييس شورايعالي مديريت حوزه علميه
بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمنِ الرَّحيم
قرآن كريم اين بزرگ‌ترين هديه آسماني و عالي‌ترين چراغ هدايت كه خداوند عالم به وسيله آخرين پيامبرش براي بشريت فروفرستاده است؛ همواره انسان‌ها را دستگيري و راهنمايي نموده و مي‌نمايد. اين انسان‌ها هستند كه به هر مقدار بيشتر با اين نور و رحمت ارتباط برقرار كنند بيشتر بهره مي‌گيرند. ارتباط انسان‌ها با قرآن كريم با خواندن، انديشيدن، فهميدن، شناختن اهداف آن شكل مي‌گيرد. تلاوت، تفكر، دريافت و عمل انسان‌ها به دستورالعمل‌هاي آن، سطوح مختلف دارد. كارهايي كه براي تسهيل و روان و آسان كردن اين ارتباط انجام مي‌گيرد هركدام به نوبه خود ارزشمند است. كارهاي گوناگوني كه دانشمند محترم جناب آقاي دكتر بيستوني براي نسل جوان در جهت اين خدمت بزرگ و امكان ارتباط بهترنسل جوان باقرآن انجام‌داده‌اند؛ همگي قابل‌تقدير و تشكر و احترام‌است. به علاقه‌مندان بخصوص جوانان توصيه مي‌كنم كه از اين آثار بهره‌مند شوند.
توفيقات بيش از پيش ايشان را از خداوند متعال خواهانم.
محمد يزدي
رييس دبيرخانه مجلس خبرگان رهبري 1/2/1388
(5)

متن تائيديه حضرت آيةاللّه مرتضي مقتدايي

بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمنِ الرَّحيم
توفيق نصيب گرديد از مؤسسه قــرآني تفسير جوان بازديد داشته باشم و مواجه شدم با يك باغستان گسترده پرگل و متنوع كه به‌طور يقين از معجزات قرآن است كه اين ابتكارات و روش‌هاي نو و جالب را به ذهن يك نفر كه بايد مورد عنايت ويژه قرار گرفته باشد القاء نمايد تا بتواند در سطح گسترده كودكان و جوانان و نوجوانان و غيرهم را با قرآن‌مجيد مأنوس به‌طوري‌كه مفاهيم بلند و باارزش قرآن در وجود آنها نقش بسته و روش آنها را الهي و قرآني نمايد و آن برادر بزرگوار جناب آقاي دكتر محمد بيستوني است كه اين توفيق نصيب ايشان گرديده و ذخيره عظيم و باقيات الصالحات جاري براي آخرت ايشان هست. به اميد اين كه همه اقدامات با خلوص قرين و مورد توجه ويژه حضرت بقيت‌اللّه‌الاعظم ارواحنافداه باشد.
مرتضي مقتدايي
به تاريخ يوم شنبه پنجم ماه مبارك رمضان‌المبارك 1427
(6)

متن‌تأييديه حضرت آيةاللّه‌سيدعلي‌اصغردستغيب نماينده محترم‌خبرگان‌رهبري‌دراستان‌فارس

بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمنِ الرَّحيم
«وَ نَزَّلْنا عَلَيْكَ الْكِتابَ تِبْياناً لِكُلِّ شَيْءٍ» (89 / نحل)
تفسير الميزان گنجينه گرانبهائي است كه به مقتضاي اين كريمه قرآني حاوي جميع موضوعات و عناوين مطرح در زندگي انسان‌ها مي‌باشد. تنظيم موضوعي اين مجموعه نفيس اولاً موجب آن است كه هركس عنوان و موضوع مدّنظر خويش را به سادگي پيدا كند و ثانيا زمينه مناسبي در راستاي تحقيقات موضوعي براي پژوهشگران و انديشمندان جوان حوزه و دانشگاه خواهد بود.
اين توفيق نيز در ادامه برنامه‌هاي مؤسسه قرآني تفسير جوان در تنظيم و نشر آثار قرآني مفسّرين بزرگ و نامي در طول تاريخ اسلام، نصيب برادر ارزشمندم جناب آقاي دكتر محمد بيستوني و گروهي از همكاران قرآن‌پژوه ايشان گرديده است. اميدوارم همچنــان از توفيقــات و تأييــدات الهـي برخــوردار باشند.
سيدعلي اصغر دستغيب
28/9/86
(7)

براساس پژوهشي كه در مؤسسه قرآني تفسير جوان انجام شده، از صدر اسلام تاكنون حدود 000/10 نوع تفسير قرآن كريم منتشر گرديده است كه بيش از 90% آنها به دليل پرحجم بودن صفحات، عدم اعرابگذاري كامل آيات و روايات و كلمات عربي، نثر و نگارش تخصصي و پيچيده، قطع بزرگ كتاب و... صرفا براي «متخصصين و علاقمندان حرفه‌اي» كاربرد داشته و افراد عادي جامعه به ويژه «جوانان عزيز» آنچنان كه شـايسته است نمي‌تـوانند از اين قبيل تفاسير به راحتي استفاده كنند.
مؤسسه قرآني تفسير جوان 15 سال براي ساده‌سازي و ارائه تفسير موضوعي و كاربردي در كنار تفسيرترتيبي تلاش‌هاي گسترده‌اي را آغاز نموده است كه چاپ و انتشار تفسير جوان (خلاصه 30 جلدي تفسير نمونه، قطع جيبي) و تفسير نوجوان (30 جلدي، قطع جيبي كوچك) و بيش از يكصد تفسير موضوعي ديگر نظير باستان‌شناسي قرآن كريم، رنگ‌شناسي، شيطان‌شناسي، هنرهاي دستي، ملكه گمشده و شيطاني همراه، موسيقي،
(8)
تفـاسيـر گـرافيكـي و... بخشـي از خـروجـي‌هاي منتشر شده در همين راستا مي‌باشد.
كتابي كه ما و شما اكنون در محـضر نـوراني آن هستيـم حـاصـل تـلاش 30 سـاله «استادارجمند جناب آقاي‌سيدمهدي‌امين» مي‌باشد.ايشان تمامي مجلدات تفسيرالميزان را به دقـت مطـالعه كـرده و پس از فيش برداري، مطالب را «بدون هيچ گونه دخل و تصرف در متن تفسير» در هفتاد عنوان موضوعي تفكيك و براي نخستين بار «مجموعه 70 جلدي تفسير موضوعي الميزان» را تـدويـن نمـوده كـه هـم به صورت تك موضوعي و هم به شكل دوره‌اي براي جـوانـان عزيز قـابـل استفاده كاربردي‌است.
«تفسير الميزان» به گفته شهيد آية اللّه مطهري (ره) «بهترين تفسيري است كه در ميان شيعه و سني از صدر اسلام تا امروز نوشته شده است».
«الميزان» يكي از بزرگ‌ترين آثار علمي علامه طباطبائي (ره)، و از مهم‌ترين تفاسير جهان اسلام و به حق در نوع خود كم‌نظير و مايه مباهات و افتخار شيعه است. پس از تفسير تبيان شيخ طوسي (م 460 ه) و مجمع‌البيان شيخ طبرسي (م 548 ه) بزرگ‌ترين و جامع‌ترين تفسير شيعي و از نظر قوّت علمي و
مقدمه ناشر (9)
مطلوبيت روش تفسيري، بي‌نظير است. ويژگي مهم اين تفسير به‌كارگيري

تفسير قرآن به قرآن و روش عقلـي و اسـتـدلالي اسـت. ايـن روش در كـار مفسّـر تنها در كنار هم‌گذاشتن آيات براي درك معناي واژه خلاصه نمي‌شود، بلكه موضوعات مشابه و مشتـرك در سوره‌هاي مختلف را كنار يكديگر قرار مي‌دهد، تحليل و مقايسه مي‌كند و براي درك پيام آيه به شيوه تدبّري و اجتهادي توسل مي‌جويد.
يكي از ابعاد چشمگير الميزان، جامعه‌گرايي تفسير است. بي‌گمان اين خصيصه از انديشه و گرايش‌هاي اجتماعي علامه طباطبائي (ره) برخاسته است و لذا به مباحثي چون حكومت، آزادي، عدالت اجتماعي، نظم اجتماعي، مشكلات امّت اسلامي، علل عقب ماندگي مسلمانان، حقوق زن و پاسخ به شبهات ماركسيسم و ده‌ها موضوع روز، روي آورده و به‌طورعميـق مورد بحث و بررسي قرارداده است.
شيوه مرحوم علاّمه به‌اين شرح است كه در آغاز، چندآيه از يك‌سوره را مي‌آورد و آيه، آيه، نكات لُغوي و بياني‌آن‌را شرح مي‌دهد و پس از آن، تحت عنوان بيان آيات كه شامل مباحث
(10) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
موضوعي است به تشريح آن مي‌پردازد.
ولـي متـأسفـانه قـدر و ارزش اين تفسير در ميان نسل جوان ناشناخته مانده است و بنده در جلسات فـراوانـي كه با دانشجـويان يا دانش‌آموزان داشته‌ام همواره نياز فراوان آنها را به اين تفسير دريـافتـه‌ام و به همين دليل نسبت به همكاري با جنـاب آقـاي سيدمهدي امين اقـدام نمـــــوده‌ام.
اميـدوارم ايـــن قبيـل تـلاش‌هـاي قـرآنـي مـا و شمـا بـراي روزي ذخيـره شـود كـه بـه جـز اعمـال و نيـات خـالصانه، هيـچ چيـز ديگـري كـارسـاز نخواهد بود.
دكتر محمد بيستوني
رئيس مؤسسه قرآني تفسير جوان
تهران ـ تابستان 1388
مقدمه ناشر (11)

اِنَّــهُ لَقُـــرْآنٌ كَــريــمٌ
فـــي كِتـــابٍ مَكْنُـــونٍ
لا يَمَسُّـــهُ اِلاَّ الْمُطَهَّـــرُونَ
اين قـرآنـي اسـت كـريـم
در كتـــابـــي مكنـــون
كه جز دست پـاكـان و فهـم خاصان بدان نرسد!
(77 ـ 79/ واقعه)
اين كتاب به منزله يك «كتاب مرجع» يافرهنگ معارف قرآن است كه از «تفسير الميزان» انتخـاب و تلخيـص، و بر حسب موضوع طبقه‌بندي شده است.
در تقسيم‌بندي به عمل آمده از موضوعات قرآن كريم قريب 70 عنوان مستقل به دست آمد. هر يك از اين موضوعات اصلي، عنوان مستقلي براي تهيه يك كتاب در نظر گرفته شد. هر كتاب در داخل خود به چندين فصل يا عنوان فرعي تقسيم گرديد. هر
(12)
فصل نيز به سرفصل‌هايي تقسيم شد. در اين سرفصل‌ها آيات و مفاهيم قرآني از متن تفسيـر الميـزان انتخـاب و پس از تلخيص، به روال منطقي، طبقه‌بندي و درج گرديد، به طوري كه خواننده جوان و محقق ما با مطالعه اين مطالب كوتاه وارد جهان شگفت‌انگيز آيات و معارف قرآن عظيم گردد. در پايان كار، مجموع اين معارف به قريب 5 هزار عنوان يا سرفصل بالغ گرديد.
از لحـاظ زمـاني: كار انتخاب مطالب و فيش‌برداري و تلخيص و نگارش، از اواخـر سـال 1357 شـروع و حـدود 30 سـال دوام داشتـه، و با توفيق الهي در ليالي مبـاركه قدر سال 1385پايان پذيرفتـه و آمـاده چـاپ و نشـر گـرديـده است.
هـدف از تهيه اين مجموعـه و نوع طبقه‌بندي مطالب در آن، تسهيل مراجعه به شرح و تفسير آيات و معارف قرآن شريف، از جانب علاقمندان علوم قرآني، مخصوصا محققين جوان است كه بتوانند اطلاعات خود را از طريق بيان مفسري بزرگ چون علامه فقيد آية اللّه طباطبايي دريافت كنند، و براي هر سؤال پاسخي مشخص و روشـن داشتـه باشنـد.
مقدمه مؤلف (13)
سال‌هاي طولاني، مطالب متعدد و متنوع درباره مفاهيم قرآن شريف مي‌آموختيم اما وقتي در مقابل يك سؤال درباره معارف و شرايع دين‌مان

قرار مي‌گرفتيم، يك جواب مدون و مشخص نداشتيم بلكه به اندازه مطالب متعدد و متنوعي كه شنيده بوديم بايد جواب مي‌داديم. زماني كه تفسير الميزان علامه طباطبايي، قدس‌اللّه سرّه الشريف، ترجمه شد و در دسترس جامعه مسلمان ايراني قرار گرفت، اين مشكل حل شد و جوابي را كه لازم بود مي‌توانستيم از متن خود قرآن، با تفسير روشن و قابل اعتمادِ فردي كه به اسرار مكنون دست يافته بود، بدهيم. اما آنچه مشكل مي‌نمود گشتن و پيدا كردن آن جواب از لابلاي چهل (يا بيست) جلد ترجمه فارسي اين تفسير گرانمايه بود. لذا اين ضرورت احساس شد كه مطالب به صورت موضوعي طبقه‌بندي و خلاصه شود و در قالب يك دائرةالمعارف در دسترس همه دين‌دوستان قرارگيرد. اين همان انگيزه‌اي بود كه موجب تهيه اين مجلدات گرديد.
بديهي است اين مجلدات شامل تمامي جزئيات سوره‌ها و آيات الهي قرآن نمي‌شود، بلكه سعي شده مطالبي انتخاب شود كه در تفسير آيات و مفاهيم قرآني، علامه بزرگوار
(14) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
به شرح و بسط و تفهيم مطلب پرداخته است.
اصول اين مطالب با توضيح و تفصيل در «تفسير الميزان» موجود است كه خواننده مي‌تواند براي پي‌گيري آن‌ها به خود الميزان مراجعه نمايد. براي اين منظور مستند هر مطلب با ذكر شماره مجلد و شماره صفحه مربوطه و آيه مورد استناد در هر مطلب قيد گرديده است.
ذكراين‌نكته لازم‌است كه چون‌ترجمه‌تفسيرالميزان به‌صورت دومجموعه 20 جلدي و 40جلدي منتشرشده بهتراست درصورت نيازبه‌مراجعه به‌ترجمه الميزان، بر اساس ترتيب عددي آيات قرآن به سراغ جلد موردنظر خود، صرف‌نظراز تعداد مجلدات برويد.
و مقدر بود كه كار نشر چنين مجموعه آسماني در مؤسسه‌اي انجام گيرد كه با هدف نشر معارف قرآن شريف، به صورت تفسير، مختص نسل جوان، تأسيس شده باشد، و استاد مسلّم، جناب آقاي دكتر محمد بيستوني، اصلاح و تنقيح و نظارت همه‌جانبه بر اين مجموعه قرآني شريف را به عهده گيرد.
مؤسسه قرآني تفسير جوان با ابتكار و سليقه نوين، و به منظور تسهيل در رساندن
مقدمه مؤلف (15)
پيام آسماني قرآن مجيد به نسل جوان، مطالب قرآني را به صورت كتاب‌هايي در قطع جيبي منتشر مي‌كند. اين ابتكار در نشر همين مجلدات نيز به كار رفته، تا مطالعه آن در هر شرايط زماني

و مكــاني، براي جــوانان مشتاق فرهنگ الهي قرآن شريف، ساده و آسان گردد...
و ما همه بندگاني هستيم هر يك حامل وظيفه تعيين شده از جانب دوست، و آنچه انجــام شــده و مي‌شـود، همه از جانب اوست !
و صلوات خدا بر محمّد مصطفي صلي‌الله‌عليه‌وآله و خاندان جليلش باد كه نخستين حاملان اين وظيفه الهي بودند، و بر علامه فقيد آيةاللّه طباطبايي و اجداد او، و بر همه وظيفه‌داران اين مجموعه شريف و آباء و اجدادشان باد، كه مسلمان شايسته‌اي بودند و ما را نيز در مسيــر شنــاخت اسـلام واقعي پرورش دادنـد!
ليله قدر سال 1385
سيد مهدي حبيبي امين
(16) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام

فصل اول :كليات تاريخچه بني‌اسرائيل

1 ـ تا عصر موسي عليه‌السلام

«وَ اتَيْنــا مُوسَي الْكِتابَ وَ جَعَلْناهُ هُديً لِبَني اِسْرائِيلَ..... ذُرِّيَّةَ مَنْ حَـمَلْنا مَــعَ نُـــوحٍ....» (3 / اسراء)
خداوند سبحان درباره سرنشينان كشتي نوح عليه‌السلام وعده‌هاي جميل داده است. بعد از آن‌كه آن انسـان‌هـاي صـالح معـدود روي زميـن را از غـرق شـدن نجات داد، فرمود:
«اي نوح! به‌سلامتي فرود آي!
(17)
و بركاتي كه شامل حـال تـو و حـال امت‌هـائي خـواهـد شـد كـه بـا تـو بـودنــد،
و امـت‌هــائــي كه بــه زودي بهــره‌منــدشـان خـواهيـم كـــرد،
و پس آن‌گاه به عذابي دردناك دچارشان مي‌كنيم.» (48 / هود)
در آغاز آيه 3 سوره اسراء نشان مي‌دهد كه فرستادن كتاب براي موسي و هدايت بني اسرائيل به وسيله آن، در حقيقت وفاي به همان وعده نيكوئي است به پدرانشان يعني سرنشينان كشتي نوح داده بود و در عين حال اجراي سنت الهي است كه در امت‌هاي گذشته اعمال مي‌شد. گويا فرموده: ما بر موسي كتاب فرستاديم و آن را هدايت بني اسرائيل قرار داديم به خاطر اين كه بني اسرائيل ذريه همان‌هائي هستند كه ما با نـوح سـوار بر كشتي كرديم. و به آن‌ها وعده سلامتـي و بـركـات و بهـره‌منـدي داديـم!
مي‌فرمايد: اين سنت هدايت و ارشاد و طريقه دعوت به توحيد عينا همان سنتي است كـه «نــوح» اولين مجري آن در عالــم بشري بود، و با قيــام به آن شكــر نعمت‌هاي خدا را به جــاي آورد و عبوديــت خود را نسبــت به خــدا خالــص كرد.
(18) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
خداي تعالي هم شكر خدمت او را گذاشت و سنت او را تا بقاي دنيا بقاداد و در همه عوالم بر او سلام كرد. تا روز قيامت هر كلمه طيب و عمل صالحي كه از نسل بشر سر بزنــد خداي تعالي نـوح عليه‌السلام را شـريك در اجـر آن نمـوده است.
از عبارت قـرآنـي «وَ جَـعَلْنا ذُرِّيَّتَــهُ هُــمُ الْـباقيــنَ،» (77 / صافات) بـه خـوبـي بـرمــي‌آيـد كه مردم امروز همه ذريـــه پســـري و دختـــري نــوح عليه‌السلام هستنــد! (1)

«اِلاّ ما حَرَّمَ اِسْراآئيلُ عَلي نَفْسِه....» (93 / آل عمران)
منظور از «اسرائيل» در آيه فوق «يعقوب پيامبر» عليه‌السلام مي‌باشد. اين كه او را «اسرائيل» گفته‌اند به خاطر آن است كه در راه خدا مجاهد بود، و به واسطه خداوند«مظفر و پيروز» شد.
1- الميزان، ج 25، ص 65 .
اسرائيل كه بود (19)
اهل كتاب درباره وجه تسميه او چنين گويند: «او هنگام كُشتي گرفتن با خدا در جـائي به نـام "فـنـي‌ئيـــل" بـر خدا غالـب و پيروز شـــــد؟!»
موضوع كُشتي گرفتن يعقوب با خدا در تورات ذكر شده است لكن قرآن شريف آن را تكذيب مي‌كند و عقل انساني هم آن را از محـالات مي‌داند!!!
بني‌اسرائيل اولاد فرزندان يعقـوب پيغمبـر عليه‌السلام مي‌بـاشنـد. آنـان در ابتـداء مـاننـد قبايل چادرنشين زندگي مي‌كـردنـد سپس بـا انتقـال يـوسف عليه‌السلام بـه مصـر خـانـواده او نيـز بـه مصـر منتقـل گـرديـد. بعدهـا فراعنـه مصـر همه بني‌اسرائيـل را به مملكـت مصـر بـرده و با آن‌هـا چــون اسيــران مملــوك رفتــار مي‌كردند. تا اين‌كه
(20) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
خداي‌تعالــي به وسيله موسـي عليه‌السلام آنان را از فرعون و طرز سلوكش نجات بخشيد.(1)

نكاتي در علل اسارت بني اسرائيل

درباره اسارت بني اسرائيل در دست فراعنه مصر و مدت زمان آن دليل خاصي در روايات اسلامي ذكر شده كه آن را تفسير عياشي از فضل‌بن‌ابي‌قره، روايت مي‌كند كه گفت : از حضرت امام صادق عليه‌السلام شنيدم كه فرمود:
خدا به ابراهيم عليه‌السلام وحي كرد كه به زودي داراي فرزندي خواهي شد .
ابراهيم عليه‌السلام جريان را به ساره گفت. ساره گفت: «آيا در حال پيري خواهم زائيد؟»
پس خدا به ابراهيم وحي كرد كه ساره خواهد زائيد ولي چون كلام مرا رد كرده است، اولاد او چهار صد سال عذاب خواهند شد!
1- الميزان، ج 191، ص 244 .
نكاتي در علل اسارت بني اسرائيل (21)
فضل مي‌گويد: چون عذاب بني اسرائيل طولاني شد، چهل روز به سوي خدا ضجه و گريه كردند، پس خدا به موسي و هارون وحي كرد كه ايشان را از فرعون خلاص خواهد كرد، و بدين ترتيب صد و هفتاد سال از عذابشان كم كرد.
فضل گويد: حضرت‌صادق عليه‌السلام فرمود:
«شما هم مثل آن‌ها هستيد!
اگر فعاليت كنيد، خدا فرج ما را خواهد رسانيد،
ولي اگر با ما نباشيد اين امر به انتهاي خود خواهد رسيد!»

نكته اول در اين‌روايت اين‌است‌كه شايد مراد آن حضرت از اين كه فرمود اگر شما با ما نباشيدو وظيفه‌خودرابراي‌به‌حكومت‌رسانيدن‌ما و سرنگون‌كردن دولت‌هاي غاصب انجام ندهيد، براي‌هميشه به‌همين‌ترتيب به ما ظلم خواهد شد و فقط وقتي كه شما وظيفه
(22) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
خود را انجـام دهيد حكومت حـق بـه مـا باز خواهـد گشت!
نكته گفتني دوم در اين روايت اين است كه بدون شك بين انسان و ملكات او از يك سو و خصوصيات تركيب بدن او از سوي ديگر رابطه وجود دارد، زيرا هر يك از اين‌ها دردیگري كشش و تأثير خاصي دارد، نطفه نيز از ماده بدني گرفته مي‌شود و طبعا حامل خصوصيات مادي و روحي بدن است، و بنابراين ممكن است بازماندگان پاره‌اي از خصوصيات مادي و روحي اسلاف خود را به ارث برند.
ضمنا اين نكته ثابت شده كه بين صفات روحي و اعمال انسان از يك طرف و حوادث خارجي، چه خير و چه شر، از طرف ديگر رابطه كاملي برقرار است، به‌طوري كه خداوند در قرآن مجيد بدين حقيقت اشاره مي‌كنـد و مـي‌فـرمـايـد:
«اگر اهل‌آبادي‌ها ايمان‌مي‌آوردند و تقوي پيشه‌مي‌كردند، مسلما بركاتي از آسمان و زميــن بر آنــان مي‌گشوديــم!» (96 / اعراف)
تحليلي بر روايت (23)
«هرمصيبتي به‌شما رسد به‌واسطه كارهائي‌است‌كه خودتان‌كرديد!» (30 / شوري)
پس امكان دارد از فرد يا جامعه‌اي از ميان افراد يا جوامع انساني كاري شايسته يا ناشايست سرزند يا صفت فضيلت يا رذيلتي پديدار گردد و آن‌گاه اثر نيك و يا وبال بد آن در اعقاب آن‌ها ظاهر شود. ملاك اين مسئلـه نـوعي وراثت است كـه آيـه 9 سـوره نساء بدان اشاره دارد ومي‌فرمايد:
«و بايد بترسند كساني كه اگر فرزندان ناتوان بعد از خود به جاي گذارند و بر آنان بيمناكند از تعدي ديگران، پس خودشان هم درباره يتيمان ديگـران از خـدا بپـرهيزند!» (9 / نساء) (1)
1- الميـزان، ج 20، ص 209 .
(24) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام

در قرآن مجيد نام موسي عليه‌السلام بيش از هر پيغمبر ديگر آمده است، و به‌طوري كه شمرده‌اند، نامش در 166 جاي قرآن كريم ذكر شده است، در 36 سوره از سوره‌هاي قرآن به گوشه‌هائي از داستان‌هايش به‌طور اجمال يا تفصيل، اشاره شده است.
در بين انبياء عليه‌السلام موسي به كثرت معجزه اختصاص يافته است، كه قرآن كريم بسياري از معجزات باهره وي را ذكر كرده است، مانند:
«اژدها شدن عصاي او، نور دادن دستش، ايجاد طوفان، مسلط كردن ملخ و شپشه و قورباغه و خون بر مردم، شكافتن دريا، نازل كردن من و سلوي، جوشيدن دوازده
خلاصه سرگذشت موسي در قرآن (25)
چشمه از يك سنگ با زدن عصا، زنده كردن مردگان، بلند كردن كوه طور بالاي سر مردم، و غير اين‌ها.»
در كلام خداي‌تعالي گوشه‌هائي از داستان‌هاي آن جناب آمده و لكن تمامي جزئيات و دقايق آن‌ها را ذكر نفرموده بلكه به چند فصل از آن‌ها كه ذكرش در غرض هدايت و ارشاد خلق اهميت داشته، اكتفا كرده است.
اين دأب و روش قرآن كريم در اشاره به داستان‌هاي همه انبياء و امت‌هاست، كه از هر داستاني آن‌چه را كه ذكرش مايه عبرت و هدايت خلق است، ذكر مي‌كند. از داستان‌هاي موسي عليه‌السلام آن‌چه را كه گفتيم از كلياتش در قرآن آمده، اين است كه آن جناب در مصر در خانه مردي اسرائيلي به دنيا آمد. در روزهائي به دنيا آمد كه فرعونيان به دستور فرعون پسر بچه‌هاي بني اسرائيل را سر مي‌بريدند، و مادر موسي
(26) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
(به دستور خداي تعالي) او را در صندوقي نهاده و به دريا انداخت، و فرعون او را از دريا گرفت و به مادرش برگردانيد تا شير دهد و تربيتش كند، و موسي عليه‌السلام از آن روزها در خانه فرعون نشو و نما كرد.
آن‌گاه به سن بلوغ مي‌رسد و مرد قبطي را مي‌كشد و از مصر به سوي مدين فرار مي‌كند، چون ترس اين را داشته كه فرعونيان به قصاص آن مرد قبطي به قتلش برسانند.
سپس مدتي مقرر كه همان ده سال باشد، براي خدمت به شعيب در مدين مكث مي‌كند و با يكي از دختران اوازدواج مي‌نمايد.

و پس از به سر آمدن آن مدت مقرر به اتفاق اهل بيتش از مدين بيرون مي‌آيد و در بين راه، آن‌جا كه كوه طور واقع است، از طرف آن كوه آتشي مي‌بيند و چون راه را گم
خلاصه سرگذشت موسي در قرآن (27)
كرده بودند، و آن شب هم شبي بسيار تاريك بود، به اميد اين كه كنار آن آتش كسي را ببيند و راه را ازاو بپرسد، و هم آتشي برداشته و با خود بياورد، به خانواده‌اش مي‌گويد:
«شما اين‌جا باشيد تا من بروم و پاره‌اي آتش برايتان بياورم و يا كنار آتش راهنمائي‌ببينم و از او راه را بپرسم!»(7/نحل)
ولي همين‌كه نزديك مي‌شود خداي تعالي از كنار سمت راست آن بيابان كه از نظر ظاهر با زمين‌هاي اطراف فرق داشته از طرف درختي كه آن‌جا بوده، ندايش مي‌دهد و با او سخن مي‌گويد، و او را به رسالت خود برمي‌گزيند، و معجزه عصا و يد بيضاء را به او مي‌بخشد كه دو تا از نه معجزه اوست، و او را به عنوان رسالت به سوي فرعون و قومش گسيل مي‌دارد تا بني اسرائيل را نجات دهد. براي اجراي اين مأموريت و بنا به درخواست موسي عليه‌السلام هارون برادر او را نيز وزير و شريك نبوت وي قرار مي‌دهد.
(28) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
موسي همراه هارون نزد فرعون مي‌آيد و او را به سوي كلمه حق و دين توحيد مي‌خواند و نيز به او پيشنهاد مي‌كند كه بني اسرائيل را با او روانه كند و دست از شكنجه و كشتارشان بردارد و به منظور اين كه بفهماند رسول خداست، معجزه عصا و يد بيضا را به او نشان مي‌دهد. فرعون از قبول گفته‌هاي او امتناع مي‌ورزد و در مقام آن بر مي‌آيد كه با سحر ساحران با معجزه او معارضه كند. ساحران فرعون حقا سحري عظيم نشان دادند، و اژدها و مارهاي بسيار به راه انداختند، ولي همين‌كه موسي عصاي خود بيفكند، تمامي آن سحرها را برچيد و خورد و دوباره به صورت عصا برگشت، و ساحــران كه فهميدند عصاي موسي از سنــخ سحر و جادو ايشان نيست، همه به سجــده افتادنــد و گفتند: ما به رب العالمين ايمان آورديــم، به آن كســي كه رب موسي و هــارون است! ولـي فـرعـون همچنـان بـر انكار دعــوت وي اصــرار ورزيد و ساحــران را تهديــد كــرد و ايمـان نيـاورد !
خلاصه سرگذشت موسي در قرآن (29)
موسي عليه‌السلام هم همچنان به دعوت خود پافشاري مي‌كرد، و فرعون و درباريانش را به دين توحيد همي خواند و معجزه‌ها مي‌آورد.
يك بار آن‌ها را دچار طوفان ساخت. و دفعات ديگر ملخ و شپشه و قورباغه و خون را بر آنان مسلط كرد. و آياتي مفصل آورد، ولي ايشان بر استكبار

خود پافشاري كردند. هر دفعه كه به يكي از گرفتاري هائي كه موسي عليه‌السلام به عنوان معجزه بر ايشان مي‌آورد، مبتلا مي‌شدند. مي‌گفتند: اي موسي، پروردگار خودت را بخوان واز آن عهدي كه به تو داده (كه اگر ايمان بياوريم اين بلا را از ما بگرداند،) استفاده كن، كه اگر اين بلابگرداني به طور قطع ايمان مي‌آوريم، و بني اسرائيل را با تو مي‌فرستيم، ولي همين كه خدا در مدت مقرر بلا را از ايشان برطرف مي‌كرد، دوباره عهد خود مي‌شكستند و به كفر خود ادامه مي‌دادند.

(30) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام

لاجرم خداي تعالي دستورش مي‌دهد تا بني اسرائيل را در يك شب معين بسيج نموده واز مصر بيرون برد. موسي و بني اسرائيل از مصر بيرون شدند و شبانه به راه افتادند تا به كنار دريا رسيدند، فرعون چون از جريان آگاهي يافت از پشت سر ايشان را تعقيب كرد، و همين كه دو فريق يك‌ديگر را از دور ديدند، اصحاب موسي به وي گفتند:

«دشمن دارد به ما مي‌رسد!» موسي گفت:

«حاشا! پروردگار من با من است، و به زودي مرا راهنمائي مي‌كند!» (61 و 62 / شعراء)

در همين حال به او وحي رسيد كه با عصايش به دريا بزند. همين‌كه زد، دريا شكافته شد، و بني‌اسرائيل از دريا گذشتند، فرعون و لشكريانش نيز وارد دريا شدند،

خلاصه سرگذشت موسي در قرآن (31)

و همين‌كه آخرين نفرشان وارد شد، خداوند متعال آب را از دو طرف به‌هم زد و همه‌شان را غرق كرد.

بعد از آن كه بني اسرائيل نجات يافتند و از شر فرعون و لشكرش راحت شدند، موسي عليه‌السلام ايشان را به طرف بياباني برد كه هيچ آب و علفي نداشت. در آن جا خداي‌تعالي به كرامت خود «مَنَّ وَ السَّلْوي » را (كه اولي گوشتي بريان و دومي چيزي به شكل ترنجبين بود،) بر آنان نازل كرد تا غذايشان باشد. موسي عليه‌السلام براي سيراب شدن آن‌ها عصا را به سنگي كه همراه داشت مي‌زد و دوازده چشمه از آن مي‌جوشيد، هر يك از تيره‌هاي بني اسرائيل چشمه خود را مي‌شناختند و از آن چشمه مي‌نوشيدند و از آن «مَنَّ وَ السَّلْوي» مي‌خوردند. و براي رهائي از گرماي آفتاب خداوند متعال ابر را بر سر آن‌ها بيفكند.

(32) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام

آن‌گاه در همان بيابان، خداي تعالي با موسي مواعده كرد كه چهل شبانه روز به كوه طور برود تا تورات بر او نازل شود. موسي عليه‌السلام از بني اسرائيل هفتاد نفر را انتخاب كرد تا تكلم كردن خدا با وي را بشنوند (و به ديگران شهادت دهند،) ولي آن هفتاد نفر با اين‌كه شنيدند، باوجود

اين‌گفتند: نه، ما ايمان نمي‌آورم مگر اين‌كه خدا را آشكارا ببينيم.
خداي تعالي جلوه‌اي به كوه كرد و كوه متلاشي شد !
ايشان از آن صاعقه مردند و دوباره به دعاي موسي زنده شدند.
بعد از آن كه ميقات تمام شد و خداي تعالي تورات را بر موسي عليه‌السلام نازل كرد، آن‌گاه به او خبر داد كه بني‌اسرائيل بعد از بيرون شدن او گوساله‌پرست شدند و سامري گمراهشان كرد!
موسي عليه‌السلام به سوي قوم خود برگشت، در حالي كه بسيار خشمگين و متأسف بود
خلاصه سرگذشت موسي در قرآن (33)
و گوساله را آتش زد و خاكسترش را به دريا ريخت و سامري را طرد كرد و فرمود:
«برو كه در زندگي هميشه بگوئي نزديكم نشويد!» (97 / طه)
اما مردم‌را دستورداد تا توبه‌كنند، و به‌همين‌منظور شمشير در يكديگربه‌كار بزنند و يكديگر را بكشند، تا شايد توبه‌شان قبول شود. توبه‌شان قبول شد ولي بار ديگر از پذيرفتن‌احكام تورات‌كه همان شريعت‌موسي بود، سر باز زدند، و خداي‌تعالي كوه طور را بلند كرد و در بالاي سر آنان نگه داشت (كه اگر ايمان نياوريد بر سرتان مي‌كوبم!)
بعد از مدتي بني‌اسرائيل از خوردن «مَنَّ وَ السَّلْوي» به تنگ آمدند، و از موسي درخواست كردند كه پروردگار خود را بخواند تا از زمين گياهاني برايشان برويانند تا از سبزي و خيار و سير و عدس و پياز آن برخوردارشان كند.
خداي تعالي دستورشان داد تا براي رسيدن به اين هدف داخل سرزمين مقدس
(34) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
شوند كه خدا بر آنان واجب كرده در آن‌جا به سر برند.
بني‌اسرائيل زير بار نرفتند و خداي تعالي آن سرزمين را بر آنان حرام كرد و به سرگرداني مبتلايشان ساخت و در نتيجه مدت چهل سال در بياباني سرگردان شدند!
بر اساس روايات اسلامي موسي عليه‌السلام در همين ايام رحلت كرده است.
يكي ديگر از داستان‌هاي موسي عليه‌السلام كه در قرآن نقل شده، سرگذشت رفتنش با جواني به مجمع البحرين براي ديدار بنده صالح خدا (حضرت خضر) و همراهي او با آن بنده صالح است كه شرح آن در سوره كهف آمده است. (1)

1- الـــمـيـــــــزان، ج 31، ص 65 .
داستان موسي (ع) در تورات (35)
داستان‌هاي موسي عليه‌السلام غير از سِفر اول تورات، در بقيه اسفار آن كه پنج سِفر است، آمده، و جزئيات تاريخ او را از حين تولد تا روز وفات، و آن‌چه كه از شرايع و احكام به وي نازل شده، همه‌اش را در آن چهار سِفر، يعني سِفر خروج، سِفر لاويان، سِفر عدد، و سِفر تثنيه، نقل كرده است.
چيزي كه هست اين است كه آن‌چه را كه تورات آورده با آن‌چه كه در قرآن مجيد آمده، اختلاف‌هائي هست، كه خيلي هم كم نيست!
يكي از مهم‌ترين موارد اختلاف اين است كه تورات مي‌گويد:
نداي موسي و سخن گفتن خدا از درخت با وي در سرزمين مدين، و قبل از حركت دادن خانواده‌اش به طرف مصر صورت گرفته، و خلاصه در همان ايامي بوده كه براي
(36) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
شعيب گوسفند مي‌چرانيده است. تورات نام پدرزن موسي را هم شعيب ندانسته، بلكه او را يثرون كاهن مديان مي‌داند، و مي‌گويد كه در همان ايام كه مشغول شباني وي بوده و گوسفند را به ماوراي دشت برده و به كوه خدا حوريب رسيده و در آن‌جا ملائكه خدا برايش ظاهر شده‌اند، و آتشي از وسط درخت خاري برايش نمودار كرده‌اند. آن‌گاه خدا با وي سخن گفته، و آن‌چه را كه مي‌خواسته در ميان نهاده، و او را براي نجات دادن بني‌اسرائيل نزد فرعون فرستاده است. (اصحاح سوم از سفر خروج)
يكي ديگر از موارد اختلاف مهم اين است كه آن فرعوني كه موسي رسول خدا به سوي وي رفت غير آن فرعوني بوده كه موسي را در دامن خود پروريده بود، و موسي از شر او گريخت تا به عنوان قصاص از خون مرد قبطي كه به دست او كشته شده بود، به قتل نرسد. (سفر خروج اصحاح دوم آيه 23)
داستان موسي (ع) در تورات (37)
يكي ديگر اين است كه تورات سخني از ايمان آوردن ساحران به ميان نياورده است كه وقتي عصاي خود را افكندند و به صورت مارها درآوردند و عصاي موسي همه آن‌ها را بلعيد چه كردند و چه گفتند؟ بلكه مي‌گويد كه ساحران هم‌چنان نزد فرعون بودند و با موسي معارضه مي‌كردند و در مقابل او معجزه موسي عليه‌السلام يعني معجزه خون و قورباغه، سحر خود را به كار زدند. (اصحاح هفتم و هشتم از سفر خروج)

يكي ديگر اين است كه تورات مي‌گويد: آن كسي كه براي بني اسرائيل گوساله درست كرد و بني اسرائيل آن را پرستيدند، خود هارون برادر موسي عليه‌السلام بود، براي اين كه وقتي بني اسرائيل ديدند كه موسي عليه‌السلام در مراجعت از كوه طور دير كرد، همه نزد وي جمع شدند و بدو گفتند: براي ما معبودي درست كن تا پيشاپيش ما راه برود، براي اين كه اين مرد (موسي) كه ما را از سرزمين مصر بيرون كرد، برنگشت، و نفهميديم چه

(38) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام

شد؟ هارون به ايشان گفت: پس هر چه گوشواره به گوش زنان و پسران و دختران داريد برايم بياوريد، تمامي بني اسرائيل گوشواره‌هائي را كه به گوش داشتند بياوردند و هارون همه را گرفت و از ميل قالبي درست كرد و طلاها را آب كرد و در آن ريخت و به صورت گوساله‌اي درآورد و گفت: اين است معبود شما اي بني اسرائيل، كه شما را از مصر بيرون كرد! (اصحاح 32 از سفر خروج)

(در اين جا لازم است به خواننده عزيز تذكر دهيم كه اگر آيات قرآني در اين زمينه از تاريخ موسي عليه‌السلام را به دقت زير نظر و مطالعه قرار دهد خواهد ديد كه لحن آن‌ها تعريض و گوشه زدن به تورات است !)

البته غير از موارد اختلافي كه ذكر شد، اختلاف‌هاي جزئي بسيار ديگر وجود دارد، مانند داستان كشتن قبطي و اين‌كه دو طرف دعوا در روز دوم اسرائيلي بودند. (اصحاح 2

داستان موسي (ع) در تورات (39)

از سفر خروج) و امثال آن بسيار است، مانند اين كه مي‌گويد: آن كسي كه در روز مسابقه عصا را انداخت و عصا همه سحر ساحران را بلعيد، هارون بود، كه به دستور موسي آن را انداخت. (اصحاح 7 از سفر خروج) و نيز تورات اصلاً داستان انتخاب هفتاد نفر براي ميقات، و نزول صاعقه، و زنده شدن آن‌ها بعد از مردنشان را نياورده است. در تورات اصحاح سي و دوم از سفر خروج آمده كه الواحي را كه موسي عليه‌السلام در مراجعت از كوه با خود آورد و به زمين انداخت، دو تا تخته سنگ بود كه نامش لوح شهادت بود. اين قبيل اختلاف‌ها زياد است. (1)

1- الميزان، ج 31، ص 70 .
(40) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
سياق آيات فوق شهادت مي‌دهد بر اين كه مشركين قوم رسول خدا صلي‌الله‌عليه‌وآله به بعضي از اهل كتاب مراجعه نموده و درباره آن جناب از ايشان نظر خواسته‌اند و بعضي از آيات قرآن را هم كه تورات را تصديق كرده، بر آنان عرضه كرده‌اند، و اهل كتاب پاسخ داده‌اند كه آري ما آن‌چه را كه در قرآن در اين باره آمده، تصديق داريم، و به آن‌چه از معارف حقه كه قرآن متضمن آن است، ايمان داريم، و اصولاً آورنده قرآن را قبل از آن كـه مبعـوث شـود، مي‌شناختيم!
مشركين از اين پاسخ اهل كتاب ناراحت شده و به مشاجره با آنان پرداختند و گفتند كه اين قرآن سحـر، و تـورات شمـا هم مثل آن سحر است، كه يك‌ديگر را كمك مي‌كنند!
اين است آن زمينه‌اي كه از سياق آيات مورد بحث به دست مي‌آيد و خداي سبحان
علت بيان تاريخ موسي در قرآن (41)
وقتي داستان موسي عليه‌السلام را بيان كرده، خبر داده كه چگونه مردمي زير دست و برده و ضعيف و زير شكنجه فرعونيان را، كه پسرانشان را ذبح مي‌كردند و دخترانشان را زنده مي‌گذاشتند، از شر آن ياغيان خون‌خوار و طاغيان تبه‌كار نجات داد، آن هم به دست كودكي از همان ستم‌كشان، كه در دامن همان دشمن خون آشام بپرورد، دشمني كه به فرمان او هزاران كودك از دودمان وي را سر بريدند: و بعد از پرورش يافتنش، او را از ميان دشمن بيـرون كـرد، و دوبـاره بـه ميـان آنان فرستاد و بر آنان غالب ساخت، تا همـه را غـرق كـرد و دودمــان بني‌اسـرائيـل را نجـات بخشيـد و وارث آنــان كــرد!
خداي سبحــان بعد از ذكر اين ماجرا مطلب را به كتاب‌هاي آسماني مي‌كشد كه متضمن دعوت به دين توحيدند و اين كتاب‌هاي آسماني هستند كه حجت را بر خلق تمام كرده و حامل تذكرها براي مردم مي‌باشند.
(42) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
در ايــن زمينـــه مــي‌فــرمـــايــد:
«خـداي سبـحان تورات را بر موسي نازل كرد،
كه در آن بصيــرت‌هــا و هــدايــت و رحمـــت بـــراي مـــردم بـــود،
آن را نـازل كـرد تـا شايـد از يـادآوري قـرون گـذشتـه وهـلاكت امت‌هـاي پيشيـن بـه جـرم نـافـرمـاني‌هـا، متذكـر شـوند،

و از نافرماني خدا دست بكشند!»(43/قصص)
و نيز قرآن را نازل كرد و در آن داستان‌ها از موسي عليه‌السلام آورد، با اين كه رسول خدا در عصر موسي نبود، و نزول تورات را نديده بود، و در طور حضور نداشت، آن وقتي كه خدا ندايش كرد و با موسي سخن گفت، و آن‌چه بين موسي و شعيب عليه‌السلام گذشته بود
علت بيان تاريخ موسي در قرآن (43)
براي آن جناب بيان داشت، و با اين كه آن جناب در مدين نبود تا جريان را براي مردم تعريف كند، ولكن خداي تعالي از در رحمت آن را برايش بيان كرد تا با نقل آن انذار كند مردمي را كه قبل از او نذير نداشتند. چون به‌خاطر كفر و فسوقشان در معرض نزول عذاب و گرفتاري مصيبت قرار گرفته بودند و اگر اين كتاب را نازل نمي‌كرد و دعوت را ابلاغ نمي‌كرد هر آينه آن وقت مي‌گفتند كه چرا رسولي به سوي ما نفرستادي تا آيات تو را پيروي كنيم؟ و حجت ايشان عليه خدا تمام بود!
ولي وقتي خداي تعالي پيغمبر خود را مبعوث كرد و قرآن نازل شد و حق به سويشان آمد، گفتند:
«چرا آن معجزاتي را كه به موسي دادند به او ندادند؟
آيا همين‌ها نبودند كه به همان معجزات موسي كفر ورزيدند؟!
(44) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
مگر به اهل كتاب مراجعه نكردند؟
و مگر نبود كه وقتي به اهل كتاب مراجعه كردند و آن‌ها قرآن را تصديق كردند همين مشركين گفتند كه قرآن و تورات و معجزات موسي همه سحر بودند؟ و مگر نگفتند كه ما به همه اين‌ها كافريم؟!» (48 / قصص)
آن‌گاه قرآن كريم قومي از اهل كتاب را مدح مي‌كند كه وقتي در آغاز اسلام (و قبل از نفاق يهود در مدينه،) مشركين نزد آنان شدند تا از امر محمد صلي‌الله‌عليه‌وآله و قرآن سؤال كنند، آنان اظهار داشتند كه ما به او و كتاب او و كتاب موسي ايمان و تصديق داريم، و حرف مفت مشركان را نپذيرفتند.
(اين را هم بايد دانست كه اگر در آيات قرآن و هم‌چنين در اين آيه اعتراف شده كه تورات كتاب هدايت است، منظور تورات زمان موسي عليه‌السلام است، زيرا خود قرآن كريم
علت بيان تاريخ موسي در قرآن (45)
تورات موجود در اين اعصار را تحريف شده معرفي مي‌كند كه خلل پذيرفته است!
هر جا كه در قرآن مجيد تورات به عنوان كتاب خدا و كتاب هدايت ذكر شده، منظور آن تورات اصلي است، نه تورات فعلي!) (1)

به‌طوري كه در بالا گفته شد در قرآن مجيد، از همه امت‌هاي گذشته بيشر داستان‌هاي بني اسرائيل ذكر شده است. هم‌چنين از همه انبياء گذشته بيشتر نام حضرت مـوسـي عليه‌السلام آمـده است.
1- الميزان، ج 31، ص 74 .
(46) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
نام موسي عليه‌السلام در 136 جاي قرآن ذكر شده است. درست اين رقم دو برابر ذكر نام حضرت ابراهيم عليه‌السلام در قرآن است، كه نام آن جناب نيز از هر پيغمبر ديگري بيشتر آمـده است، و رقم شمارش نام ابراهيـم عليه‌السلام در قـرآن 69 مـورد است. علتي كه براي اين معنا به نظر مي‌رسد، اين است كه اسلام ديني است حنيف، كه اساس آن تـوحيد است توحيد را ابراهيم عليه‌السلام تأسيس‌كرد.
آن‌گاه خـداي سبحـان آن را بـراي پيـامبـر گـرامـي‌اش محمد صلي‌الله‌عليه‌وآله به اتمام رسانيد:
«مِلَّــةَ اَبيكُــمْ اِبْراهيــمَ هُوَ سَمّيكُــمُ الْمُسْلِمينَ مِنْ قَبْلُ....،»
«دين توحيد دين پدرتان ابراهيم است، او شما را از پيش مسلمان ناميد!» (78 / حج)
وجه اشتراك بني اسرائيل با قريش (47)
بني‌اسرائيل در پذيرفتن «توحيد» لجوج‌ترين امت‌ها بودند!
از هـــر امتـــــي بيشتـــــر بـــا آن دشــمنــي كــردنـــد!
دورتـر از هـر امـت ديگري از انقيـاد در بـرابـر حـق بودند!
كفار عرب هم كه پيامبر اسلام صلي‌الله‌عليه‌وآله گرفتار آنان شد، دست كمي از بني اسرائيل نداشتند، و لجاجت و خصومت با حق را به جائي رساندند كه آيـه نـازل شد و فرمود:
«كساني كه كفر ورزيدند چه انذارشان بكني و چه نكني، ايمان بيار نيستند!» (6 / بقره)
هيــچ قســاوت و جفــا، و هيــچ رذيلــه‌اي ديگــر از رذايــل، كــه قــرآن بــراي بني‌اسرائيل ذكرمي‌كند، نيست مگر آن‌كه در كفار عرب نيز وجود داشت. (1)
1- الميزان، ج 1، ص 387 .
(48) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
(49)

فصل دوم :كليات تاريخچه بني اسرائيل

2 ـ بعد از موسي عليه‌السلام

بني‌اسرائيل در زمان موسي و يوشع عليه‌السلام مانند مردمي كه با امام و پيشواي روحاني خود زندگي كنند، به سر مي‌بردند، سپس تدبير امورشان با قضاتي چون
(50)
«ايهـود» و «جدعـون» و غيـر آن افتــاد.
پـس از آن، دوران ملـوك و پـادشاهـان بيـن آن‌هـا شـروع شـد. اول پـادشـاهـي كـه بـر آنـان حكـومت كـرد «شـاؤول» است كـه قـرآن شـريف او را «طالـوت» نـاميـده اسـت. پس از طـالـوت حكـومتشـان بـا «داود» عليه‌السلام و بعـد بـا «سليمان» عليه‌السلام بوده است.
پس از سليمان نبي، مملكت تقسيم شد و قدرتشان متشتت گرديد. لكن با اين وصف پادشاهي مانند: «رحبعام، ابيام، يهوشافاط، يهورام» و امثال آنان كه در حدود سي و چند تن بودند، بر آنان حكومت كردند.
اما كم كم قدرتشان از بين رفت و ملوك بابل بر آن‌ها غالب شدند و اورشليم را كه بيت المقدس بـاشـد، تصـرف كـردنـد.
ايــن مــوضــوع حـــــدود ششصـــــد ســال قبــل از ميــلاد واقــع شـــــد.
سرگذشت بني اسرائيل بعد از موسي (51)
پادشاه بابل در آن هنگام «بخت النصر» بود. يهوديان از اطاعت او سرپيچي كردند. او لشكريان خـود را به ديار آنان فرستاد و بيت‌المقـدس را محـاصـره كرده و گشودند، و خزينه‌هاي پادشاه را تاراج كردند. هم‌چنين خزاين هيكل (مسجد اقصي) را نيز در اين غارت به يغما بردند.
پس ازآن قريب ده‌هزار نفراز ثروتمندان و بزرگان و صنعت‌گران آنان را گرد آورده و به سوي بابــل كوچ دادند. در محــل آنان جز عــده‌اي ضعيف و ناتـوان باقي نماندند.
بخت‌النصـر بـر آن عـده نـاچيـز «صـدقيـا» را كـه آخـريـن پـادشـاه بـود حـاكـم كـرد بـه شـرط آن‌كـه مطيـع فـرمـان بخت‌النصــر بــاشــد.
قريب ده سال به همين منوال گذشت تا اين‌كه «صدقيا» كمي نيرومند شد و به يكي از فراعنه مصر پيوست و از اطاعت بخت النصر شانه خالي كرد.
(52) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
نافرماني صدقيا و قومش، بخت النصر را سخت خشمگين ساخت و لشكر به ديارشان كشيد و شهرهايشان را محاصره نمود. يهوديان به قلعه‌هاي خود پناهنده شدند و قريب يك سال و نيم در حال محاصره به سر بردند، به‌طوري كه قحطي و وبا ميانشــان پيـدا شد.

بخت‌النصر در محاصره استقامت نمود تا این‌که قلعه‌ها را در سال 586 قبل از میلاد فتح کرد و پس از گشودن بلاد به قتل یهودیان و تخریب شهرها و قلعه هایشان فرمان داد. و تمام نشانه‌ها و علامات دیني آن‌ها را از بین برد و هیکل (مسجداقصي) را به تلي از خاك تبدیل کرد.
وضعیت تورات بعد از موسي
وضعیت تورات بعد از موسي (53)
در این پیش‌آمد ناگوار تورات و تابوتي که جایگاه آن بود ناپدید گردید.
حدود 50 سال یهودیان به همین وضع در بابل به سر بردند، در صورتي‌که از کتاب آسماني‌شان خبري‌نبود و ازمسجد و بلادشان‌جزتپه‌هاي‌خاك چیزي به‌نظر نمي‌رسید!
تا این‌که کوروش پادشاه‌ایران بابل‌را فتح‌کرد و اسیران‌بني‌اسرائیلي را آزاد ساخت.
کوروش عزراي معروف را که از مقربینش بود بر آنان حاکم کرد تا آن‌ها را به دیار خود برگرداند و کتاب توراتشان را بازنویسي کند و هیکل را مجددا بنا نماید، و بالاخره به سیر و روش نخستین‌شان برگرداند.
«عزرا» در سنه 457 قبل از میلاد بني اسرائیل را مجددا به بیت المقدس آورد. بعد از آن شروع کرد به جمع‌آوري و تصحیح «کتب عهد عتیق»، که همان تورات امروزي است.
(54) رسالت و مبارزات موسي علیه‌السلام
نکته قابل ذکر این است که سند «تورات کنوني» مقطوع بوده و تنها به واسطه «عزرا» نامي به موسي علیه‌السلام اتصال پیدا مي‌کند که این امر باعث پیدایش سؤالات زیادي در ذهن خواننده مي‌شود:
1 ـ عزراي نام‌برده براي یك محقق شناخته نیست!؟
2 ـ اندازه اطلاع و بصیرت او در تورات معلوم نیست!؟
3 ـ میزان امانت او براي انجام چنین کار خطیر (یعني بازنویسي یك کتاب دیني مثل تورات) مشخص نیست!؟
4 ـ مشخص نیست او از چه مأخذ و مدارکي اسفار تورات کنوني را جمع‌آوري کرده است!؟
5 ـ او با اتکاء به چه مستند صحیحي اغلاط واقع در تورات را تصحیح نموده
وضعیت تورات بعد از موسي (55)
است!؟) (1)

«وَ ما أُنْزِلَ اِلي اِبْراهيمَ وَ اِسْماعيلَ وَ اِسْحقَ وَ يَعْقُوبَ وَ الْأَسْباطِ وَ...»(136 / بقره)
كلمه «اَسْباط» جمع سِبْط به معني نواده است. در بني‌اسرائيل همان معنائي را
1- الميزان، ج 6، ص 191 .
(56) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
مي‌دهد كه در بني‌اسماعيل عبارت «قبيله» چنين معنائي را مي‌دهد. سبط مانند قبيله به معناي جماعتي است كه در يك پدر مشترك باشند، و همه به او منتهي شوند. سبط‌هاي بني‌اسرائيل دوازده تيره و امت بودند، كه هر تيره از آنان به يكي از دوازده فرزند يعقوب عليه‌السلام منتهي مي‌شدند، و از هر يك از آن دوازده فرزند، امتي پديد آمده بود.
در آيات قرآن، نزول وحي را به اسباط نسبت داده است.
اگر مراد به اسباط امت‌ها و اقوامي باشد كه گفتيم در اين صورت نازل كردن كتاب را به همه آنان نسبت داده، از اين جهت بوده كه همه آن دوازده تيره مشتمل بر پيغمبراني بوده است، ولي خود برادران يوسف جزو انبياء نبودند.(1)
1- الميزان، ج 2، ص 182 .
اسباط دوازده‌گانه بني اسرائيل (57)

«وَ لَقَـدْ اَخَـذَ اللّهُ ميثاقَ بَنيآ اِسْـرآئيلَ وَ بَعَثْنا مِنْهُـمُ اثْنَيْ عَشَـرَ نَقيبا....»(12 / مائده)
خداي تعالي براي مؤمنين اين امت حكايت جريان بني اسرائيل را نقل مي‌كند كه با پيمان گرفتن و برانگيختن «نقباء» و رساندن بيانات و تمام كردن حجت دين‌شان را محكم و امورشان را تثبيت نمود ولي آنان پيمان شكستند و خداوند هم ايشان را لعنت نموده و سنگ‌دل كرده است.
(58) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
ظاهرا «نقباء» همان رؤساي اسباط و تيره‌هاي دوازده‌گانه بني‌اسرائيلند كه چون فرمانروايان آنان بوده و كارهاي آنان را رسيدگي مي‌كردند. بنابراين نسبت اين رؤسا به «اسباط» از جهتي مانند نسبت «اولي‌الامر» به افراد امت اسلام مي‌باشد، كه در امور ديني و دنيوي مرجعيت دارند، جز اين‌كه به ايشان وحي نيامده و قانون نمي‌گذارند و اين به خدا و پيغمبرش اختصاص دارد.
آيات قرآني درباره اين قسمت از تاريخ بني اسرائيل چنين گوياست:
«همانا خداوند از بني‌اسرائيل پيمان گرفت ،
و برانگيختيم از ايشان دوازده نقيب (رئيس و مراقب)،
و خدا گفت: من با شمايم! اگر نماز به‌پا داريد، و زكات دهيد،
نقباي بني‌اسرائيل (59)
و به فرستادگان من ايمان بياوريد و ياري‌شان كنيد،
و خدا را وامي نيكو دهيد، همانا گناهان شما را مي‌پوشانم،
و در بهشت‌هائي‌كه جوي‌ها در آن روان است، داخلتان مي‌كنم،
و هر كس از شما از اين به بعد كافر شود همانا از راه ميانه گمراه
شده است!» (12 / مائده)
منظور از پيامبران در آيات فوق كساني هستند كه خداوند بعدها براي آنان مبعوث مي‌فرمود و ايشان را دعوت مي‌نمود، مانند: حضرت عيسي عليه‌السلام و حضرت محمد صلي‌الله‌عليه‌وآله پيامبر گرامي اسلام و ساير پيامبراني كه بين حضرت موسي عليه‌السلام و پيامبر اسلام صلي‌الله‌عليه‌وآله مبعوث شده‌اند.
(60) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام

ادامــه آيات از پيمان‌شكني بني‌اسرائيـل و مكافات آن‌هــا چنين سخــن مي‌گوينـد:
«به سزاي پيمان‌شكني‌شان لعن‌شان كرديم،
و دل‌هــايشــان را سخـت و قسي نموديم،
كلمات را از معاني خود منحرف مي‌كننـد،
و از آن چه بــدان تــذكــر داده شــده‌انــد، قســمتــي را از يــاد برده‌اند،
پيوسته به خيانتي از ايشان مطلع مي‌شوي، مگر كمي از ايشـان، آنــان را ببخـش!
و از ايشــان درگــذر!
كــه خــداونــد نيكــوكــاران را دوســت مــي‌دارد!» (13 / مائــده)
(1)

«اِنَّ هـذَالْقُـرْانَ يَـقُـصُّ عَلــي بَنــياِسْـرائِيـلَ اَكْثَرَ الَّذي هُمْ فيهِ يَخْتَلِفُونَ،»
«ايـن قـرآن براي بني اسرائيل بيشتر آن مسائلي را كه مورد اختلافشان است، بيان مي‌كند.» (76 / نمل)
اين آيه به داستان‌هائي از قصص انبياء اشاره مي‌كند و حق را در آن‌چه كه در آن اختلاف مي‌كنند، بيان مي‌كند، و يكي از آن داستان‌ها داستـان خـود حضـرت مسيح عليه‌السلام
1- الميــزان، ج 10، ص 62 .
(62) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
است كـه بني‌اسـرائيـل در آن اختـلاف داشتنـد و قـرآن مجيـد حق مطلب را در آن مورد و در سايـر معـارف و احكـامي كـه در آن‌هـا نيـز اختـلاف داشتنــد، بيان كــرده است.
و ايـن كـه در آيـه بعد فرمـوده - «وَ اِنَّهُ لَهُديً وَ رَحْمَــةٌ لِلْـمُؤْمِنيـنَ،» (77 / نمل) بـه ايـن معنـا اشـاره دارد كه با اين داستان‌ها كه بر بني اسـرائيـل مي‌خـوانـد، مؤمنين را به سوي حق هدايت مي‌كند، و نيز رحمتي است براي آنان كه دل‌هـايشـان را آرامش مــي‌دهــد و بـه ايـن وسيلـه ايمـان را هـم در دل‌هـايشـان ريشـه‌دار و ثـابـت مـي‌كنـد.
و ايــن‌كـــه فــرمـــوده:
«پروردگارت به حكم خويش ميان ايشان داوري مي‌كند، كه او نيرومند و داناست!»(78/نمل)
اشــاره است به اين كه قضا و داوري ميان آنان با خداست، پس همان خدا
اصلاح انحرافات يهود به وسيله قرآن (63)
پروردگار توســت كه عزيز است، يعني كسي است كه هيچ‌گاه مغلوب نمي‌شود، و عليم اسـت، يعنـي هرگــز جهــل و خطــا در حكمــش راه نـدارد، پــس اوســت كه با حكــم خود در بين آنان قضا مي‌راند.
پس بايد كه دل رسول اللّه صلي‌الله‌عليه‌وآله به قضاي پروردگار عزيز و عليمش راضي شود، و امر را به او محول نمايد، همچنان‌كه جا دارد عين ايـن رفتار را در حق مشركين داشته باشد، نه اين‌كه از شرك و كفر آنان و از مكـر و حيلـه‌شـان انـدوه‌نـاك و دل‌تنگ گـردد.
در پايان مي‌فرمايد:
«امر همه آنان، از شرك مشركين و اختلاف بني اسرائيل،
كــلاً محــول بــه خــداي تعــالــي اسـت، نــه بــه تـو!
پـس بـايـد كـه همــواره او را وكيـل خـود قـرار دهــي،
(64) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام

كــه او كـافي تـوســـــت،
و بايد كه از هيچ چيز نترسي،
كــه تــو در امنيتـــي از حــق هستــي!» (79 / نمــل) (1)
1- الميــزان، ج 30، ص 332 .

فصل سوم :شرايط زماني تولد موسي عليه‌السلام

«وَ لَقَدْ مَنَنّا عَلَيْكَ مَرَّةً اُخْري ،اِذْ اَوْحَيْنا اِلي اُمِّكَ ما يُوحي....» (37 و 38 / طه)
در اين آيات، خداي سبحان از شرايط تولد حضرت موسي عليه‌السلام ومنتي كه قبل از برگزيدن او به نبوت و رسالت بر او نهاده، صحبت مي‌كند:
(67)
بعضي از كاهنان به فرعون خبر داده بودند كه فرزندي در بني اسرائيل متولد مي‌شود كه زوال ملك او به دست وي صورت مي‌گيرد، لاجرم فرعون فرمان داده بود تا هر فرزندي كه در بني‌اسرائيل متولد مي‌شود به قتل برسانند، از آن به بعد، تمامي فرزندان ذكور بني‌اسرائيل كشته مي‌شدند، تا آن‌كه موسي عليه‌السلام به دنيا آمد.
خداي عزّوجل به مادر موسي وحي كرد:
- مترس، او را شير بده، و هر وقت از عمّال فرعون و جلادانش احساس خطر كردي فرزندت را در جعبه‌اي بگذار، و او را در رود نيل بينداز كه آب او را به ساحل نزديك قصر فرعون مي‌برد، و او به عنوان فرزند خود، او را نگه‌داري مي‌كند، چون او اجاقش كور است، و به همين جهت او را نمي‌كشد، و خدا دوباره او را به تو باز مي‌گرداند! (7 / قصص)
(68) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
مادر موسي نيز چنين كرد، همين كه آب نيل صندوق را به نزديكي قصر فرعون برد، مادر موسي دختر خود را كه همان خواهر موسي باشد فرستاد تا از سرنوشت برادرش خبردار شود، دختر، پيرامون قصر گردش مي‌كرد، ديد چند نفر از قصر بيرون شدند و از زن شيردهي سراغ مي‌گيرند كه موسي را شير دهد. دختر، ايشان را به مادر خود راهنمائي كرد و ايشان را نزد مادر خود برد.
مأمورين مادر موسي را براي شيردادن موسي اجير كردند. او وقتي فرزند خود را دربرگرفت چشمانش روشن گرديد، و وعده خدا را صادق و منت او را بر موسي عظيم يافت!
در اين‌جا خداوند منتي را كه در كودكي بر موسي نهاده، يادآور مي‌شود. اين‌جا مقام، مقام اظهار عظمت است كه از ظهور قدرت تامّه الهي خبر مي‌دهد كه چگونه سعي و
تولد موسي (ع) (69)
كوشش فرعون طاغي را در خاموش كردن نور خدايي بي‌اثر نمود؟ و

چگونه مکر او را به خود او برگردانید و دشمنـش را در دامن خود او پرورش داد.

خداوند متعال در قرآن مجيد تولد و جريان محفوظ ماندن موسي عليه‌السلام در دربار فرعون را چنين بيان مي‌فرمايد:
«ما با نوعي الهام به‌مادر موسي، بعد از آن‌كه او را زائيد،
گفتيم : شيـرش بـــــده!
و مـــادام كـه از طـــرف فـرعـــون احتمـال خطـــري نمـي‌دهـي،
(70) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
به شير دادنش ادامه بده،
و چـون تـــرسيـدي كـه آل فـــرعـــون خبـــردار شـــونـــد،
و او را گـرفتـه و مـانـند هـزاران كـودك ديگـر بـه قتـل بـرسـانـند،
او را در دريـا بيـنـــداز و ديگـــر از كشتـــه شـدن او مـتـرس،
و از جدائي او غمناك مباش كه ما دوباره او را به تو بر مي‌گردانيم،
و از پيغمبرانش مي‌كنيم،
تا رسولـي به سوي آل فرعون و نيز به سـوي بني‌اسـرائيـل بـاشـد!» (7 / قصص)
آل فرعــون موسي را در دريا جستنــد و از آب گرفتنــد و نتيجه كار آن شد كه همين مــوســي دشمــن و وسيلـه انــدوه و لقمـه گلـوگيـرشـان شـود!
آري فرعون و هامان و لشكريانشان مردمي خطاكار بودند كه فرزندان مردم را
پرورش موسي در دربار فرعون (71)
مي‌كشتند، ولي موسي را زنده نگه داشتند. آنان عليه كسي نقشه ريختند كه به زودي همان نقشه عينا نقشه به بار آوردن كسي است كه طومار هستي و قدرت آنان را در مي‌نوردد، و بـه همين منظـور او را بـا كمـال جد و جهد حفظ نموده و در تربيتش مجدانه مي‌كوشند. (1)

«وَ قالَتِ امْـرَأَةُ فِـرْعَـوْنَ قُـرَّتُ عَيْـنٍ لـي وَ لَـكَ لا تَـقْتُلُـوهُ....» (9 / قصص)
1- الميزان، ج 27، ص 230 .
(72) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
همسر فرعـون در هنگـام گرفتن موسي از رود نيل و آوردنش نزد فرعون حـاضـر بـوده اسـت ،
كـه بـه فـرعـون مـي‌گـويـد:
«اين كـودك نـور چشم من و توست، او را مكشيد!»
در اين جمله خطاب به عموم مي‌كند، چون مباشرين كشتن اطفال و آنان كه سبب يـا مبـاشر يـا آمـر يـا مـأمـور بـودنـد، بسيـار بـودنـد.
قرآن مجيد اين صحنه را چنين ترسيم كرده است:
«و همسـر فـرعـون گـفـت:
اين كودك را نورچشم مـن و خـودت كـن!
نقش همسر فرعون در حفظ و تربيت موسي (73)
و روبـه جـلادان كـرد و گـفـت:
او را مكشيد! شايد ما را سود بخشد!
و يا اصلاً او را فرزند خود بگيـريـم!
اين‌رامي‌گفتند و نمي‌دانستند(كه‌چرامي‌گويند،
و اين خداست كه اين پيشنهاد را به دلشان انداخته بـود،)
در نتيجه قلب مادر موسي مطمئن و فارغ از اندوه گشت،
كه اگر فارغ نمي‌شـد نـزديك بـود مـوسـي را لـو دهـد.
ايـن مـا بـوديـم كـه قلبـش را بـه جـائـي محكـم بستيـم تـا از مـؤمنيـن بـاشد!» (9 و 10 / قصص)
(74) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
اگر اين طور حكايت كرد براي اين بود كه بفهماند چگونه خداي مهربان محبت آن كودك را در دل وي انداخت، به حدي كه ديگر اختياري برايش نماند و چاره‌اي نيافت جز اين كه نخسـت بـلا و كشتـن را از او بگـرداند، و پيشنهاد فرزندي‌اش را بكند، كه اين يكي از منت‌هائي است كه خداي تعالـي در حـق مـوسـي عليه‌السلام ارزانـي داشتـه اسـت!
عـبـارت‌هـاي آيـه بـرخـي از نكـات جـالـب را روشـن مـي‌سـازد :
اولاً همسر فرعون گفت: «شايد ما را نفع رساند يـا او را بـه فـرزنـدي بگيـريـم!» او اين جمله را وقتي گفت كه آثار جلالت و سيماي جذبه الهيه

را در او ديد، وقتي پيشنهاد كـرد كـه او را بــه فــرزنـدي بگيريــم دلالتي است بر اين كه وي و همسرش پسري نداشتند.
و آن‌جا كه فرمود: «وَ هُمْ لا يَشْعُرُونَ،» يعني وقتي همسر فرعون اين سخن را گفت و اين ميانجي‌گري را كرد و بلاي كشتن را از موسي عليه‌السلام برگردانيد، در حالي كه او و
نقش همسر فرعون در حفظ و تربيت موسي (75)
مخاطبينش نمي‌دانستند چه مـي‌كننـد، و حقيقت حـال و سرانجــام كـار چه مي‌شــود؟
آن‌گاه قرآن مجيــد وضــع و حـال مــادر مــوســـي را تعـريـــف مـي‌كنـد كـه -
به درستي كه نزديك بود وي پرده از راز برداشته و سّرموسي را فاش سازد، ولي ما قلب او را تقويت كرديم تا از دارندگان وثوق به خداي تعالي باشد، وثوق به اين كه خدا فرزند او را حفظ خواهد كرد و ديگر غم او را نخورد، و در نتيجه سّر او را فاش نسازد! (10 / قصص)
البتــه به‌طــوري كه قــرآن مي‌فرمايــد: قلــب مادر موســي به سبب وحــي از انــدوه و ترس خالي شد ترس و اندوهي كه باعث مي‌شد سّــر فرزنــدش فــاش گردد.

(76) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
در دنبـال احسـان‌هـائـي كـه خداوند متعال به موسي عليه‌السلام منت گذاشته، مي‌فرمايد:
«آن وقتي كه خواهرت آمد و شد مي‌كرد تا خبري از تو به دست آورد و بداند كه با تو چه معامله‌اي مي‌كنند، ديد كاركنان فرعون در جستجوي دايه‌اي هستند كه تو را شير دهد. خواهـرت خود را در معرض پاسخ قـرار داده و بـه ايشـان مي‌گـويـد:
- آيا مي‌خواهيد شما را راهنمائي كنم به زني كه او را كفالت كند؟ هم شير دهد و هم حضانت نمايد؟
بدين وسيله تــو را به مادرت برگرداندیــم تا خوشحــال شود و اندوه‌ناك نگردد.»(42 / طه)
مادر موسي به دخترش (كه خواهر موسي باشد) گفت كه دنباله موسي را بگيرد و
مادر موسي در نقش دايه او (77)
ببيند چه بر سرش مي‌آيد و آب صندوق او را كجا مي‌برد؟
خواهر موسي هم‌چنان دنبال او را گرفت تا آن كه موسي را از دور ديد كه خدمه‌هاي فرعون او را گرفتند. اين را از دور ديد، در حال كه فرعونيان تعقيب و مراقبت او را متوجه نبودند.
از طرف ديگر خداوند مهربان از طريق تحريم تكويني موسي را از قبول پستان زنان ديگر منع كرد، به‌طوري كه قبل از آمدن خواهرش از مكيدن پستان زنان امتناع ورزيد، و هر چه دايه آوردند كه به او شير دهد پستانش را قبول نكرد. در اين موقع خواهرش نـزديك شـد و وضـع را چنيـن ديـد، بـه دربـاريـان گفـت:
«آيا مي‌خواهيد شما را به خانداني راهنمائي كنم كه آنان تكفل و سرپرستي اين كودك‌را ازطرف شما به‌عهده‌بگيرند؟ خانداني‌كه خيرخواه‌او باشند!»(12/قصص)
(78) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
فرعونيــان پيشنهاد او را پذيرفتنــد و او ايشان را راهنمائــي كرد به مــادر موسـي، پس موسي را تسليم مادر كردند، و در نتيجه خداوند متعال او را با اين نقشه‌ها بــه مــادرش برگردانيــد.
قرآن شريف مي‌فرمايد:
«با اين نقشه او را به مـادرش بـرگرداندیم،
تا چشمش روشن شـود و غصــه نخــورد،

و تا آن كه بدانـد وعـده خـدا حــق اسـت،
ولكن بيشتر مردم نمي‌دانند!»(13/قصص)
در ايـن آيـه خـداي تعـالي علت برگرداندن موسي به مادرش رابيان مي‌كند كه چرا او را به‌مادرش برگردانيـد؟
مادر موسي در نقش دايه او (79)
دليلش اين بود كه با مشاهده فرزندش يقين پيدا كند. چون مادر موسي قبل از اين جريان وعده خدا را شنيده بود و مي‌دانست كه وعده خدا حق است، و ايمان نيز بدان داشت، ولي مي‌گويد - ما موسي را به او برگرداندیم تا با ديدن او يقين به حقانيت وعده خدا بكند، نه تنها وعده برگرداندن موسي بلكه مطلق همه وعده‌هاي الهي!
مردم متأسفانه بيشترشان اين را نمي‌دانند و يقين پيدا نمي‌كنند، و غالبا در وعـده‌هـاي خـدا گرفتار شك و ترديدند و دل‌هايشان بدان مطمئن نيست!

در ايــن قسمــت خــداي سبحــان مي‌فرمايــد:
(80) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
«از جانب خويش محبوبيتي بر تو افكندم،
تا زير نظر من تربيت شوي !» (39 / طه)
فصل دوم داستان موسي بزرگ شدن او در قصر فرعون است، آيات فوق محبوب شدن موسي در دل فرعون را مي‌سرايد، كه ما اين محبت را در دل او انداختيم تا از كشتن او صرف نظـر كنـد و دوبـاره مـوسي بـه مـادرش بـرگـردد، و در دامن او قرار گيرد و ديدگان مادر روشن گردد و غم‌ناك نشود.
اين سرنوشت را خداي تعالي به او وعده داده بود:
«تا بـدانـد كه وعده خدا حـق است!» (13 / قصص)
خداوند موسي عليه‌السلام را طوري قرار داده بود كه هر كس او را مي‌ديد دوستش مي‌داشت، گويا كه محبت الهي بر او مستقر شده بود، و در نتيجه نظر احدي به او

نمي‌افتاد مگـر آن‌كـه دوستـش مـي‌داشـت و قلبـش را بـه سـوي مـوسي جذب مي‌كرد.
مـوسـي زيـر نظـر خـدا تـربيـت مـي‌يـافـت - «لِتُـصْنَـعَ عَلـي عَـيْنـي،» (39 / طه)
يعني ما محبت خود را بر تو افكنديم براي اين‌كه فرعون زير نظر من به تو احسان كند، زيرا من با تو و مراقب حال توام، و به خاطر مزيد عنايت و شفقتي كه به تو دارم از تو غافل نمي‌شوم! (1)

«نَتْلُوا عَلَيْكَ مِنْ نَبَأِ مُوسي وَ فِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ....» (3/قصص)
1- الميزان، ج 31، ص 19 .
(82) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
خداونـد متعال موسي عليه‌السلام را در شرايطي خلق كرد كه فرعون در اوج قدرتش بود، و آن قدر بني‌اسرائيـل را خوار و زيـر دست قـرار داده بـود كه پسـر بچه‌هـايشـان را مي‌كشـت و زنـانشـان را زنـده نگـه مـي‌داشـت.
در چنين شرايطي، خداوند موسي عليه‌السلام را آفريد. و جالب اين كه او را در دامن دشمنش يعني خود فرعون پرورش داد، تا وقتي كه به حد رشد رسيد و آن وقت او را از شر وي نجات داد و از بين فرعونيان به سوي مدين بيرونش كرد، و پس از مدتي به عنوان رسالت دوباره به سوي ايشان برگردانيد، و معجزاتي آشكار به وي داد تا آن كه فرعون و لشكريانش را تا آخرين نفر غرق كرد و بني اسرائيل را وارث ايشان ساخت، و تورات را براي ايشان به موسي نازل فـرمـود تـا هـدايت و بصيرت براي مؤمنين باشد.

كشتار نوزادان پسر بني اسرائيل (83)
دودمان بني اسرائيل در مصر از زمان يوسف عليه‌السلام اقامت گزيده و در آن‌جا به زاد و ولد پرداخته بودند و تعداد آن‌ها در زمان تولد موسي عليه‌السلام به هزاران نفر رسيده بود. فرعون معاصر موسي عليه‌السلام با بني اسرائيل معامله بردگان مي‌كرد، و در تضعيف آنان بسيار مي‌كوشيد و اين كار را تا بدان‌جا ادامه داد كه دستور داد هر چه فرزند پسر براي اين دودمان به دنيا مي‌آيد سر ببرند، و دختران آنان را باقي بگذارند.
معلوم است سرانجام اين نقشه شوم چه بود؟ او مي‌خواست به كلي مردان بني‌اسرائيل را نابود سازد و وقتي مردان نابود شدند نسل به كلي منقرض مي‌شد.
علت اين كه فرعون چنين نقشه‌اي را ريخت اين بود كه وي از مفسدين في الارض بود كه در زمين فساد مي‌كرد و اصلاح نمي‌نمود.
(84) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
بدين معني كه خلقت عمومي كه انسان‌ها را ايجاد كرده و مي‌كند، و حتي ميان تيره‌اي با تيره ديگر در بسط وجود فرق نگذاشته و تمامي قبايل و دودمان‌ها را به‌طور مساوي از هستي بهره داده است، و آن‌گاه همه را به جهازي كه به سوي حيات اجتماعي و تمتع‌از متاع حيات‌زميني هدايت‌كند مجهز ساخته است تا هر يك به قدر ارزش وجودي و وزن اجتماعي خود بهره‌مند شود. اين همان اصلاحي است كه صنع ايجاد از آن خبر مي‌دهد و تجاوز از اين سنت و آزاد ساختن قومي و برده كردن قومي ديگر، و بهره‌مندي قومي از چيزهائي كه استحقاق آن را ندارند و محروم كردن قومي ديگر از آن چه استحقاق آن را دارند، افساد در زمين است، كه انسانيت را به سوي نابودي مي‌كشاند.

اراده الهي درانتقال حكومت به مستضعفين زمين (85)
«وَ نُريــدُ اَنْ نَمُــنَّ عَلَي الَّذيــنَ اسْتُضْعِفُــوا فِــي الاَْرْضِ....!» (5 / قصص)
در همين آيه آن جّو و محيطي كه موسي عليه‌السلامَ در آن متولد شد، تصوير شده است، كه تمامــي آن اسباب و شرايطــي كه بني اسرائيــل را محكوم به فنا مي‌كرد بر او نيز احاطــه داشــت، و خداونــد سبحــان او را از ميان همه آن اسبـاب سالــم به در آورد.
خداي سبحان مي‌فرمايد:
- ظرفي كه ما موسي را در آن ظرف و آن جّو پروراندیم، ظرف علّو فرعون در زمين و تفرقه افكني ميان مردم و استضعاف بني اسرائيل بود، استضعافي كه مي‌خواست به كلي نابودشان كند، در حالي كه ما خواستيم بر همان ضعيف شدگان انعام كنيم، و از
(86) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
هر جهتي نعمتي ارزاني‌شان بداريم، كه از سنگيني آن گران‌بار شوند، يعني خواستيم پيشوايانشان كنيم تا ديگران به ايشان اقتداء كنند، و آنان متبوع ديگران و ديگران تابع ايشان شوند، در حالي كه خود سال‌ها تابع ديگران بودند، و نيز خواستيم وارث ديگرانشان در زمين بكنيم، بعد از آن كه زمين در دست ديگران بود، و خواستيم تا در زمين مكنت‌شان دهيم، به اين كه قسمتي از زمين را ملك آنان بكنيم تا در آن استقرار يابند و مالك آن باشند، بعد از آن كه در زمين هيچ جائي نداشتند، به غير همان جائي كه فرعون مي‌خواست در همان جا به ديار نيستي رهسپارشان كند، و خواستيم تا به فرعون پادشاه مصر و هامان وزيرش و لشكريان آن‌ها همان پيش آمد را نشان دهيم كه از آن بيم‌ناك بودند، و آن اين بود كه روزي بني اسرائيل بر ايشان غلبه يابند، و ملك و سلطنت و رسم و سنت آنان را از دستشان بگيرند، هم‌چنان‌كه خودشان درباره
اراده الهي درانتقال حكومت به مستضعفين زمين (87)
موسـي و برادرش روزي كه به سوي ايشان گسيل شدند، گفتند:
«اينــان مي‌خواهنــد شمــا را با سحــر خــود از سرزمين‌تــان بيرون كننــد و راه و رســم زندگي‌تــان را بــه دســت فراموشي و نابــودي بسپارنــد.» (63 / طه)
اين آيه شريفه نقشه‌اي را كه فرعون در زير پرده براي بني اسرائيل كشيده بود تصوير مي‌نمايد، و آن اين بود كه از بني اسرائيل يك نفر نفس‌كش در روي زمين باقي نگذارد، و اين نقشه را تا آن‌جا پيش برده بود كه قدرتش به تمامي شئون هستي و زندگي آنان احاطه يافته بود و

ترسش همه جوانب وجود آنان را پر كرده بود، و آن قدر آن بيچارگان را خوار ساخته بود كه حكم نابودي‌شان را مي‌داد.
البته اين ظاهر امر بود، ولي در باطن امر، اراده الهي به اين تعلق گرفته بود كه آنان را از يوغ فرعون نجات دهد، و ثقل نعمتي را كه آل فرعون و آن ياغيان گردن‌كش را
(88) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
گران‌بار ساخته بود، از آنان بگيرد و به بني اسرائيل منتقل كند، همان بني اسرائيل خوار و بيچاره دست فرعون، و تمامي آن اسباب و نقشه هائي كه عليه بني اسرائيل جريان مي‌يافت، همه را به نفع آنان به جريان بيندازد، و آن چه به نفع آل فرعون جريان مي‌يافت، به ضرر آنان تمامش كند، آري خدا حكم مي‌كند، و كسي هم نيست كه حكمش را عقب اندازد.

غــرض سوره قصص بيــان اين وعــده جميل به مؤمنين صدر اسلام است كه قبل از هجرت به مدينه در مكه بودند. همان اندك عــده‌اي كه مشركين و فراعنه قريش
تشابه استضعاف بني اسرائيل و مسلمين مكه (89)
ايشــان را ضعيف و ناچيــز مي‌شمردند، اقليتــي كه در مكــه در بين ايــن طاغيــان در سخت‌تريــن شرايط به سر مي‌بردنــد، و فتنه‌هــا و شدايدي پشت سر مي‌گذاشتند.
خداوندمتعال عين‌همان سنتي‌را كه در بني‌اسرائيل‌جاري‌كرد درميان صدر مؤمنين
اسلام‌نيزجاري‌كرد،وايشان‌رابه‌ملك‌وعزت‌وسلطنت‌رسانيد،ورسول‌اللّه صلي‌الله‌عليه‌وآله را دوباره به وطن خـود برگردانيد!
خداوند سبحان اين قسمت از تاريخ را كه ذكر مي‌كند به ايشان وعده مي‌دهد كه به زودي بر آن‌ها منت نهاده و پيشوايان مردم قرارشان خواهد داد و وارث همين فراعنه خواهد كرد، و در زمين مكنت‌شان مي‌دهد و به طاغيان قوم آن‌چه را كه از آن بيم داشتنــد، نشان مي‌دهد:
«ما بعضــي از اخبار موســي و فرعــون را بر تو مي‌خوانيـم، خواندنــي به‌حـــق!
(90) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
بــراي ايــن كــه ايـن قـوم كه به آيــات ما ايمــان آورده‌انـد، در آن تـدبـر كنند،
قومي كه تو را پيروي مي‌كنند، و در دست فراعنه قريش ذليل و خوار گشته‌اند....» (3 / قصص) (1)
1- الميـــــزان، ج 31، ص 10 .
تشابه استضعاف بني اسرائيل و مسلمين مكه (91)

فصل چهارم :هجرت موسي عليه‌السلام به مدين و ازدواج او

بزرگ شدن موسي و اعطاي حكم و علم

«وَ لَمّا بَلَغَ اَشُدَّهُ ءَاتَيْنهُ حُكْما وَ عِلْما وَ....» (22/قصص)
خداي‌تعالي در قرآن‌مجيد مي‌فرمايد:
«و چون موسي به حد رشد رسيد و جواني تمام عيار شد او را حكمت و علم داديم.
(92)
و اين چنين به نيكوكاران پاداش مي‌دهيم!»
رسيدن به حد بلوغ و استواء در حيات به معني اين است كه آدمي در كار زندگي‌اش استقرار يابد، و اين در افراد مختلف است، و بيشتر بعد از بلوغ اشد، يعني بعد از هيجده سالگي حاصل مي‌شود.

فـرار مـوسي از مصـر و عوامل و شرايط زماني آن را قرآن مجيد چنين نقل مي‌كند:
«وقت غروب بود كه موسي براي اولين بار قصر فرعون را ترك كرده و به شهر رفت.» (15 / قصـص)
عوامل فرار موسي از مصر (93)
شهري كه موسي بي‌خبر از اهلش وارد آن شد همان شهر مصر بود. معلوم مي‌شود كه‌تاآن‌روز موسي داخل‌مصر نشده‌بود، چون نزدفرعون زندگي‌مي‌كرد و قصر فرعون هم در خارج شهر مصر بوده است، و موسي از آن قصر بيرون شده، و بدون اطلاع مردم شهر به شهر در آمده اسـت.
او وقتـي وارد شـهـر شـد كـه مـردم دكـان و بـازار را تعـطيـل مـي‌كـردنـد و بـه خـانـه‌هـاي خـود مـي‌رفتنـد و خيـابـان‌هـا و كـوچـه‌هـا خلـوت مـي‌شـد.
در شهر دو مرد را ديد كه يك‌ديگر را كتك مي‌زدند. يكي از آن دو نفر اسرائيلي و از پيروان دين موسي و ديگري يك قبطي و دشمن بود. مرد اسرائيلي از موسي خواست تا او را عليه دشمنش كمك‌كند. موسي عليه‌السلام آن دشمن را با لطمه‌اي دفع كرد و ضربه‌اي كه به او زد او با همان ضربه مرد، در حالي كه موسي عمدي در كشتن او
(94) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
نداشت.
(اما اين‌كه يكي از آن دو پيرو دين موسي بود جهتش اين است كه آن روز بني‌اسرائيل در دين منتسب به آباء خود ابراهيم و اسحق و يعقوب عليه‌السلام بودند، هر چند كه از دين آن بزرگواران در آن روز جز اسم چيزي نمانده بود، و بني‌اسرائيل رسما تظاهـر به پرستش فرعون مي‌كردنـد، و اما اين‌كه دومـي قبطـي و دشمن موسي بود، جهتش اين بوده كه آن روز قبطيان با بني‌اسرائيل دشمني مي‌كردنـد، و شاهد اين‌كه ايـن مـرد دشمـن قبطـي بـوده، اين است كـه قرآن كريـم از موسي حكايت مي‌كند كه گفـت: «و قبطيـان بر من گناهي دارنـد، مي‌ترسـم مرا بكشنـد!») (14 / شعراء)

تحليلي بر مسئله قتل مرد قبطي (95)
موسـي عليه‌السلام بلافاصله بعد از مشاهـده صحنه قتـل مرد قبطي كه با دست او به قتـل رسيـد، گفـت:
«ايـن از عمـل شيطـان بـود،
كه او دشمني است گمراه كننده آشكار !
گفت: پروردگارا! من به‌خود ستم كردم،
اثـر ايـن جـرم را محـو كـن!
و خـدا هم اثـر آن جـرم را محـو كـرد.
آري! خـدا آمـرزگـار و مهـربـان است!
موسي گفت:
به خاطر ايـن نعمت كه به من ارزانـي داشتي تا آخر عمرم هرگز پشتيبان
(96) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
مجرمين نمي‌شوم!»(15 تا 17/قصص)
منظـور موسـي اين بـود كـه اين كتك‌كـاري كـه ميـان آن دو اتفـاق افتـاده بـود، از جنس عملـي است كـه بـه شيطـان نسبـت داده مـي‌شـود، و يـا از عمـل شيطـان نـاشـي مي‌شـود، چـون شيطـان اسـت كـه‌ميـان آن دو عـداوت ودشمنـي انـداختـه و بـه كتك‌كاري يـك‌ديگر واداشتـه بـود و كـار تـا بـدان‌جا منجـر شـد كـه موسي مداخله كند و مرد قبطي به دسـت او كشته شـود، و موسي در خطـر و گرفتـاري سختي دچار شود.
او مي‌دانست كه اين جريان پنهان نمي‌ماند و به زودي قبطيان عليه او شورش مي‌كنند خبر به گوش اشراف و درباريان و سپس به گوش خود فرعون مي‌رسد، و از او و از هـر كسـي كـه در جـريـان مـداخلـه داشتـه شـديـدتـريـن انتقـام را خواهند گرفت.
تحليلي بر مسئله قتل مرد قبطي (97)
اين‌جاسـت كه متوجه مي‌شود در ضربه‌اي كه به آن قبطي زد، لطمه‌اي كه باعث مرگ او شـد اشتبـاه كرده، و اين وقـوع در اشتبـاه را به خدا نسبت نمي‌دهـد براي اين كه خداي‌تعالـي جز به سوي حق و صـواب راه نمي‌نمايد، لذا حكم كرد به اين كه ايـن عمل منسـوب است به شيطان!
و اين عمل، يعني كشتن قبطي، هر چند نافرماني موسي نسبـت بـه خـداي‌تعـالـي نبود، براي اين كه اولاً خطائي بود غير عمدي، و ثانيا جنبه دفاع از مرد اسرائيلي داشت، و مرد كافر و ظالمي را از او دفع كرد، ولكن در عين حال اين‌طور هم نبوده كه شيطان در آن هيچ مداخله‌اي نداشته باشد، چون شيطان همان‌طور كه از راه وسوسه آدمي را به گناه و

نافرماني خدا وامي‌دارد، و هم‌چنين او را به هر كار مخالف صواب نيز وادار مي‌كند، كاري كه گناه نيست لكن انجامش مايه گرفتاري و مشقت است، هم‌چنان‌كه آدم
(98) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
و همسرش را از راه خوردن از آن درخت ممنوعه، گمراه نمود، و كار آنان را بدان‌جا كشانيد كه از بهشت بيـرون شـدنـد!

موسي عليه‌السلام بعد از جريان قتل مرد قبطي، ديگر به سوي قصر فرعون، خانه‌اي كه تا آن روز همه عمرش را در آن جا به سر برده بود، برنگشت، و شب را در شهر مصر سپري كرد، تمام اين مدت را در ترس و نگراني گذراند و همين كه صبح شد دوباره همان مرد بني اسرائيلي را ديد كه مجددا او را به كمك مي‌طلبد، و اين بار نيز با يك قبطي ديگر درگير شده بود. موسي از در توبيخ گفت:
«راستي كه تو آشكارا مردي گمراه هستي، كه نمي‌خواهي راه رشد و صواب را

پيـــش بگيـــري؟» (18 / قصص)
اين توبيخ و سرزنش بدان جهت بود كه آن مرد با مردمي دشمني و مقاتله مي‌كرد كه ازدشمني و كتك‌كاري با آنان جز شر و فساد بر نمي‌خواست. مرد اسرائيلي خيال كرده بود موسي با اين توبيخ و عتابش بنا دارد او را بكشد لذا از خشم او بيم‌ناك شد و گفت: «اي‌موسي! آيا مي‌خواهي مرا بكشي همان‌طوركه ديروز يك‌نفر راكشتي؟»(19/قصص)
از سخـن او مرد قبطي طرف دعـوا فهميـد كـه قـاتـل قبطـي ديـروزي مـوسـي بـوده اسـت، لـذا بـه دربـار فرعـون برگشـت و جريـان را گـزارش داد، و فرعـون و درباريانش به مشورت نشستند و سرانجـام تصميم به قتل موسـي گرفتنـد!
(تورات موجود در عصر نزول قرآن هر دو طرف دعوي را در آن روز اسرائيلي معرفي مي‌كند، در صورتي كه قرآن مشخص مي‌سازد كه يك طرف دعوا يعني كسي كه

به قتل رسيد و هم‌چنين كسي كه طرف دعواي روز بعد بود هر دو قبطي و دشمن بني‌اسرائيل بودند.)
مـردي از بـالاي شهـر كـه قصـر فـرعـون آن‌جـا بـود دوان دوان آمـد و گفت:
«اي موسي درباريان مشورت مي‌كردند كه تو را بكشند، از شهر بيرون شو كه من خيرخواه توام!» (20 / قصص) ظاهر آيه اين است كه مشورت براي قتل موسي در حضور فرعون و به دستور او صورت گرفته بود، و اين مردي كه آمده و به موسي خبر داد كه تصميم گرفته‌اند تو را بكشنـد، از همـان مجلـس آمـده بـود و از آن جـائي كه قصر فرعون بيـرون شهـر مصـر بـوده، تعبيـر فـرمـوده بـه ايـن‌كـه مـردي از بـالاي شهـر آمــد.

هجرت موسي از مصر به مدين (101)

پس مـوسـي عليه‌السلام از شهـر بيـرون شـد در حالي كه نگران پشت سر خود بود و گفت:

«پروردگارا! مرا از شر مردم ستمكار نجات بخش!» (21 / قصص)

وقتــي موسي بعد از خـروج از مصر متوجه «مدين» شد، گفت:

«ازپروردگارم اميددارم‌كه‌مرا به‌راه‌درست هدايت كند!»(22/قصص)

از سياق آيه برمي‌آيد كه موسي عليه‌السلام قصد شهر مدين را داشته ولي راه را بلد نبوده است و از پروردگارش اميـد داشته كه او را به راه مدين هدايت كند.

(102) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
وقتي موسي به آب مدين رسيد، در آن‌جا جماعتي از مردم را ديد كه داشتند گوسفندان خود را آب مي‌دادند، و در نزديكي آن‌ها دو نفر زن را ديد كه گوسفندان خود را از اين كه به طرف آب روند جلوگيري مي‌كردند، موسي از راه استفسار، و از اين كه چرا نمي‌گذارند گوسفندان به طرف آب بيايند، و از اين كه چرا مردي همپاي گوسفندان نيست، پرسش كـرد، و گفت: - شما چه مي‌كنيد؟
گفتند: ما گوسفندان خود را آب نمي‌دهيم تا آن‌كه چوپان‌ها از آب دادن گوسفندان خود فارغ شوند. يعني ما عادت داريم و اين كار را هميشه به اين ترتيب انجام مي‌دهيم، و چون پدرمان پيرمردي سال‌خورده است و نمي‌تواند همراه ما بيايد و متصدي آب دادن گوسفندان باشد لذا ما اين كار را انجام مي‌دهيم.
موسي عليه‌السلام از گفتار آن دو دختر، و كنار كشيدن آن‌ها از چاه و طرز آب دادن
تنهائي و گرسنگي موسي در مدين (103)
گوسفندان، نوعي تعجب آميخته به عفاف در كار آن‌ها احساس كرد، و فهميد كه مردم به آن دو دختر تعدي كرده‌اند لذا پيش رفت و براي آنان آب كشيد و گوسفندان آن‌ها را سيراب كرد.
موسي پس از آب دادن گوسفندان دختران شعيب و رفتن آن‌ها تنها ماند و براي استـراحت بـه سـايـه پنـاه بــرد، چــون حــرارت هــوا بسيــار زيـاد شــده بود، گفت:
«رَبِّ اِنّي لِماَاَنْزَلْتَ اِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقيرٌ،»
«پروردگارا! مـن بـه آن‌چه از خير به سويم نازل كرده‌اي محتاجم!» (24 / قصص)
مراد از «نازل كردن خير» درخواست طعام نيست بلكه نتيجه آن يعني نيروي بدني است كـه بتـوانـد بـا آن اعمـال صالح و كارهائي كه موجب رضاي خداست، انجام دهد.
اين اظهار فقر و احتياج به نيروئي كه خدا آن را به وي نازل كرده و به افاضه خودش
(104) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
به وي داده، كنايه است از اظهار فقر به طعامي كه آن نيروي نازله و آن موهبت را باقي نگه‌دارد، تا بدان وسيله كارهاي صالح انجام دهد.

از بيان فوق روشن مي‌شود كه موسي عليه‌السلام در اعمال خود مراقبت شديدي داشته است و هيچ عملي را انجام نمي‌داده، و حتي اراده‌اش را هم نمي‌كرده،مگر براي رضاي پروردگارش، و به منظور جهاد در راه او، حتي اعمال طبيعي‌اش را هم به اين منظور انجام مي‌داده است، و غذا را هم براي اين منظور مي‌خورده كه نيرو براي جهاد و تحصيل رضـاي خـدا شـود!
اين نكته از سراپاي داستان او به چشم مي‌خورد، چه اين موسي همان كسي است كه
مراقبت در اعمال و انديشه موسي (105)
بعد از زدن قبطي بلافاصله از اين كه نيرويش صرف ياري مظلوم و كشتن ظالمي شده شكر مي‌گذارد، و وقتي از مصر بيرون مي‌آيد از در انزجار از ستم و ستم‌كار مي‌گويد: «پـروردگـارا! مـرا از قـوم ظـالميـن نجـات بخشيـدي!» (21 / قصـص)
و هم اوست كه وقتي به راه مي‌افتد از شدت علاقه به راه حق و ترس از انحراف از راه حق، اظهار اميدواري مي‌كند كه «شايد پروردگارم مرا به‌راه‌درست‌هدايت‌كند!»(22/قصص)
و بـاز اوست كـه وقتـي گـوسفنـدان شعيـب را آب مـي‌دهـد و بـه طـرف سـايـه مي‌رود، از در مسرت از اين‌كه نيروئي كه خدا به او داده صرف راه رضاي خدا شده، و دريغ از اين‌كه اين نيرو را از كف بدهـد، و نخـوردن غـذا آن را سست كند، مـي‌گـويـد:
«پروردگـارا! من محتـاج به‌هر چيـزي هستم كـه از خيـر مي‌فرستـي!» (24 / قصص)
و نيز هموست كه وقتي خود را اجير شعيب عليه‌السلام مي‌كند و سپس دختر او را به عقد
(106) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
خود در مي‌آورد مي‌گويد:
«خداونـد بر آن چـه كه ما در اين قـرارداد مي‌گـوئيـم وكيـل اسـت!» (28 / قصص)

چيـزي نگذشـت كه يكـي از آن دو دختـر بـا حـالـت شـرم، كـه از راه رفتنـش معلوم بود، بـرگشـت و بـه مـوسـي گفـت:
- پدرم تو را مي‌خواند تا پاداش آب دادنت را بدهد!
همين كـه مـوسـي نـزد پيـرمـرد آمـد و داستـان خـود بـه او گفـت، پيـرمرد گفـت:
- ديگـر متـرس كـه از مـردم ستـم‌گـر نجـات يـافتـه‌اي! (25 / قصـص)
قرارداد كار و اشتغال موسي با شعيب (107)
اين قسمت از آيه قرآن كريم نشان مي‌دهد كه شعيب عليه‌السلام در برخورد با موسي عليه‌السلام نخست احوال او را پرسيده و موسي داستان خود را به او بيان كرده است و شعيب خوشحال شده و گفته است كه از شر فرعونيان نجات يافته است، چون فرعونيان در مدين تسلطي نداشته‌اند.

در اين‌جـا سه دعائي كه قبلاً موسي عليه‌السلام كرده بود مستجاب مي‌شود، چون يكي از درخــواسـت‌هـايـش ايـن بــود كــه خــدا او را از مصــر و از شـر مـردم ستم‌گـر نجـات دهـد، كـه شعيـب در ايـن آيـه بـه وي مـژده مي‌دهـد كـه او نجـات يافتـه اســت.
(108) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
دوم از درخواست‌هايش اين بود كه اميدوار بود خدا او را به راه درست (سواءالسبيل) راهنمائي كند كه اين بيم خود به منزله دعائي بود. درخواست سومش درباره رزق بود، كه در اين‌جا شعيب او را دعوت مي‌كند كه مزد آب كشيدنش را به او بدهد، و علاوه بر آن رزق ده سال او را تأمين كرد و همسري به او داد كه مايه سكونت و آرامـش خـاطـرش بـاشد!

يكـي از دو دختـر شعيـب كـه آن‌جـا حـاضـر بـودنـد بـه پـدر گفـت:
«- چه خوب است كه او را اجير كني، كه بهترين اجير مي‌تواند باشد، چون هم قوي
دختر شعيب (109)
است و هم امين!» (26 / قصص)
البته منظور از اين اجير كردن اين بود كه موسي در تمام حوايج شعيب را كمك كند، و قائـم مقـام او در تمام كارهـايش باشد، هر چند در نظـر اول تنهـا مسئلـه چـرانـدن گوسفنـدان بـه نظـر مـي‌آيـد.
از اين كه دختر شعيب عليه‌السلام موسي را قوي و امين معرفي كرد، معلوم مي‌شود كه آن دختر از نحوه عملكرد موسي عليه‌السلام در آب دادن گوسفندان فهميده كه او مردي نيرومند است، و هم‌چنين از عفتي كه آن جناب در گفتار با آن دو دختر از خود نشان داد، و از اين كـه غيرتش تحريك شد و گوسفنـدان آنان را آب داد و نيز از طـرز به راه افتـادن او تا خانـه پدرش، چيزهائـي ديده بـود كـه بـه عفـت و امـانـت او پـي بـرده بـود.
و گوينـده ايـن پيشنهـاد، همـان دختـري بـود كـه بـه دستـور پـدرش رفـت و
(110) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
مـوسـي را بـه خـانه دعوت كرد.

شعيب عليه‌السلام پيشنهادي به موسي عليه‌السلام مي‌كند، و آن اين كه خود را براي هشت يا ده سال اجير او كند و در مقابل او هم يكي از دو دختر خود را به همسري به عقد وي در آورد. البته اين قرارداد عقد قطعي نبود، به شهادت اين كه در آيه معين نكرده كدام يك از آن‌دو دختر شعيب همسر وي شد.
از عبارت آيه برمي‌آيد كه دختران شعيب در آن هنگام حاضر بودند، و شعيب گفت يكي از اين دو دخترم را به نكاحت در آورم، (در مقابل اين كه تو هم خودت را اجير كني
ازدواج موسي با دختر شعيب (111)
براي من در مدت هشت سال!)
نكته جالبي كه در آيه وجود دارد عبارت «ثَمانِيَ حِجَجْ» است، كه سال را «حِجَّه» خواند و آن به اين عنايت بود كه در هر سال يك بار حج بيت‌الحرام انجام مي‌شود. و از همين‌جا روشن مي‌شود كه مسئله حج خانه خدا جزو شريعت ابراهيم عليه‌السلام بوده و در نزدمردم‌آن‌دوره‌نيز معمول‌بوده‌است.
جزو شرايط قرارداد اين بود كه - البته اگر ده سال تمام كني خودت كرده‌اي و آن دو سال جزو قرارداد اصلي و شرط اصلي نيست. و من نمي‌خواهم بر تو سخت بگيرم، و به زودي مرا خواهي يافت كه انشاءاللّه از صالحانم! (27 / قصص)
شعيب در اين جمله خبر مي‌دهد از نحوه كاري كه از او مي‌خواهد، و مي‌فرمايد كه من مخدومي صالح هستم، و نمي‌خواهم تو در خدمت‌گزاري من خود را به زحمت و
(112) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
مشقت اندازي و اين صالح بودنم را تو هم انشاءاللّه در من خواهي يافت.
موسي عليه‌السلام در پاسخ گفت:
- اين‌قراردادكه گفتي و شرط‌ها كه‌كردي، و اين معاهده كه پيشنهاد نمودي ثابت باشد بين من و تو، نه من مخالفت آن مي‌كنم و نه تو، هر يك از دو مدت هشت سال يا ده سال كه خواستم به سر مي‌رسانم، و تو حق اعتراض نداشته باشي، و خدا بر آن چه مي‌گوئيم وكيل باشد! (28 / قصص)
او خدا را در آن‌چه بين خود شرط و پيمان بستند، وكيل مي‌گيرد كه به طور ضمني او را گواه هم گرفته است تا در صورت تخلف و اختلاف حكم و

داوري بين آن دو با او باشد! موسي عليه‌السلام نگفت كه خدا شاهد باشد، بلكه گفت كه وكيل باشد، براي اين‌كه شهـادت و داوري هميشـه بـا خـداسـت، و احتيـاج به شاهـد گرفتـن كسـي نـدارد.
ازدواج موسي با دختر شعيب (113)
و امـا وكيـل شدنـش وقتـي اسـت كه كسـي او را وكيـل خـود قـرار دهـد.
اين در جاي ديگر قرآن نيز آمده كه وقتي يعقوب عليه‌السلام خواست از فرزندانش ميثاق بگيـرد كه يوسـف را به او برگردانـد، گفت:
«وَاللّهُ عَلي مانَقـُولُ وَكيـلٌ،» (28 / قصص) (1)
1- الميزان، ج 31، ص 23 .
(114) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
(115)

فصل پنجم:ابلاغ شبانه رسالت موسي عليه‌السلام در وادي طور

«فَلَمّا قَضي مُوسَي الأَجَلَ وَ سارَ بِأَهْلِهِ انَسَ مِنْ جانِبِ الطُّورِ نارا....»(29 تا 42 / قصص)
قرآن مجيد نقل مي‌كند كه چون موسي عليه‌السلام مدت قرارداد را با شعيب پيامبر به
(116)
سر رسانيد، يعني آن مدتي را كه قرار گذاشت براي شعيب خدمت كند، و دو سال را نيز بر اساس روايات وارده، اضافه خدمت كرد، همسر خود را برداشت و به راه افتاد، و در راه از سمت طور آتشي از دور ديد و به خانواده‌اش گفت:
«من از دور آتشي احساس مي‌كنم،
شما در اين‌جا بمانيد،
تا شايد از كنار آن آتش خبري كسب كنم،
و يا پاره‌اي از آتش بياورم و خود را گرم كنيم...!» (29 / قصص)
سياق آيه شهادت مي‌دهد كه اين جريان در شب واقع شده است. گويا شبي بسيار سرد بوده است. هم‌چنين برمي‌آيد كه موسي عليه‌السلام و همراهانش راه را گم كرده بودند. در چنين‌شرايطي، آتشي‌از طرف بلندي طور كه در آن نزديكي‌ها بوده، به چشم موسي عليه‌السلام
حرکت شبانه موسي از مدين به مصر (117)
مي‌خورد و به اهل خود دستور مي‌دهد تا در همان‌جا بمانند و او برود به طرف آن‌چه به چشمش خورده و شايد در آن‌جا انساني ببيند و از او بپرسد راه كجاست، و يا آن‌كه پاره‌اي آتش گرفته و بياورد تا با آن گرم شوند.
در سوره طه فرموده: «شايد از آن برايتان پاره‌اي بياورم و يا بر كنار آتش راهنمائي شوم.» (10 / طه) اين تعبير بهترين دليل است بر اين كه اين كاروان در آن شب راه را گم كرده بود. (1)

1- الميزان، ج 31، ص 49 .
(118) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
در سوره نمل آغاز نبوت موسي عليه‌السلام با آيه زير شروع مي‌شود :
«اِذْ قالَ مُوسي لاَِهْلِه اِنّي انَسْتُ نارا... .» (7 / نمل)
چون موسي به خانواده خود گفت:
«من آتشي مي‌بينم به زودي خبري از آن براي شما مي‌آورم،
يا شعله‌اي از آتش گرفته مي‌آورم تا شايد گرم شويد!»
سياق آيه فوق در سوره نمل ماجرائي را كه از اين داستان در سوره‌هاي ديگر آمده تأييد مي‌كند، و شهادت مي‌دهد بر اين‌كه موسي عليه‌السلام در اين هنگام كه از دور آتشي ديده، داشته خانواده‌اش را به سوي مصر مي‌برده، و در حين حركت راه را گم كرده و، و خود و خانواده‌اش دچار سرما شده‌اند، و شب هم شب بسيار تاريك بوده است. در اين هنگام از دور آتشي ديده و خواسته تا نزديك آن برود تا اگر انساني در كنار آتش يافت
جزئياتي از آتش طور (119)
شود از او راه را بپرسد، و يا پاره‌اي آتش بگيرد و نزد اهلش بياورد و در آن‌جا هيزمي آتش كند تا گرم شوند لذا به خانواده‌اش گفت:
- اين‌جا باشيد كه من احساس آتشي كردم و آن را ديدم،
از جاي خود تكان نخوريد،
كه به زودي از آن آتش يعني از كنار آن آتش خبري مي‌آورم،
و به راهنمائي او راه را پيدا مي‌كنم،
و يا شعله‌اي از آن آتش مي‌آورم تا هيزمي آتش كنيد و گرم‌شويد!(7/نمل)
و از سياق آيه بر مي‌آيد كه آتش نام‌برده تنها براي آن جناب هويدا شده وغير از او كسي آن را نديده است، وگرنه به‌طور نكره نمي‌گفت كه من آتشي مي‌بينم بلكه آن را نشان مي‌داد و به آن اشاره مي‌كرد.
(120) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
همراه موسي در اين شب، همسر او، دختر شعيب پيامبر بود، كه موسي بعد از سال‌ها شباني براي شعيب تعهد خود را به پايان برده و با خانواده‌اش به مصر برمي‌گشت. احتمال دارد در آن روز به غير همسرش شخص يا اشخاص ديگري از قبيل خادم يا مكاري يا غير آن همراهش بوده باشند، چون موسي خطاب را با عبارت «شما» بيان كرده است، يا اين‌كه همسرش تنها بوده و قائم مقام چند نفر تلقي شده است، چون در مواقع حساس و جاهاي وحشت‌انگيز يك نفر در ايجاد انس در دل

آدمي كار چند نفر را مي‌كند.
در تورات (سِفر خروج اصحاح چهارم آيه 20) آمده كه موسي در اين سفر همسر و فرزندانش را همراه داشته است. (1)
1- الميزان، ج 30، ص 249 .

«وَ هَـلْ اَتيكَ حَـديثُ مُـوسـي» (9 تا 48 / طه)
از آن‌چه در طـور گذشـت سوره طـه چنيـن نقـل مي‌كند:
«آيـا خبـر مـوسـي بـه تـو رسيـده اسـت؟
آن دم كـه آتشـي ديـد، و بـه اهـل خـود گفـت:
- ايـن‌جـا بمـانيـد كـه مـن آتشـي مـي‌بينـم،
(122) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
شـايـد شعلـه‌اي از آن بـرايتـان بيـاورم،
يا پيرامون آن كسي را ببينم كه راه را بلد است...!»
همين كه موسي نزديك آتش رسيد صدائي از كرانه افق از طرف راست و از درختي كه در قطعه زميـن مباركـي واقـع بـود، بـرخـاسـت كـه -
«اي مـوسـي! بـه درستـي كـه مـن اللّه هستـم، و ربّ العـالـمينـم!» (30 / قصـص)
«بُقْعه» مباركه قطعه و نقطه خاصي است از شاطي ايمن (لبه راست وادي) كـه در آن درختي قرار داشت كه نـداي موسـي از آن درخت برخاست.
مبارك بودنش به همين خاطر بود كه نداي الهي و تكلم او با موسي از آن برخاست، و از ايـن راه شرافتـي يـافت، و موسـي به‌خاطر همين شرافت و قداست مأمور شد كفش خـود را بكنـد - «نعليـن خـود را بكـن كـه تـو در وادي مقـدس طُـوائـي!» (12 / طه)
موسي در كوه طور (123)
اين آيه شريفه، بدون ترديد دلالت دارد بر اين‌كه درخت مزبور به وجهي مبدأ آن ندا و آن گفتگـو بوده است، و چيـزي كه هست ايـن نيز مسلـم است كه درخت سخن نگفتـه بلكـه سخـن، سخـن خـدا و قـائـم بـه او بـوده اسـت، نـه بـه درخـت!
همان طور كه كلام يكي از ما آدميان قائم است به خود متكلم، پس در حقيقت درخت حجابي بوده كه خداي تعالي از وراي آن با موسي سخن گفت: البته اين احتجاب به معنائي بوده كه لايق ساحت قدس او باشد، احتجابي كه با احاطه او بر هر چيز منافات نداشته بـاشـد.
در سـوره شـوري مـي‌فـرمـايـد كـه تكلم كردن خدا با خلق به يكي از سه نحو است:
يكي به وسيله رسول و مبلّغ،
دومـي از وراي حـجـاب،
(124) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام

سومي كه عالي‌ترين مراحل تكلم است، تكلم بـدون واسطـه و بـدون حجـاب.
درباره تكلم خدا با موسي عليه‌السلام ، اين سخن گفتن بدون واسطه نبوده است، بلكه از وراي حجاب بـوده است، و حجـاب در اين تكلـم درخت بـوده كه واسطه شد، بين خـداي سبحـان و موسي عليه‌السلام .
آن‌جاكه خداي‌تعالي فرمود:
«اِنّـي اَنَاَ اللّـهُ رَبُّ الْعالَميـنَ!» (30 / قصص)
در آن از ذات متعالي كه نامش «اللّه است، خبر مي‌دهد، و او را به وصف وحدانيت و يكتائي در ربوبيت توصيف مي‌كند، و شـرك را به همه انواعـش به‌طور مطلـق از او نفـي مي‌كند، به اين بيـان كه وقتي او را به ربوبيت براي همه عالميان ستود، و با در نظر گرفتن اين كـه ربّ به معنـاي مالـك و مدبـر مي‌باشـد، مستحق است كه
موسي در كوه طور (125)
مملوك‌هـايش او را بپرستند، و ديگر چيزي از عالميان را باقـي نگذاشتـه كه مربـوب غيـر او باشـد، در نتيجه ديگر ربّـي غير او باقي نمانده و معبودي سـواي او نيسـت!

در سوره نمل آيه 7 تا 14 سخن گفتن خداي تعالي با موسي عليه‌السلام را چنين شرح داده است: وقتي موسي نزد آتش آمد ندائي به گوشش خورد:
«هركه در اين آتش است، و هركه پيرامون آن است مبارك باد!
و پروردگار جهانيان منزه است!
اي موسي! بي‌گمان من خداي نيرومند و فرزانه‌ام!» (8 / نمل)
اين صحنه و بيان در سوره طه آيه 13 نيز تكرار شده است. آن‌جا در اين‌كه
(126) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
چه ندائي از آتش برخاست، فرموده:
«همين‌كه نزد آتش‌آمد، ندا شده:
اي موسي! به درستي كه من، آري خود من هستم كه پروردگار توام!
پس نعلين خود بكن!
كه تو در وادي مقدس طوي هستي!
من تو را برگزيدم!
پس بدان‌چه به تو وحي مي‌شود گوش فرا ده!» (13 / طه)
از اين بيان چنين به نظر مي‌رسد كه منظور از «آن‌چه پيرامون آتش است،» در آيه مورد بحث كسي است كه پيرامون آتش بوده، كه يا موسي به تنهائي بوده است، و يا اگر غير از او نيز بوده. موسي هم بوده است.
تكلم الهي با موسي (127)
مراد به مبارك بودن او همان برگزيدن او بعد از تقديس اوست!
اما اين‌كه مراد به «مَنْ فِي‌النّار ـ آن‌كه در آتش است» كيست؟
بعضي گفته‌اند، خداست، و معنايش اين است كه -
مبارك است آن كسي كه سلطان و قدرتش در آتش ظهور كرده است.
چون صداي‌گفتگو از درخت‌برمي‌خاست، درختي كه به شهادت آيات سوره قصص، آتش اطرافش را احاطه كرده بود و بنابه گفته اين مفسر معناي آيه اين مي‌شود كه -
«مبارك است آن كسي كه با كلام خود از آتش براي تو تجلي كرد، و خير كثير به تو داد.»

آن وقـت جمله
«وَ سُبْحـــانَ اللّـــهِ رَبِّ الْعالَميـــنَ» (8 / نمل)
تنزيه خداست از اين كه جسم يا جسماني باشد و مكان به او احاطه يابد و يا در
(128) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
دسترس حوادث قرار گيرد، نه اين كه منظور از آن به شگفت در آوردن موسي باشد، كه بعضي‌ها گفته‌اند.
مفسرين در اين باره حرف‌هاي مختلفي زده‌اند. برخي گفته‌اند كه منظور خود موسي بوده كه در آتش بوده و اطرافش پيامبران بوده‌اند. و برخي گفته‌اند كه نور خدا بوده و اطرافش موسي بوده، و برخي ديگر گفته‌اند كه درخت بوده در احاطه آتش واطرافش مـلائكـه بـوده‌انـد، و خـدا را تسبيـح مـي‌گفتـه‌انـد. لكـن در بيشتـر ايـن وجـوه مـن در آري روشني است كه از نظر خواننده مخفي نمي‌باشد! (الميزان 30 ص 249)
در سـوره طــه آيــه 9 تـــا 48 نيـز تكلـم خـدا بـا موسي عليه‌السلام را چنين شرح مي‌دهد:
«و چـــــون بـــــه آتــش رسيـــــد، نـــــدا داده شـــد:
اي مـــــوســـــــــي!
تكلم الهي با موسي (129)
من خـود پروردگار توام!
كفش خود از پا در آر، كه تو در وادي مقدس طوي هستي!
مـن تــو را بـرگـزيـده‌ام،
بـــــه ايـــن وحـــي كـــه مـــي‌رســـد گـــوش فـــرا دار:
- مـن خـداي يك‌تايم!
- خــدائـــي كـــه معبـــودي جـــز مـــن نيســـت!
- عبـادت مــن كـــن!
- و بـــراي يـــاد كـــردن مـــن نمـــاز بـــه‌پـــا دار...!» (11 تا 14 / طه)
«طوي» جلگه‌اي‌است كه در دامنه طور قرار دارد و همان جاست كه خداي سبحان آن را «وادي مقدس» ناميده است. و اين نام و توصيف دليل بر اين است كه چرا به موسي
(130) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
دستورداده تا كفشش‌را بكند. منظوراحترام آن سرزمين‌بوده است تا با كفش لگد نشود!
اگر كندن كفش را فـرع بـر عبارت «اِنّي اَناَ رَبُّك» كرد، دليل بر اين است كه تقديس و احترام وادي به خاطر اين بوده كه حضيـره قرب به خــدا، و محفـل حضـور و مناجات به درگــاه اوســت، پس مي‌تـوان چنيــن گفت كه

-
بــه مـــوســـــــي نــدا شــد:
- ايـن منـم پروردگارت،
و اينك تو به محضر مني،
و وادي طوي به همين جهت تقدس يافته،
شـرط ادب بــه‌جــاي آر،
و كــفشــت را بـــكـــن!
تكلم الهي با موسي (131)

تقدس زمان‌ها و مکـان‌هـا

با ملاكي كه در بالا گفته شد، هر مكان و زمان مقدسي تقدس مي‌يابد، مانند: كعبه مشـرفـه، مسجـدالحـرام و سـايـر مسـاجـد و مشـاهـد مشـرفـه و محتـرمه در اسلام.
هم‌چنين است اعياد و ايام متبركه، كه قداست را از راه انتساب به واقعه‌اي شريف كه در آن واقع شده، يا عبادتي كه در آن انجام شده، كسب كرده است، وگرنه بين اجزاء مكان و زمان تفاوتي نيست!

(132) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
موسي عليه‌السلام وقتي نداي «يا موسي اِنّي اَناَ رَبُّك!» را شنيد از آن به‌طور يقين فهميد كه صاحب ندا پروردگار او، و كلام كلام اوست. چون كلام نام‌برده وحيي از خداي سبحان بودبه‌او، كه خود خداي‌تعالي تصريح‌كرده، بر اين‌كه خداي‌واحد با احدي جزبه‌وحي و يا از وراءحجاب و يا با ارسال‌رسول تكلم‌نمي‌كند و هرچه‌بخواهد به‌اذن‌خود وحي مي‌كند.
ازاين مطلب فهميده‌مي‌شودكه ميان خداي‌سبحان و كسي‌كه خداي‌سبحان با او تكلم مي‌كند، در صورتي كه به وسيله رسول يا حجاب نباشد، و تنها به وسيله وحي صورت گيرد، هيچ واسطه‌اي نيست، و وقتي هيچ واسطه‌اي نبود شخص مورد وحي كسي را جز خدا هم‌كلام خود نمي‌يابد، و در وهم او خطور نمي‌كند و غير كلام او كلامي نمي‌شنود، چه اگر احتمال دهد متكلم غير خداي تعالي باشد، و يا كلام كلام غير او باشد، ديگر ـ «كَلَّمَاللّهُ مُوسي تَكْليما،» (164 / نساء)به طوري كه واسطـه‌اي نباشد، صادق نمي‌شود!
چگونه به موسي وحي شد (133)
و اين حال، حال هر نبي و پيغمبر است. در اولين وحيي كه به او مي‌شود، و نبوت و رسالت او را به او اعلام مي‌دارد، هيچ شك و ريبي نمي‌كند در اين كه صاحب اين وحي خداي سبحان است، و در درك اين معني هيچ احتياجي به اعمال نظر يا درخواست دليل يا اقامه حجتي نيست، زيرا اگر محتاج به يكي از آن‌ها شود باز هم يقين پيدا نمي‌كند كه به راستي پيغمبر شده است، چون ممكن است اطميناني كه به دست آورده اثر و خاصيت دليل، و استفاده قـوه تعقـل از آن دليل بـاشـد، نـه تلقـي از غيب بـدون واسطه!
پس حاصل كلام اين شد كه پيغمبران در بار اولي كه وحي خداي تعالي را مي‌گيرند، طوري هستند، و وحي هم طوري است، كه در همان اول در سويداي قلب به صدق آن ايمـان پيـدا مي‌كننـد، ايـن مطلب هـم از آيــه استفــاده مـي‌شـود، و هــم از حكـم عقـل!
وحي هم مانند ساير افعال خداي تعالي بدون واسطه نيست، چيزي كه هست، اصل
(134) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
مطلب توجه مخاطبي است كه كلام را دريافت مي‌كند. اگر متوجه واسطه‌اي كه حامل كلام خداست بشود و آن واسطه ميان او و خدا حاجب باشد، در اين صورت، آن كلام همان رسالتي است كه مثلاً فرشته‌اي مي‌آورد و وحي آن فرشته است، و به اين نمي‌گويند خدا با او تكلم كرد، ولي اگر متوجه خود خداي تعالي باشد، وحي او خواهد بود، و در اين صورت

صحيح است گفته شود كه خدا با فلاني سخن گفت، هر چند كه در واقع حامل كلام خدا فرشته‌اي باشد، ولي چون او متوجه واسطه نشده، وحي وحي خود خـدا مي‌شـود، چنان‌چـه بـه مـوسـي خطاب شد:
«فَاسْتَمِـعْ لِمـا يُوحـي، ـ گـوش كن بـدان‌چـه، وحـي مي‌شـود!» (13 / طه)
كه عين ندا از جانب طور را وحي هم خوانده و در موارد ديگر كلامش اثبات حجاب هم نموده است.
چگونه به موسي وحي شد (135)

نـدائـــي كـــه بـه مـــوســـي عليه‌السلام فـــرمـــود:
ـ من خود پروردگار توام، نعلين ازپاي دربيار!(12/طه)
در واقع موسي را متوجه مي‌كند به اين كه موقفي كه دارد، موقف حضور و مقام شفاهي و روي در روي سخن گفتن است، و خدا با او خلوت، و او را از خود به مزيد عنايــت اختصاص داده است، و بيــان آيه كه مي‌فرمايد: «ـ مـن پـروردگـــار تـــوام!» و نمـي‌فـرمـايـد: «- مـن خـدايـم!» نشـانگـر آن اسـت.
و اگر بعد از آن فرمود: «اِنّي اَنَّ اللّه - من خود خدايم!» تكرار جمله قبلي كه فرمود:
(136) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
«اِنّي اَناَ رَبُّكَ» نيست، چون در جمله قبلي در عين معرفي صاحب كلام، مقام را هم از اغيار خالي مي‌سـازد، تـا وحـي را انجـام دهـد، ولـي در جملــه دوم فقـط وحـي اسـت.2 x ـ «فَاعْبُـدْنـي! - عبـادت مـن كـن! بـراي يـاد كـردن من نمـاز بـه‌پـا دار!»
در اين كه فرمود: «نُودي» و نام صاحب ندا را نياورد لطفي به كار رفته كه با هيچ مقيـاسي نمـي‌تــوان گفــت چــه مقــدار اســت، و در آن اشــاره اسـت به اين كه ظهور اين آيت براي موســي به‌طورناگهاني و بي‌سابقه بوده است.(1)

1- الميزان، ج 27، ص 210 .
برگزيده شدن موسي (ع) (137)
«وَ اَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِما يُوحي» (13 تا 48 / طه)
تا اين‌جا گفته شد كه چگونه موسي در وادي طور به‌طور ناگهاني، در يك لحظه اضطراري همراه همسرش، از دور آتشي ديد و به سراغ آن رفت و ندا آمد و خداي تعالي با او تكلم فرمود و او را به پيامبري برگزيد:
- من تو را برگزيده‌ام!
- به اين وحي كه مي‌رسد گوش فرادار!
در اين لحظه مشيت الهي به اين تعلق گرفته كه فردي از انسان را وادارد تا مشقت حمل نبوت و رسالت را بر دوش كشد. چون در علم خدا، موسي بهتر از ديگران بوده، بدين جهت او را اختيار كرده است.
(138) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
با عبارات فوق، خداوند متعالي اختيار نبوت و رسالت را انشاء فرمود، و چون اختيار با انشاء آن تحقق يافت، امر به گوش دادن به فرمان وحي را كه متضمن رسالت و نبوت‌موسي بود بدان‌اضافه فرمود و گفت:
- پس بدان‌چه وحي مي‌شود گوش فراده!

وحي‌هائي كه در آن لحظه به موسي ابلاغ شد بدين ترتيب بود:
1 ـ «اِنَّني اَنَااللّهُ لااِلهَ‌اِلاّ اَنَا، ـ به‌درستي‌كه من اللّه‌ام، هيچ‌الهي جز من نيست!»
2 ـ «فَاعْبُدْني! - عبادت من كن! براي ياد كردن من نماز به‌پا دار!»
وحي‌هاي ابلاغ شده (139)
3 ـ «قيامت آمدني است، مي‌خواهم آن را پنهان كنم تا هركسي در برابر سعي خود جزا بيند...!» (14 و 15 / طه)
اين همان وحيي است كه موسي را مأمور به شنيدن آن فرمود. اين وحي تا يازده آيه ديگر ادامه دارد، و در آن نبوت و رسالتش با هم اعلام مي‌شود،
نبوتش در اين آيه و دو آيه بعد، و رسالتش از آيه‌اي كه مي‌فرمايد:
«اِذْهَبْ اِلي فِرْعَوْنَ اِنَّهُ طَغي ـ برو به سوي فرعون كه طغيان كرده است!» (24 / طه)
در سه آيه نام‌برده كه نبوت آن جناب را اعلام مي‌كند، دو ركن ايمان - ركن اعتقاد و ركن عمل - را با هم ذكر مي‌كند، ولي از اصول اعتقاد كه توحيد و نبوت ومعاد است تنها دو اصل آن را يعني - توحيد و معاد - را ذكر مي‌كند و از نبوت اسم نمي‌برد زيرا روي سخن با شخص رسول خدا صلي‌الله‌عليه‌وآله بوده است.
(140) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
ركن عمل را با اين كه تفصيل زيادي دارد در يك كلمه خلاصه كرده و فرموده «مرا عبادت كن!» و با اين، اصول و فروع دين را در سه آيه تكميل فرموده است.

اين كه فرمود: «به درستي كه من اللّه‌ام!» مسمي را با خود اسم معرفي كرد و نفرمود «اللّه منم» براي اين كه مقتضاي حضور اين است كه با مشاهده ذات به وصف ذات آشنا گشت، نه به وسيله وصف به ذات آشنا گرديد. (هم‌چنان‌كه برادران يوسف وقتي او را شناختند، گفتند: «به درستي كه تو يوسفي! يوسف هم گفت: من يوسفم! كه اگر مقام حضور نبود جا داشت بگويند يوسف توئي!»)

اسم‌جلاله هرچند عَلَم و نام مخصوص ذات خداي متعال است، لكن مسمي به (اللّه را مي‌فهماند، چون ذات‌او مقدس‌تراز آن است‌كه كسي‌بدان راه‌يابد.پس مثل اين‌كه فرموده:

- من آن كسي هستم كه مسماي به اللّه است. خود گوينده حاضر و مشهود است، ولي مسماي به اللّه مبهم است كه كيست؟! لذا گفته شده من همانم !

(با اين‌كه اللّه اسم است نه وصف، و اسم جلاله هر چند كه به‌خاطر غلبه عَلَم شده است ولكن خالي از اصلي وصفي نيست.)

عبارت «لا اِلهَ اِلاّ اَنَا فَاعْبُدْني!» كلمه توحيد است كه از نظر عبارت و لفظ
(142) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
مترتب بر عبارت «اِنَّني اَنَااللّهُ» شده است. چون حقيقتا هم مترتب بر آن است.
وقتي خداي تعالي كسي باشد كه هر چيزي از او آغاز شده، و به وجود او قائم، و به او منتهي است، پس ديگر جا ندارد كه كسي براي جز او خضوع عبادتي كند، پس اوست اللّه معبود به‌حق، و اله ديگري غير او نيست، و لذا امر به عبادت را فرع بر اين حقيقت نموده و فرمود: «فَاعْبُدْني!»
و اگر در عبارت «وَ اَقِمِ‌الصَّلوةَ لِذِكْري،» (14 / طه) از تمام عبادت‌ها مخصوصا نماز را ذكر كرد با اين‌كه قبلاً به‌طور عام گفته بود: «مرا عبادت كنيد!» بدين جهت بود كه هم اهميت نماز را برساند و هم بفهماند كه نماز از هر عملي كه خضوع عبوديت را ممثل كند و ذكر خداي را به قالب در آورد، آن‌چنان كه روح در كالبد قرار مي‌گيرد بهتر است.
منظور از اين كه فرمود: «نماز را به ياد من به‌پا دار!» معنايش اين است كه يادآوري و
كلمه توحيد، و امر به عبادت و نماز (143)
عبادت مرا با عمل نماز تحقق بخش!

قيامت آمدني است!

وقتــي فرمود: «قيامت آمدني اســت!» در واقع، علت امــر به عبادت را فهمانده است، براي اين‌كه هر چند وجــوب عبادت خدا ذاتا فرع بر يك‌تائي اوست. ولكن يك‌تائي او به تنهائــي و بدون وجود روز جزا، كه آدميــان پاداش داده شونــد، و نيك و بد از هم متمايــز گردنــد، و مطيــع و ياغي از هم جدا شونــد، اثري نــدارد و تشريع احكام و اوامر و نواهي بي‌نتيجه مي‌مانـد .

(144) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام

«قيــامت آمــدنـي اســت !

مي‌خواهم آن را پنهان دارم،

تـا هـر كس در قبـال كـوششي كـه مي‌كنـد سـزا ببينـد!

آن كه رستاخيز را باور ندارد، و پيروي هوس خود كند،

تــو را از بــاور كردن آن بـاز ندارد، (14 و 15 / طه)

كـه هــلاك شـــــوي!!» (1)

1- الميـــزان، ج 27، ص 21 و 216 .
اعطاي معجزات رسالت به موسي (145)
«وَ اَلْـقِ عَصاكَ فَلَمّا رَاها تَهْتَزُّ كَاَنَّها جانٌّ وَلّي مُدْبِرا وَ لَمْ يُعَقِّبْ!» (10 / نمل)
پس از آن كـه نـداي رب‌العـالمين آمـد، ايـن نيــز به گــوشش رسيــد كــه فـرمـود:
- عصـــايـــــت را بينـــــداز!
همين كه موسي عصا را ديد كه به سرعت و شدت به حركت در آمد، تو گـوئـي در جسـت‌وخيــز مــار سبك‌بــالـي است، پشت كـرد و بگــريخت، بـه‌طـوري كه ديگر به پشـــت سر خــود نگـاه نكـــرد.
خطـــــــاب رسيـــــــد:
ـ اي موســي! پيــش بـــرو، و متـــــرس، كـــه تـــو ايمـــن هستـــي! (31 / قصص)
در اين خطاب، خداي عزّوجل به موسي امنيت مي‌دهد كه اي موسي تو فرستاده
(146) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
مرسلي و مرسلان نزد من ايمنند!
در مقايسه اين آيه با آيه سوره نمل آن‌جا كه مي‌فرمايد:
«متـرس! كه مـرســلان نــزد مـن نمي‌ترسند!» (10 / نمل)
معلـوم مي‌شود كـه ايـن بيان هرگز عتاب و توبيـخ مـوسـي عليه‌السلام نبـوده، بلكـه جهت امنيت بخشيـدن به او بوده است.
سپس در خطاب بعدي فرمود:
«دســت خـود در گريبان ببر و بيــرون آر در حالــي كه سفيـد و درخشنـده است،
بــدون ايــن كـه سفيـــدي‌اش از پيســـي باشـــد،
و دست خود بر قلب خود نه، تا از ترس آرام گيرد!
اين دو معجزه از طرف پروردگار تــو بـه سـوي فـرعـون و مـردم اوست، كه آنان
اعطاي معجزات رسالت به موسي (147)
از ديـر بــاز مردمــي فاسق بودند.» (32 / قصص)
ظاهر اين كه فرمود: «دست خود برون آر بدون پيسي» (سفيد بدون بيماري و پيسي)، تعريضي باشد به تورات حاضر كه اين سفيد شدن را

6 ناشي از بيماري برص دانسته است. (در سفر خروج اصحاح چهارم آيه مي‌گويد: ناگهان ديد كه دستش مانند برف از برص سفيـد شـده اسـت.)

مـوسـي گفـت:
«پروردگارا! من از فرعونيان كسي را كشته‌ام و مي‌ترسم مرا بكشند، بـرادرم هـارون از مـن در بـيـان فـصـيـح‌تـر اسـت،

او را هـم بـا مـن و بـه كمـك مـن بفـرست، تـا مـرا تصـديق كند، كـه اگـر جـز ايـن بـاشـد مـي‌تـرسـم مـرا تكـذيب كننـد!» (33 و 34 / قصص)
منظور موسي از اين درخواست اين بوده كه آن جناب از اين ترس داشته كه فرعونيـان تكذيبش كنند و او خشمگين شود و آن‌گاه نتواند حجت خود را بيان كند، چون در حال خشـم لكنت زبانـش كه از بچگـي داشـت، بيشتـر مي‌شد.
در سوره شعرا از زبان موسي بيان مي‌كند كه گفت: «پروردگارا من مي‌ترسم تكذيبم كنند آن‌گاه حوصله‌ام سر رود و عصباني شوم و آن وقت زبانم بند آيد.» (12 و 13 / شعراء)
خداي تعالي فرمود:
- به زودي تو را به وسيله برادرت هارون تقويت و ياري خواهيـم كـرد و براي شما تسلط و اقتدار و غلبه‌اي عليه آن‌ها قرار خواهيم داد تا به سبب

آياتي كه ما شما دو نفر را به وسيله آن غلبه مي‌دهيم نتوانند بر شما مسلط شونـد. (35 / قصص)
آن‌گاه همـيـن غلبـه دادن آن دو بـزرگـوار را بـر فرعونيـان بيان كرده و فرموده:
ـ شمـا و هركس كه شمـا دو نفر را پيـروي كند، غالـب خواهـد بود! (35 / قصص)
ايـن بيـان را آورد تـا بفهمانـد كه نـه تنهـا آن دو غالبنـد بلكه پيـروان ايشـان نيـز غالـب خواهند بـود!

در اين آيات، آن چه به موسي ندا داده شده بود چنين آمده:
(150) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
«عصاي خويش بيفكن!
و چون آن را ديد كـه چون مـار جست‌وخيز مـي‌كنـد،
گـريـزان روي بـرگـردانيـد و بـاز پـس هـمـي نگـريسـت.
- اي مـوسـي! بيـم مـدار!
كـه پـيـغـمبـران در پـيـشگـاه مـن بـيـم نمـي‌دارنـد،
مگـر كسـي كـه ستـم كـرده، سپس از پـي بـدي نيكي آورده باشد،
كه مـن آمرزگار و رحيمم!
- و دستت را به گريبان كن، كه سپيد و روشن بدون رنج در آيـد!
همه اين‌ها از جمله نه معجزه‌اي بود كه سوي فرعون و قوم او برد،
كـه آنـان قـومـي عـصـيـان پـيـشـه بـودنـد!» (10 تا 12 / نمل)
نخستين معجزات (151)
در اين‌جا سئوالي پيش مي‌آيد كه چرا در دو سوره اعراف و شعرا در همين داستان عصاي زنده شده را «ثعبان مبين» يعني اژدهائي آشكار خوانده كـه مـار بسيـار بـزرگ و عظيـم‌الجثـه اسـت، و در ايـن سـوره آن را بـه مـار كـوچـك تشبيـه كـرده اسـت؟
جواب از اين سؤال اين است كه تشبيه تنها از نظر اهتزاز و سرعت حركت و اضطراب است نه از نظر كوچكي و بزرگي، چون آن‌چه مايه شگفت است، اين است كه يك چوب دستي به صورت اژدهائي عظيم الجثه و هول‌انگيز درآيد، آن وقت بر خلاف اژدهاي ديگر مانند يك مار كـوچك جست و خيز كند، و به سرعت آن بدود.
اين‌جا نخواسته است عصا را يا ثعبان را به خود مار كوچك تشبيه كند.

(152) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
«اي مـــوســـــي مـتـــــــــــرس!
رسولان نزد من نمي‌ترسند!» (10 / نمل)
اين جمله حكايت خود آن خطابي است كه در كنار آتش طور صدور يافته است. اين يك نهي مطلق است كه او را از تمام ترسيدني‌ها كه ممكن است پيش بيايد، امنيت مي‌دهد، و مي‌رساند كه مادام كه در حضور پروردگار و قرب اوست هيچ مكروهي به او نمي‌رسد، نه از ناحيه عصا، و نه غير آن، و به همين جهت دليلش را چنين فرموده كه - رسولان در حضور من نمي‌ترسند!
ازآيه فوق اين‌معنا به‌دست مي‌آيدكه - از هيچ‌چيز مترس، چون تو ازمرسلين هستي، و مرسلان - كه‌در مقام‌قرب مايند - از هر گزندي‌ايمنند، و ايمني‌باترس‌جمع نمي‌شود.
ترس موسي در لحظه تلقي معجزه (153)
اما اين كه موسي كه از بزرگان و مرسلان بود، چرا از عصا كه به صورتي هائل يعني ماري پر جست و خيز درآمده بود، ترسيد؟ جوابش اين است كه اين امر طبيعي آدمي است كه وقتي با منظره هول انگيزي، آن هم بي سابقه، بر مي‌خورد كه هيچ راهي براي دفع آن به نظر نمي‌رسد، مگر فرار كردن، و قهرا پا به فرار مي‌گذارد، از طرف ديگر، از خدا نيز دستوري نگرفته بود كه وقتي عصايش اژدها شد نترسد، لذا ترس موسي از نوع ترس‌هاي مذموم نبـوده است.
واما اين‌كه خداي تعالي به او فرمود - مرسلين نزد من نمي‌ترسند. انبياء و مرسلين مادام كه در جوار پروردگارشان هستند، از چيزي نمي‌ترسند، اين كرامت خود ايشان و از ناحيه خودشان نيست تا چون موسي نداشت بگوئيم رسولي ناقص بوده است، بلكه اين فضيلت را به تعليم و تأديب الهي به دست مي‌آورده‌اند، و چون آن شب، يعني شب
(154) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
طور، اولين موقفي بود كه خدا موسي را به مقام قرب خود برد، و افتخار هم سخني و رسالت و كرامت خود به وي اختصاص داد، لذا اين دستورش همان تعليم و تأديب الهي اسـت، نـه مـذمـت و سـرزنش!
دومين خطاب اين بود كه -
- اي مـوسـي! دستت را بـه گـريبـان كـن كـه سپيـد و روشـن بـدون رنـج در آيــد!
همــه اين‌ها از جملـه نه معجزه‌اي بود كه موسي عليه‌السلام سوي فرعون

و قوم او برد. (1)
1- الميزان، ج 31، ص 49 .
ترس موسي در لحظه تلقي معجزه (155)
(156)

فصل ششم :تجهيز موسي و فرمان حركت به سوي فرعون

«اِذْهَـبْ اِلـــــي فِـــرْعَـــوْنَ....» (24 / طه)
وحــي رسالت موســي عليه‌السلام از آن‌جــا آغــاز مي‌شود كه خداونـد از او مي‌پرســد:
«يا موسي، آن‌چه در دست راست توست چيست؟»(17/طه)
(157)
خداوند متعال مي‌خواهد معجزه پيامبري را به او بدهد تا بدان وسيله رسالتش را به فرعــون و فرعونيــان ثابــت كند لــذا از موسي سؤال مي‌كنــد كه چه در دســت دارد تا او متوجــه چوب خشكــي شود كه بي‌جان در دستــش است و اين چوب خشك وقتي با اعجــاز الهي تبديل به اژدهــا شود موسي به عظمــت موضوع پي ببــرد و آن‌طور كه بايد در دلش عظيــم بنمايــد.
مـوسـي عليه‌السلام فكر كـرد كـه خـدا از او مي‌خواهد اوصاف و خواص عصايش را بيان كـند لـذا بـه‌طــور مفصــل بـه بيـان اوصـاف و خـواص عصايــش پــرداخت و گفــت:
«اين عصاي من است!
بر آن تكيــه مي‌كنــم،
بــا آن بـــراي گــوسفنــدان خــود بــرگ مــي‌تكـانـم،
(158) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
و اين عصا حوائجي ديگر از من رفع مي‌كند!»(18/طه)

خداي سبحان به موسي دستور داد تا عصاي خود را از دستش بيندازد، و او چون عصا را انداخت ديد ماري بزرگ شد و با حركاتي تند به راه افتاد.
مـوسـي از ديــدن حـركت غيـر متـرقبـه يك جسـم جــامــد سخـت تعجـب كـرد.
در اين‌جا خــدا دستــور داد:
«بگير آن را! و مترس!
كـه بــه زودي به حال اول خود برمي‌گردانيم!» (21 / طه)
اژدها شدن عصا (159)
ايـن جملــه دلالـت دارد بــر ايـن‌كــه مــوسـي عليه‌السلام از آن چـه ديـده، ترسيـده است.
در سوره قصــص فرمـوده:
«موسي چون آن را بديد كه حركت مي‌كند گوئي مار است، آن‌چنان فرار كرد كه ديگر پشـت سـر خــود را ننگريسـت!
گفتيم:
- اي مــوســي بيــا! و متــرس!» (31 / قصـــص)

سفيـد شـدن دست موسي عليه‌السلام

خداونــد تعالي بار دوم دستــور مي‌دهد كه موســي عليه‌السلام دست خود را داخل
(160) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
گريبان لباسش كنــد و بيرون آورد، در موقــع بيرون آوردن نور از دست موسي ساطــع گشــت، بــدون ايـن‌كـــه زيـانـي يـا ســوختگــي بـــه دســـت او بـرســـد.
آن‌گاه خداي تعالي فرمود:
«اين هم آيت ديگر!
آن‌چه مـا به دست تـو اجـرا كـرديـم بـراي ايـن بـود كه -
بعضـي از آيـات كبـــراي خـــود را بـــه تـــو نشــان دهيــم!» (22 و 23 / طه)

اعزام موسي به سوي فـرعون

آن‌چه در بالا گذشت مقدمه بود براي فرمان رسالـت، و خداوند متعال چنين فرمود:

اعزام موسي به سوي فرعون (161)

«اِذْهَـــبْ اِلـــي فِـــرْعَـــوْنَ اِنَّـــهُ طَغـــي!»

«به سوي فرعون برو كه او طاغي شده است!» (24 / طه)

موسي عليه‌السلام بعد از مسجل شدن رسالتش چيزهائي را كه وسيله براي انجام رسالتش بود از خداي تعالي درخواست كرد. رساندن رسالت خداي متعال به فرعون و دربـاريانش، و نجـات دادن بني‌اسـرائيل، و اداره امور ايشان، اين وسايل را لازم داشت.

درخواست‌هاي موسي عبارت بود از:

«قالَ رَبِ‌اشْـرَحْ لي صَدري!»

«وَ يَـسِّـــرْلـــي اَمْـــري!»

«وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِـنْ لِسانـي! يَفْقَهُوا قَوْلي،»

(162) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام

«وَاجْعَلْ لي وَزيرا مِنْ اَهْلي! هرُونَ اَخي،»

«اُشْـــدُدْ بِـــه اَزْري!»

«وَ اَشْـرِكْـهُ فـي اَمْـــري»

«كَيْ نُسَبِّحَـكَ كَثيـرا، وَ نَذْكُرَكَ كَثيرا،اِنَّكَ كُنْتَ بِنا بَصيرا!» (25 تا 35 / طه)

1 ـ شرح صدر

«گفت: پروردگارا سينـه مرا فراخ كـن!» (25 / طه)
«شَرْح» به معناي گشادكردن و باز كردن است. گويا سينه انسان را كه قلب در آن جاي دارد ظرفي فرض كرده كه آن‌چه از طريق مشاهده و ادراك در آن وارد مي‌شود جاي مي‌گيرد، و در آن انباشته مي‌شود. و اگر آن‌چه وارد مي‌شود امري عظيم يا مافوق
اعزام موسي به سوي فرعون (163)
طاقت بشري باشد سينه نمي‌تواند در خود جايش دهد، لاجرم محتاج مي‌شود به اين كه آن را شـرح دهـنـد و بـاز كننـد تـا گنـجـايشش بيشتـر شـود.
و موسي عليه‌السلام رسالتي را كه خدا بر او مسجل كرد، بزرگ شمرد، چون از شوكت و قدرت قبطيان آگاه بود، مخصوصا از اين جهت كه فرعون طاغي در رأس آنان قرار داشـت، فرعوني كه با خـدا بر سر ربوبيـت منازعه نمـود، و به بانـگ بلنـد گفت: «اَنَا رَبُّكُمُ الْاَعْلي!؟» (24 / نازعات) و نيز از ضعف و اسارت بني اسرائيل در ميان آل فرعون با خبر بود و مي‌دانست چقدر جاهل و كوتاه فكرند! و گويا خبر داشت كه دعوتـش چه شدايـد و مصايبـي به بـار مي‌آورد، و چه فجايعـي را بايد ناظـر باشد.
از سوي ديگر، حال خود را هم مي‌دانست كه تا چه حد در راه خدا بي طاقت و كم‌تحمل است. او به هيچ وجه طاقت نداشت ظلم قبطيان را ببيند. داستان كشتن آن
(164) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
قبطي، ونيـز داستـان آب كشيـدنش بر سـر چـاه مـدين براي دختراني كه حريف مردان نبودند شاهـد أبي القيـم بودن اوست.
از سوي ديگر زبان موسي - كه يگانه اسلحه‌اي است براي كسي كه مي‌خواهد دعوتي نوظهور كند و رسالت خداي را تبليغ نمايد - لكنت داشت، كه نمي‌توانست آن‌طور كه بايد مقاصد خود را برساند.
به همين جهات عديده از پروردگارش درخواست كرد كه براي حل اين مشكلات، سعه صدر به او دهد تا تحملش زياد شود، و شدايدي كه در پيش رو و در مسيـر دعوتش دارد، آسان گردد، لذا فرمود: - خـدايـا سينـه مـرا فـراخ كـن! يعنـي حـوصلـه زيادي به من بده تا وقتي نـاملايمـات بـه مـن هجـوم مـي‌آورنـد، سينـه‌ام تنگـي نكنـد.

2 ـ سهولت كار

اعزام موسي به سوي فرعون (165)
«گفـت: امـر را بـر مـن آسـان سـاز!» (26 / طه)
موسي عليه‌السلام عرض نكرد كه خدايا رسالتم را تخفيف بده و به دست كم آن قناعت كن تـا اصل رسـالت آسـان‌تـر شـود، بلكه گفت همان امر خطير و عظيم را بـا همـه دشواري و خطرش بر من آسان گردان!

3 ـ بــاز كـردن عقـده زبـان

«گفت: گرهي كه زبانـم دارد باز كن!» (27 / طه)
موسي عليه‌السلام در درخواست سوم از خداي تعالي گشودن عقده زبان را مي‌خواهد و اشاره به يك نوع عقده دارد. در حقيقت عقده‌اي است كه داراي مشخصات معيني است و آن مشخصات از عبارت «تا گفتارم را بفهمند!» معلوم مي‌شود، يعني آن عقده‌اي را

بگشاي‌كه نمي‌گذارد سخنانم را بفهمند.

4 ـ تعيين وزير

موسي عليه‌السلام از پروردگارش درخواست مي‌كند كه از خاندانش وزيري برايش قرار دهد، آن‌گاه همو را معرفي كرده و مي‌گويد: منظورم برادرم «هارون» است! و اگر درخواست وزير كرد، بدين جهت بود كه امر رسالت امري است كثيرالاطراف، و اطراف و جوانبش از هم دور، و او به تنهائي نمي‌تواند به همه جوانب دور از هم آن برسد، لاجرم وزيري لازم دارد كه در امر رسالت با او شركت جويد، و بعضي از جوانب آن را اداره كند تا بار او سبك شود، و آن‌چه او مي‌كند وزيرش مؤيدش باشد.
اين است معناي آيه بعدي كه به منزله تفسير وزير قراردادن است و مي‌فرمايد: «اُشْدُدْ بِه اَزْري وَ اَشْرِكْهُ في اَمْري!» (31 و 32 / طه)
اعزام موسي به سوي فرعون (167)

موسي عليه‌السلام منظور از تعيين وزير را چنين تفسير كرد كه «پشتم را به او محكم گردان و در كارم شركت ده!» اين شركت دادن غير شركت دادن مبلغين دين در اشاعه دين بعد از تماميت دعوت به وسيله پيغمبر است، چه آن اشراك اختصاصي به هارون ندارد، پس مقصود از اشراك در آيه، اشراكي است كه مخصوص به هارون است، و آن اين است كه هارون در اصل دعوت دين، و از همان روز اول دعوت شريك موسي باشد، و چنين شركتي تنها مخصوص به هارون است، به‌طوري كه نه موسي مي‌تواند غير هارون كسي را نايب خود كند، و نه هارون، به خلاف شركت به معناي اول، كه وظيفه هر كسي است كه به آن دعوت ايمان آورده و چيزي از معارف آن را دانا شده باشد.

(168) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام

معناي اشراك هارون در امر او اين است كه او مقداري از آن‌چه را كه به وي وحي مي‌شود و چيزي از خصايصي كه از ناحيه خدا به او مي‌رسد، (مانند وجوب اطاعت و حجيت گفتار،) عهده بگيرد و انجام دهد.

واما اشراك در نبوت خاصّه،به معناي گرفتن وحي خدا، چيزي نبوده كه موسي از تنهائي در آن بترسد و از خدا بخواهد هارون را شريكش كند، بلكه ترس او از تنهائي در تبليغ دين و اداره امور در نجات دادن بني اسرائيل و ساير لوازم رسالت است. همچنان‌كه خود موسي عليه‌السلام فرمود: «برادرم هارون زبانش از من فصيح‌تر است او را با من بفرست تا مرا تصديق كند!»

(روايات صحيحي از طريق شيعه و سني وارد شده كه رسول خدا صلي‌الله‌عليه‌وآله عين همين دعا را درباره اميرالمؤمنين علي عليه‌السلام كرد با اين‌كه علي عليه‌السلام پيغمبر نبود!)

اعزام موسي به سوي فرعون (169)

موسي عليه‌السلام عرض كرد: «تا تو را بسيار تسبيح كنم و بسيار ذكر گويم!» (33 و 34 / طه)
ذكر و تسبيحي كه با وزارت هارون ارتباط داشته باشد، ذكر و تسبيح علني و در بين مردم است، نه در خلوت و نه در دل، زيرا ذكر و تسبيح در خلوت و در قلب هيچ ارتباطي با وزارت هارون ندارد.
مراد اين است كه آن دو در بين مردم و مجامع عمومي، و مجالس آنان، هر وقت كه شركت كنند. ذكـر خـداي را بگـوينـد، يعنـي مردم را به سوي ايمان دعوت كنند و نيز او را تسبيـح بگـوينـد، يعنـي خــداي را از شــركـاء منـزه بـدارنـد.
با اين بيان ذيل آيات با صدر آن مرتبط مي‌شود، گويا مي‌گويد: امر رسالت بس
(170) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
خطير است، و اين طاغوت و درباريانش، و نيز امتش مغرور عزت و سلطنت خود شده‌اند و شرك و وثنيت در دل‌هايشان ريشه دوانيده، ياد خدا را به كلي از دل‌هايشان برده، و علاوه بر آن‌ها عزت فرعون و شوكت درباريانش چشم بني اسرائيل را پركرده و دل‌هايشان را خيره ساخته و آن‌ها به كلي مرعوب سلطنت او شده‌اند و در نتيجه آن‌ها نيز از اين راه خداي را فراموش كرده‌اند، و تنها به ياد فرعونند، خلاصه، ياد فرعون ديگر جائي خالي در دل‌هايشان براي يادخدا باقي نگذاشته است.
در نتيجه اين امر، يعني امر رسالت و دعوت، در پيروزي‌اش سخت محتاج به تنزيه تو از شرك و ذكرت به ربوبيت و الوهيت دارد تا در اثر كثرت اين دو، ياد تو در دل‌هايشان رخنه كرده، و رفته رفته به خود آيند و ايمان بياورند. اين ذكر و تسبيح بسيار كاري نيست كه از من به تنهائي برآيد، پس هـارون را وزيـرم كـن، و مـرا بـا او
اعزام موسي به سوي فرعون (171)
تأييد نموده و شـريك در كارهـايم قرار ده، تا به اتفاق او بسيار تسبيحت گوئيم و بسيار ذكــرت بنمائيم، بلكه بدين وسيلــه امر دعوت موفقيتي به دست آورد، و سودي بخشد.
«وَ اِنَّــكَ كُنْــتَ بِنـا بَصيــرا، ـ تـو نسبـت بـه مــن و بـرادرم بينـا بـوده‌اي!» (35 / طه)
يعني از روزي كه ما را آفريدي و خودت را به ما شناساندي مي‌دانستي كه ما لايزال با تسبيح و ذكر تو بندگيت مي‌كنيم و در اين بندگي ساعي و جدي هستيم. پس اگر او را وزير من قرار دهي و مرا با او كمك كني وشريك در

امرم سازي، امر دعوت من تكميل مي‌شود و بسيار تسبيح و ذكرت مي‌گوئيم!

7 ـ قبـول دعـاهـــاي مـوســـي

خداي سبحان در پايان نقــل دعاهــاي موسي عليه‌السلام تـذكـر مـي‌دهـد كـه همـه
(172) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
دعاهــاي مـوسي را اجابــت فرموده است:
«قـالَ قَـدْ اُوتيتَ سُؤْلَكَ يا مُوسي! ـ اي موسي مطلوب خويش را يافتي!»
(36 / طه) (1)

«اِذْهَبْ اَنْتَ وَ اَخُوكَ بِاياتي وَ لا تَنِيافي ذِكْري،اِذْهَبا اِلي فِرْعَوْنَ....»(42/ طه)
«تو و برادرت معجزه‌هاي مـرا ببريـد! و در كـار يـاد كـردن مـن سستـي مكنيـد! به سوي فرعون رويد كه طغيان كرده است. با او سخني نرم گوئيد! شايد اندرز گيرد يا بترسد!»
1- الميزان، ج 27، ص 221 .
صدور فرمان حركت رسالتي موسي (173)
خداونــد متعال دستور مي‌دهد موسي و برادرش با آيات او نزد فرعون روند. موسي عليه‌السلام در آن موقع داراي بيش از دو آيت نبود.
و از همين كـــه فـرمــود: «بــا آيــات مـــــن»
خود وعده جميلي است كه به زودي در مواقع لزوم با آيت‌ها و معجزه‌هاي ديگـري تأئيـدش خـواهــد كرد.
در اين‌جا خداوند هر دو را مخاطب قرار مي‌دهد (چون موسي درخواست كرده بود كه برادرش را در كار او شركت دهد،) و توصيه مي‌كند در گفتگو با فرعون از تندي و خشونت خودداري كنند، كه همين خويشتن‌داري از تندي واجب‌ترين آداب دعوت است.
(174) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام

موسي و هارون از تعجيل فرعون در عقوبت مي‌ترسيدند و ترس آن‌ها از اين بود كه نگذارد دعوت تمام شود و مهلت ندهد معجزات اظهار گردد، و او در ظلم خود تعدي و از حد تجاوز نمايد، و با تشديد عذاب بني اسرائيل و جرئت بر ساحت مقدس ربوبي مقابله نمايد و اين بار كارهائي بكند كه تاكنون نمي‌كرده است.

خداي سبحان جوابشان مي‌دهد كه:

«لا تَخافا اِنَّني مَعَكُما اَسْمَعُ وَ اَري!»

«نترسيد از فرط و طغيان فرعون،

كه من با شما حاضرم،

و آن‌چه بگويد مي‌شنوم،

و آن‌چه بكند مي‌بينم،

و شما را ياري مي‌كنم و تنهايتان نمي‌گذارم!» (46 / طه)

اين آيه در حقيقت تأميني است كه با وعده نصرت به آن دو پيامبر مي‌دهد، يعني با حضور من، و ديدن و شنيدنم، ديگر جائي براي ترس شما نيست. خداوند در حقيقت آن‌ها را به مراقبت و نصرت خود وعده مي‌دهد وگرنه صرف حاضر بودن و ديدن و شنيدن و آگهي به آن‌چه رخ مي‌دهد، باعث رفع ترس موسي و هارون نمي‌شود، چون خداي تعالي همه چيز را مي‌بيند و مي‌شنود واز هر چيزي آگاهي دارد. (1)

1- الميزان، ج 27، ص 237 .

«ثُمَّ بَعَثْنـا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسي بِآياتِنآ اِلي فِرْعَوْنَ وَ مَلاَئِهِ... .» (103 / اعراف)
موسي عليه‌السلام سومين پيغمبر اولوالعزم و صاحب كتاب آسماني و سومين شريعت الهي است. دين توحيد با مبعوث شدن او پا به مرحله تازه‌تري گذاشت، و بعد از دو مرحلــه‌اي كــه در بعثت نـوح و ابـراهيـم عليه‌السلام داشـت، احكــامش مفصــل‌تــر گـرديـد.
نام موسي عليه‌السلام بيش از همه انبياء در قرآن مجيد آمده است. وي به اسم در صدو ســي و چند جا و در سي و انــدي سوره قــرآن نام‌برده شــده است. قرآن مجيد به ذكر تاريــخ اين پيامبر اولوالعــزم الهــي توجهــي بيــش از ديگــر پيامبــران دارد. (1)
موسي و فرعون (177)
برادر موسي «هارون» عليه‌السلام نيز مانند او از طرف خداي تعالي به پيامبري برگزيده شده بود كه همراه موسي عليه‌السلام براي دعوت فرعون و قوم او اقدام مي‌كرد و در تبليغ و مجاهده شريك نبوت موسي عليه‌السلام بود.
خـداونــد تعالــي مي‌فــرمـايــد:
«به‌نزد فرعون‌برويد و بگوئيدكه ما(دو نفر)فرستاده رب‌العالمين هستيم!»(16/شعراء) (1)
و اما «فرعون» اسم پادشاه مصر نبوده است بلكه لقبي بوده مانند «خديو» كه مصري‌ها به طور كلي پادشاهان خود را بدان لقب مي‌خوانده‌اند. هم‌چنان‌كه روميان
1- الميزان، ج 20، ص 282 .
2- الميزان، ج 30، ص 100 .
(178) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
پادشاهان خود را «قيصـر» و ايـرانيـان «كسـري» و چينـي‌ها «فغفـور» لقـب مـي‌دادند.
اما اين كه فرعون معاصر موسي عليه‌السلام و آن شخصي كه به دست موسي غرق شد كه بود قرآن تصريح نكرده است.
در اين آيات، قرآن مجيد شروع دعوت حضرت موسي بن عمران عليه‌السلام را بيان مي‌كند. جزئيات آمدن موسي عليه‌السلام به نزد فرعون، اعلام رسالت خود براي نجات بني اسرائيل، و موضوع دو معجزه‌اي كه در شب طـور خـداونـد بـه او كـرامت فرموده بــود، قسمتي از اين آيـات را تشكـيـل مي‌دهند.

انواع‌معجزات‌وتجهيزات‌موسي براي‌مقابله بافرعون (179)
خداوندمتعال معجزات‌زيادي به‌موسي عليه‌السلام كرامت‌فرموده بود بعضي‌ها را در اوائل بعثت، از قبيل: انداختن عصا و اژدها شدن آن، بيرون كشيدن دست از گريبان و روشن‌شدن بين انگشتانش، و برخي ديگر را در مواقع‌ديگر مانندطوفان، ملخ، شپشه، وزغ و خون. قرآن‌مجيد براي‌هيچ پيغمبري به اندازه موسي عليه‌السلام معجزه نقل نكرده است.

قرآن مـي‌فــرمـــايــد:
«از پس پيامبران پيشين، موسي را با آيات خويش به سوي فرعون و بزرگان قوم او فرستاديم ولي درباره آن ستم كردند، بنگر سرانجام مفسدين چگونه بود؟!» (103 / اعراف)
(180) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
اينكه چگونه آن‌ها به آيات الهي ظلم كردند، خداي تعالي خود در خلال داستان آن را بيان مي‌كند. البته مسلم است كه ظلم به هر چيزي به تناسب خود آن چيز است، و ظلم به آيات الهي همان تكذيب و انكار آن است. ذكر عاقبت فسادانگيزي به منظور عبرت گرفتن مردم است، تا بدانند اگر فرعونيان منقرض شدند، براي اين بود كه در زمين فساد مي‌كردند، و بني اسرائيل را خوار و ذليل و زيردست خود كرده بودند، لذا در كلامي كه خداوند از موسي نقل كرده، كه از فرعون خواسته - بني اسرائيل را با من بفرست! - (105 / اعراف) و هم‌چنين در سوره طه اين چنين دارد - دست از شكنجه بني‌اسرائيل بردار و آنان را رخصـت ده تـا بـا مـا بيايند! (47 / طه)

اولين پيام موسي به فرعون (181)
«موسي‌گفت:اي‌فرعون! من رسول و فرستاده پروردگارجهانيانم!» (104/ اعراف)
با اين آيه و آيات بعدي شرح دعوت موسي آغاز مي‌شود:
نخست موسي عليه‌السلام خود را به رسالت معرفي كرده است، تا زمينه را براي بيان چيزهائي كه مأمور به ابلاغ آن‌هاست، فراهم سازد.
اگر از اسامي خداي تعالي، اسم «رَبُّ الْعالَمين» را ذكر كرد براي اين بود كه مناسب‌ترين اسم خداي تعالي در مقابل بت‌پرستاني است كه براي هر قوم و براي هر شأني از شئون عالم و براي هر ناحيه‌اي ازنواحي جهان، پروردگار جداگانه‌اي قائل بودند. موسي در تأكيد صدق رسالتش گفت: بر من واجب
(182) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
است كه از ناحيه خداي تعالي جز حق نگويم و در رسالتي كه به من داده، باطلي به او نسبت ندهم، و در خلال چيزهائي كه مأمور به ابلاغ آنم چيزي را كه مأمور نيستم، نگنجانم.
موسي اضافه كرد:
«من براي شما معجزه‌اي از پروردگارتان آورده‌ام،
بنابراين بني‌اسرائيل را با من بفرست!» (105 / اعراف)
فرعون عبارتي را بيان كرد كه نشان مي‌دهد معتقد به صدق موسي در اين‌كه آيه‌اي آورده، نبوده است، و گفت:
«اگر معجزه‌اي آورده‌اي نشان بده!
ولي من گمان نمي‌كنم كه تو در دعوي خود راست بگوئي!» (106 / اعراف)
اولين پيام موسي به فرعون (183)

موسي عليه‌السلام درجواب فرعون عصاي خود را بينداخت كه در دم «ثُعْبان مبين - اژدهائي بزرگ» شد، و دست خويش از گريبان بيرون آورد كه به ديده بينندگان سفيد مي‌نمود.
«ثعبان مبين» عبارتي است كه براي اژدهاي موسي در اين آيات به كار رفته است. ثعبان به معناي مار بزرگ است. در آيات ديگر، آن‌جا كه موسي در شب طور اين معجزه را دريافت مي‌كند، آن را «جانّ» خوانده كه در عرب به معناي مار كوچك است.
موقعيت دريافت معجزه در شب طور و موقعيت ارائه آن براي به زانو درآوردن فرعون، تنافي بين آيات را از بين برده است، چنان‌كه در جاي ديگر فرموده: «پس ناگهان
(184) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
ماري شد و به راه افتاد!» (20 / طه)
معجزه بعدي موسي اين بود كه دست خويش از گريبان بيرون كند و آن به ديده بينندگان سفيد مي‌شود. گرچه از اخبار وارده در اين باب استفاده مي‌شود كه وقتي موسي به منظور اعجاز دست خويش را بيرون مي‌آورد، نوري به مانند نور آفتاب از بين انگشتانش مي‌درخشيد، ولكن از آيات قرآني بيش از اين استفاده نمي‌شود كه موسي دست به گريبان خود اندر كرده و وقتي بيرونش مي‌آورد، براي بينندگان سفيد و درخشنده بود، ولي بايد دانست كه اين درخشندگي و سفيدي بايد به حدي باشد كه براي بينندگان خارق‌العاده و معجزه به شمار آيد. (1)
1- الميزان، ج 27، ص 237 و ج 16، ص 40 .

«وَ لَقَدْ اَرْسَلْنا مُوسي بِايتِنا وَ سُلْطنٍ مُبينٍ، اِلي فِرْعَوْنَ وَ مَلَائِه....»(96و97/هود)
اين آيات اشاره‌اي است به زماني كه موسي كليم عليه‌السلام از خداي‌متعال معجزاتي دريافت مي‌كند.
آيه اول تجهيز او را چنين بيان مي‌كند.
«ما موسي را با آيات خود و دليل و برهان قاطعي فرستاديم،
به سوي فرعون و اشراف وابسته او،
(186) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
ولي آنان از امر فرعون پيروي كردند،
در حالي كه امر فرعون داراي رشد نبود!»
پيغمبران الهي برخي با معجزه و آيات الهي مبعوث شده‌اند، يعني قبل از اعزام به سوي قوم و مأموريت خود خداوند به آن‌ها معجزه و آيات روشن عطا مي‌كند. و برخي را بنا به درخواست قومشان معجزاتي مي‌بخشد.
اين آيات نشان مي‌دهد كه موسي عليه‌السلام با آيات و برهان روشني فرستاده شده بود و واضح است كه مراد از اين «آيات» امور خارق‌العاده‌اي است كه به دست موسي عليه‌السلام جريان مي‌يافت و آن از تاريخ زندگي و دعوت او در قرآن كريم مشهود است.
عبارت «سُلطان» يعني دليل و برهان قاطعي كه بر عقل و فهم مردم مسلط شود، اعم از معجزه يا دليل عقلي.

بعيد نيست مراد از فرستادن موسي با «سلطان مبين» اين باشد كه خدا او را بر اوضاع جاري بين او و آل فرعون مسلط ساخت.
فرعون چنان ديكتاتور سركشي بود كه هيچ كدام از رسولان غير از موسي عليه‌السلام گرفتار چنين كسي نشده بود، ولي خدا موسي را بر او پيروز ساخت و فرعون و لشكريانش را غرق كرد، و بني‌اسرائيل را به دست موسي نجات داد.
خداوند در دو مورد در قرآن كريم پشتيباني خود از موسي عليه‌السلام و تسلط و غلبه او بر دشمنانش را به او تذكر داده و سپس او را به مأموريت خود فرستاده است. اولي در آيه 44 تا 46 سوره طه آمده كه فرمود:
«موسي و هارون گفتند: پروردگار ما!
ما مي‌ترسيم كه فرعون نسبت به ما افراط يا طغيان نمايد،

خـدا فرمـود: مترسيد! مـن بـا شمايم، مي‌شنوم و مي‌بينم!»
بار دوم در آيه 68 سوره طه است كــه مي‌فـرمـايد:
«متـــــرس! كـــــه محققـــــا تــو بـــــرتـــــري!»
اين آيه و نظاير آن نشان مي‌دهد كه رسالت موسي عليه‌السلام مختص به قوم بني‌اسرائيل نبـوده بلـكـه شامـــل آن‌هــا و ديگـران نيز بوده است.

خداوند در آيه زير وضعيت فكري و اجتماعي افراد عصر فرعون و طاغوتشان را نشان‌مي‌دهد و مي‌فرمايد كه:
اشراف و درباريان فرعون و وضعيت فكري آن‌ها (189)
«موسي را با آيات و تسلط واضح فرستاديم،
به سوي فرعون و اشراف وابسته او،
ولي آنان از امر فرعون اطاعت مي‌كردند،
در حالي كه امر فرعون داراي رشد نبود!» (96 و 97 / هود)
اين‌كه خداي تعالي رسالت موسي را نسبت مي‌دهد به فرعون و «مَلاء» او، يعني اشراف و بزرگان قوم او كه دل‌ها را از هيبت خود پركرده بودند و به همه قوم او نسبت نمي‌دهد، احتمالاً اشاره به آن است كه عامه مردم فقط پيرو و تابع بودند و رأي جز رأي بزرگان خود نداشتند.
از زبان فرعون در جائي مي‌گويد:
«من به شما جز آن‌چه خودم مي‌بينم، ارائه نمي‌كنم،
(190) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
و جز به راه رشد راهنمائي‌تان نمي‌كنم!» (29 / مؤمن)
پس «اَمْر» منطبق بر سنت و طريقه‌اي است كه وي پيش گرفته بود و بدان دستور مي‌داد و گوئي اين آيه در برابر آن گفته فرعون قرار گرفته كه خدا فرعون را تكذيب مي‌كند و مي‌فرمايد:
«وَ ما اَمْرُ فِرْعُونَ بِرَشيدٍ، ـ امر فرعون رشد نداشت!» (97 / هود)
امر فرعون آن رشد را نداشت كه به حق هدايت كند و بلكه با گمراهي و جهالت همراه بود. (1)
1- الميزان، ج 20، ص 282 .

«فَلَمّا جـاءَهُـمْ مُوسـي بِآياتِنا بَيِّناتٍ قالُـوا مـا هـذا اِلاّ سِحْـرٌ مُفْتَـرًي...»(36 تا 42 / قصص)
قـرآن مجيــد آغـاز دعــوت رسالــت مـوســي عليه‌السلام را چنيــن بيـان مــي‌كنـد:
«پـس چـون مـوسـي بـامعجـزات روشـن مـا بـه سـوي فـرعـونيـان آمـد، گفتند:
اين جز سحري كه به خدا بسته است، چيز ديگري نيست، و ما از نياكان خود چنين چيـزي نشنيـده‌ايـم!
مـوســي گفـــت:
(192) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
پـروردگـار مـن بـــه هـدايتــي كــه از نــاحيــه خـــود آورده دانــاتـــر اســت،
و بهتر مي‌داند كه خانه آخرت كه راست!
چــه، ستـم‌گـران رستگــار نمـي‌شـونــد.
فــرعــون گفـــت:
اي بزرگان قوم! من غير از خودم معبودي براي شما نمي‌شناسم!
اي هــامــان! بــرايــم از گـــل پختـــه آجـــر بســـاز.
و برجي درست كن!
بــاشــد كـــه از معبـــود مـــوســي اطـــلاع بيــابـــم!
فرعـــون و لشكريانـــش در زمين بدون حــق استكبار كـردند،
و پنـداشتنـد كــه بــه ســوي مــا بــاز نمــي‌گــردنــد.
اتهامات فرعون عليه موسي (193)
پس ما او و لشكـريـانش را گـرفتيـم و به دريا ريختيم!
پـس بنگــر كــه عــاقبــت ستــم‌گــران چگــونـه بود!؟
مــا آنان را پيشـوايانـي كــرديـم كـه مـردم را بـه سـوي آتش دعـوت مي‌كردند،
و روز قيامت از آن مــردم يـــاوري نخــواهنـد يـافت،
بعـد از رفتنشان هم در دنيا لعنت و در قيامـت زشـت‌روئـي نصيبشـان كـرديـم!»
فـرعـون كـاري بـه معجـزات مـوسـي نـداشت، بلكـه او دعـوت موسي را مورد هدف قرار داده و گفـت:
ـ آن‌چه موسي آورده دين نوظهــوري است كه از پدران گذشته و قدماي مــا برايمــان نقـل نشـده اسـت كــه وقتي از اوقـات و در عصـري از

اعصـار بـه‌آن معتقـد شــده بــاشنــد. (36 / قصص)
(194) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
مــوســـي عليه‌السلام در پـاســخ گفـــــت:
- پروردگار من كه همان رب العالمين است و خلقت و امر به دست اوست، از شما داناتر است به كسي كه هدايتي مي‌آورد، و كسي كه موفق به دار آخرت مي‌شود، و همين پروردگار است كه مرا به عنوان رسول فرستاده تا هدايت برايتان بياورم - هدايتي كه همان دين توحيد است - و مرا وعده داده كه هر كس به دينم بگرود دار عاقبت داشته باشد، و دليل بر اين دعوتم آيات بيناتي است كه از ناحيه خود به من داده اسـت! (37 / قصص)
موسي عليه‌السلام به فرعون و قومش تعرض مي‌كند و گوشه مي‌زند و عاقبت الدار را از ايشان نفي مي‌كند براي اين كه آنان اساس سنت حيات را بر ظلم نهادند و معلوم است در چنين سنت و نظامي از عدالت اجتماعي خبري نيست. و چنين نظامي برخلاف فطرت انساني است، كه جزئي از نظام كون است.
اتهامات فرعون عليه موسي (195)
در نتيجه بر خلاف نظام آفرينش نيز هست، (و نظام آفرينش چنين اجتماعي را و سنـت او را خـرد و نـابــود خـواهــد كـرد، پس چنيـن مـردمـي رستگــار نمي‌شـوند!)
فرعون شروع مي‌كند به گوشه زدن به موسي كه براي مردم دعوت حقه‌اي آورده‌اي و آن دعوت را با معجزاتي تأئيد كرده‌اي ولي آن‌چه تو به سوي آن دعوت مي‌كني براي ما ثابت نشده است، و هم‌چنين خوارق عاداتي را كه آورده‌اي براي ما ثابت نشده است كه واقعـا از طـرف خـدا بـاشـد، و اصـولاً مـن خـدائـي غيـر از خـودم سـراغ نـدارم كـه مـردم آن را بپـرستنـد!
فرعون مطلب را در سياق و عباراتي حق به‌جانب آورده تا در دل مردم جا كند و مورد قبول قـرار گيـرد.
(196) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
حاصل معنا اين است كه فرعون براي بزرگان قوم خود چنين اظهار كرد كه از آيات و معجزات موسي و دعوت او برايش روشن نشده كه معبودي در عالم هست كه رب همه عالميان باشد، و اصولاً اطلاع از معبودي غير خودش در عالم ندارد و آن‌گاه به هامان دستـور مـي‌دهـد كه برجي بسازد بلكه بر بالاي آن شده و از خدا و معبود موسي اطــلاعـي پيـدا كنــد.
موسي الوهيت را تنها براي خداي تعالي اثبات مي‌كرد و از غير خدا نفي مي‌نمود و فرعون درست بر عكس، الوهيت را براي خود اثبات و از خداي تعالي نفي مي‌كرد، و اما ساير الهه كه او و قومش آن‌ها را مي‌پرستيدند،

مورد تعرض نبودند و لذا الوهيت را منحصر در خود كرد.
وقتي دستور ساخت برج براي مشاهده خداي موسي را صادر كرد، (فرعون سعي
اتهامات فرعون عليه موسي (197)
كرد عبارت «اله موسي» را به كار ببرد،) ممكن بود مرادش اين بوده باشد كه برايش رصدخانه‌اي بسازند تا ستارگان را رصدبندي نموده و از اوضاع كواكب استنباط كند آيا رسولي مبعوث شده يا نه؟ (تا با رسالت موسي تطبيق دهد و يا آن‌چه موسي دعوي مي‌كند حق است يا نه؟) زيرا در جاي ديگر قرآن كريم از او نقل مي‌كند كه گفت:
«اي هامان برايم برج بساز، باشد كه من آن‌چه از عوامل آسماني سبب حوادث روي زمين است اطلاع پيدا كنم و در نتيجه به اله موسي اطلاع يابم، چون من خيال مي‌كنم او دروغگوست» (36 و 37 / مؤمن)
سپس قرآن كريم با لحن توهين‌آميز از عاقبت كار فرعون و لشكريان او و هول‌انگيز بودن عذابي كه بر سر آنان مي‌آورد سخن مي‌گويد:
«پس ما او و لشكريانش را گرفتيم و در دريا ريختيم...!
(198) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
ما آنان را پيشوا‌ياني كرديم كه مردم را به سوي آتش دعوت مي‌كردند،
در روز قيامت از آن مردم ياوري نخواهند يافت،
بعد از رفتنشان هم در دنيا لعنت،
و در قيامت زشت‌روئي نصيبشان كرديم!» (40 تا 42 / قصص) (1)

«هَلْ اَتيــكَ حَديــثُ مُــوســـي... ؟» (15 تا 26 / نازعات)
1- الميزان، ج 31، ص 55 .
تكذيب معجزات موسي و ادعاي الوهيت فرعون (199)
ايــن آيات اشاره‌اي است به اجمالــي از داستــان موسي عليه‌السلام و فرستــاده شدنش به سوي فرعون و اين‌كه فرعـون دعــوت آن جنــاب را رد نمود و خداي تعالي او را بــه نكال و عذاب دنيـا و آخـرت گـرفتـار ساخــت.
اين آيات در عين حال مشركين مكه را كه منكر قيامت بودند و با اين انكار خود دعوت ديني اسلام را رد مي‌كردند، اندرز مي‌دهد و موعظه مي‌كند، (چون بدون اعتقاد به معاد، تشريع دين معنا ندارد!) و در عين حال تسليتي براي رسول اللّه صلي‌الله‌عليه‌وآله و تهديدي براي آن كفار مي‌باشد.
در اين داستان علاوه بر همه آن نكات گذشته، استدلال بر وقوع قيامت و جزا نيز هست، چون هلاكت فرعون و لشكريانش با آن وضع هراسناك دليل روشني است
(200) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
برحقيقت رسالت موسي عليه‌السلام از جانب خداي تعالي به سوي مردم، و اين رسالت از جانب خدا تمام نمي‌شود مگر با ربوبيت خداي تعالي نسبت به مردم، واين برخلاف پندار غلطي است كه مشركين دارند و معتقدند خداي تعالي تنها خالق است و ربوبيتي براي مـردم ندارد، و ارباب مـردم كساني ديگرند و خدا رب آن ارباب است؟!
«آيـا گفتــگـوي مـوسـي بــه تــو رسيـــد؟
وقتـي پــروردگـــارش از وادي مقــدس طـوي نـدايش داد :
- به سوي فرعون برو كه طغيان كرده است!
بگـو: آيــامـــي‌خـــواهـــي پــاك شــوي؟
و من تو را به سوي پروردگارت هدايت كنم تا از او به‌هراسي؟
مـوسـي معجـزه بـزرگ‌تـر را نشـانش داد،
تكذيب معجزات موسي و ادعاي الوهيت فرعون (201)
ولــي او تكــذيـب و ســرپيچـــي كـــرد،
و سپس برگشت تا عليه موسي تلاش كند،
جـارچـــي فـرستـاد تـا همـه جمـع شـونـد،
آن‌گاه گفت: من از اين خـدايـان كـه داريم بـراي شما مفيدترم!
در نتيجه ايــن بلندپروازي، خـداي تعالي او را بـه عـذاب دنيـا و آخـرت بگرفت!

و در اين سرگذشت عبرتي‌است براي مال‌انديشي كه از سوء عاقبت ترسان است!»
(ممكن است اين آيات اولين نوبتي باشد كه قرآن كريم داستان موسي را شرح داده است. و اگر هم در سوره مزمل كه قبل از اين سوره نازل شده، اشاره‌اي شده باشد، بسيار كوتاه و مجمل بوده است، كه بعدا در سوره‌هاي اعراف و طه و ديگر
(202) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
سوره‌ها تفصيل زيادي درباره تاريخ زندگي و دعوت موسي عليه‌السلام آمده است.)
در اين آيات اشاره به دعوت ربوبيتي كه فرعون براي خود قائل بوده كرده و مي‌فرمايد: فرعون گفت: « اَنَا رَبُّكُمُ الأَعْلي!» (24 / نازعات)
فرعون خود را رب الاعلا مي‌پنداشت. يعني از ساير ارباب كه مورد پرستش مصريان بودند، بلند مرتبه‌تر مي‌دانست.
بعيد نيست منظورش از اين بلوف، با اين‌كه خودش هم بت‌پرست بود، اين بوده كه بگويد: من از همه خدايان به شما نزديك‌ترم، براي اين‌كه ارزاق شما به دست من تأمين مي‌شود، و شئون زندگي و شرافت و آقائي‌تان به همت من حفظ مي‌شود و ساير خدايان دستي ازدور بر آتش دارند!
در پايان اين داستان مي‌فرمايد:
تكذيب معجزات موسي و ادعاي الوهيت فرعون (203)
«اِنَّ في ذلِكَ لَعِبْرَةً لِمَنْ يَخْشي!» (26/نازعات)
دراين‌حديث، يعني در داستان‌موسي عبرتي‌هست براي كسي‌كه‌خشيت‌داشته باشد، يعني داراي غريزه ترس از شقاوت و عذاب باشد، و انسان سالم چنين غريزه‌اي را دارد.
پس در داستان موسي عبرتي است براي هر كس كه انسان باشد و فطرت انساني‌اش را از دست نداده باشد! (1)

«وَ اِذْ نادي رَبُّــكَ مُــوســي اَنِائْــتِ الْقَـوْمَ الظّالِمينَ....» (10 تا 68 / شعرا)
1- الميزان، ج 40، ص 25 .
(204) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
صحنه‌هاي ديگري از تاريخ حيات موسي عليه‌السلام و شروع دعوت رسالت او واعزامش بـه سوي فرعــون در اين آيات بيان گرديده است:
«و چـون پروردگارت بــه مــوســي نــدا داد كــه ســوي گـروه ستـم‌كـاران بـرو!
گروه فـرعـون كـه چــرا نمـي‌تـرسنــد؟
گفــت : پـروردگــارا! مــن بيــم آن دارم كـــه دروغــگــويــم شــمـــارنـــد،
و حــوصلــه‌ام ســرآيــد، در نتيجــه زبـــانــم روان نشـــود،
پس هـارون را نيـز پيـغمبــري ببخش!
فرعونيان خوني بـه گـردن من دارند و بيم دارم كه مرا بكشند.
گفت: هرگز! آيه‌هاي ما را ببـريـد كه مـا همـراه شمـا شنوائيم!
فراز ديگري از آماده‌سازي موسي (205)
نزد فرعون رويد و بگوئيد كه ما فرستاده پروردگار جهـانيانيم،
بـايـد كـه بني‌اسرائيل را با ما بفرستي!»
در اين سوره داستان‌هائي از اقوام انبياء گذشته آورده، تا روشن شود كه قوم خاتم‌الانبياء صلي‌الله‌عليه‌وآله نيز همان راه را مي‌روند كه قوم موسي و هارون و ابراهيم و نوح و هــود و صالح و لوط و شعيب رفتــه بودند. و به زودي راه اينان نيز به همان سرنوشتي منتهي مي‌شــود كه آن اقــوام ديگر بدان مبتلا شدند، يعني بيشترشان ايمــان نمي‌آورنــد و خــدا ايشــان را بــه عقــوبــت دنيـــوي و اخــروي مي‌گيــرد.
نقل داستان فوق براي اين است كه خاطر رسول اللّه صلي‌الله‌عليه‌وآله تسلي يابد و حوصله‌اش از تكذيب قومش سر نرود و بداند كه تكذيب قوم او امري تازه و نوظهور نيست بلكه همه اقوام‌انبياء گذشته نيز همين رفتار را داشتند. رسول‌اللّه صلي‌الله‌عليه‌وآله نبايد از قوم خودانتظاري
(206) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
جز آن‌چه امت‌هاي گذشته در مقابل انبياء خود داشتند، داشته باشد. و در ضمن، قوم آن جناب را هم تهديد مي‌كند به سرنوشتي كه امت‌هاي گذشته به‌خاطر تكذيب پيغمبرشان دچار شدند.

وقتي فرعون متوجه سخنان موسي و هارون عليه‌السلام مي‌شود و سخنان آن دو را مي‌شنود موسي را مي‌شناسد و خطاب را متوجه او به تنهائي مي‌كند و مي‌گويد:
«آيا تو نبودي كه ما در زمان كودكي تربيتت كرديم؟» (18 / شعراء)
مقصودش از اين سخن اعتراض بر موسي بود، از جهت ادعائي كه موسي كرد و

خلاصه منظورش اين بود كه تو خيال كرده‌اي نمي‌شناسيمت؟ مگر تو همان نبودي كه ما در آغوش خود بزرگت كرديم؟ در حالي كه كودك بودي، و سال‌ها از عمرت را در ميان ما به سر بردي؟ ما اسم و رسم تو را مي‌شناسيم و هيچ خاطره‌اي از تو را و از احوال تو را فراموش نكرده‌ايم، آن وقت چطور شد كه ناگهان رسول شدي؟ تو كجا و رسالت كجا؟ با اين كه اصل و فرع تو را مي‌شناسيم!
فرعون اعتراض خود را ادامه داد كه اي موسي تو آن بودي كه با كشتن مردي از دودمان من (آن مرد قبطي) كفران نعمت من كردي، با اين‌كه تو عبدي از عبيد من يعني از بني‌اسرائيل بودي! آن وقت با اين سوابق سوئي كه داري دعوي رسالت هم مي‌كني؟
موسي عليه‌السلام جواب داد ـ اگر من آن روز آن عمل را كردم در حالي كردم كه به‌خاطر جهل گمراه بودم، و مصلحت كار را نمي‌دانستم، يك نفر بني اسرائيلي مرا به ياري طلبيد

و من او را ياري كردم و هرگز احتمال نمي‌دادم كه اين ياري او به كشته شدن مرد قبطي مي‌انجامد و عاقبت وخيمي به بار مي‌آورد، و مرا ناگزير مي‌كندكه از مصر بيرون شده و به مدين بگريزم و سال‌ها از وطن دور شوم!

موسـي عليه‌السلام در ادامه جواب فرعون به موقعيت تازه خود اشاره مي‌كند و مي‌فرمايد:
ـ چون از شما بيم داشتم از دستتان گريختم و پروردگارم مرا حكم داد و از پيغمبـرانـــم كـرد!
- مگـر اين نعمتي است كه منت آن به من مي‌نهي كه پسران اسرائيل را به

بردگي گرفته‌اي؟ (21 و 22/شعراء)
مـوسـي عليه‌السلام بـه حكمـي كـه خـداونـد بـه او داده بـود و پيغمبـرش كـرده بـود اشـاره مـي‌كنـد كـه بعـد از قتـل مـرد قبطـي بـه او داده شـده اسـت.
به موسي عليه‌السلام در چند نوبت و چند مرتبه حكم داده شده بود كه بعضي از مراتب آن مافوق بعضي ديگر بوده است: حكمي قبل از كشتن مرد قبطي و حكمي ديگر بعد از فرار، و قبـل از مراجعتش به مصـر، و حكمي ديگر بعد از غرق فرعون، و در هر بار مرتبه‌اي از حكم به او داده بودنـد، تا آن كه بـا نـزول تـورات حكمـت را برايـش تمـام كردند.

(210) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
بعد از آن‌كه فرعون درباره رسالت موسي عليه‌السلام سخن گفت، و در رسالتش خرده گرفت، و موسي پاسخ خرده‌گيري او را بداد ناگزير اشكال را متوجه مرسل و فرستنده او كرد، كه چه‌كسي تو را فرستاده است؟
مـــوســـي در پـــاســـخ گـــفـــت:
ـ مـــرا «رب العـــالميـــن» فرستـــاده اســـت! (104 / اعـــراف) و (16 / شعـــراء)
فرعون دوباره برمي‌گردد و از او توضيح مي‌خواهد كه «رب العالمين» (23/شعراء) چيست؟ اين استيضاح تا آخر آيه هفتم ادامه دارد زيرا فرعون وثني مذهب بود و در برابر يك وثني مذهب كلمه «رَبُّ الْعالَمينَ!» كلامي بي معناست و با اصول مذهب آنان هيچ مفهومي ندارد، چون اگر منظور از اين كلمه يكي از مقدسات آنان باشد كه هيچ يك از آن‌ها رب العالمين نيست بلكه فقط رب عالم خودش است كه مسئول تدبير و مباشر در
رب العالمين كيست (211)
تصرف آن است، مانند عالم آسمان و عالم زمين و امثال آن و اگر منظور از اين كلمه خداي سبحان باشد كه باز او در مذهب آنان «رَبُّ الْعالَمينَ!» نيست و اصلاً با عالميان سروكار ندارد، زيرا در پندار آن‌ها عالم واگذار به ديگران شده است و خداي سبحان رب آن ديگران و يا بگو رب الارباب و اله تنها عالم آلهه است.
پس در عبـــارت فـــوق «وَ ما رَبُّ‌الْعالَميـــنَ!» فرعـــون از موســـي عليه‌السلام از حقيقت «رَبُّ الْعـالَمينَ!» مـي‌پـرسـد، چـون فـرعـون وثـني مـذهب بـود و خـود بت مي‌پرستيـد و در عين حال دعـوي الـوهيـت هـم داشـت.
در اعتقـــاد وثني‌هـــا منافاتـــي بين «رَبُّ الْعالَمينَ!» و مربـــوب بودن يك نفر نيست، و ممكـــن است شخص واحدي ماننـــد فرعون مثـــلاً از يك سو خـــودش رب سايـــر مردم باشـــد و از سوي ديگر مربـــوب ربي ديگـــر بوده باشد. اصـــولاً رب‌هـــاي
(212) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
وثني‌هـــا مربـــوب ربـــي ديگـرنـد، كه او خداي سبحـــان است كه رب الاربـــاب اســـت.
در اعتقاد وثني‌ها، پادشاهي عبارت است از ظهور و جلوه‌اي از لاهوت در نفس بعضي از افراد بشر يعني پادشاه، كه آن ظهور عبارت است از تسلط بر مردم و نفوذ حكم، و به‌همين جهت پادشاهان را مي‌پرستيدند،

همان‌طوركه ارباب بت‌ها را، و نيز رؤساي خانواده‌ها را در خانه مي‌پرستيدند. فرعون يكي از همين وثني‌ها بود كه الهه‌اي مي‌پرستيد، و چون خودش پادشاه قبطيان بود قومش او را مانند ساير آلهه مي‌پرستيدند.
اين فرعون با چنين وصفي وقتي از موسي و هارون شنيد كه مي‌گويند:
«اِنّا رَسُولُ رَبِّ الْعالَمينَ» (16 / شعرا)
تعجب كرد و پرسيد: «رَبُّ الْعالَمينَ! چيست؟» و موسي جواب داد:
رب العالمين كيست (213)
«رَبُّ‌السَّمواتِ وَالأَرْضِ وَ ما بَيْنَهُما... !»(24/شعراء)
«رب العالمين» همانَ رب آسمان‌ها و زمين و آن‌چه بين آن دو است، مي‌باشد كه تدبير موجود در آن‌ها به‌خاطر اين‌كه تدبيري است متصل و واحد و مربوط به هم، دلالت دارد بر اين‌كه مدبر و رب آن نيز واحد است و اين همان عقيده‌اي است كه اهل يقين و آن‌هائي كه غير اعتقادات يقيني و حاصل از برهان و وجدان را نمي‌پذيرند، بدان معتقدند... «اِنْ كُنْتُمْ مُوقِنينَ!» (24 / شعراء)
«رَبُّ الْعالَمينَ!» همان رب واحدي است كه تدبير واحد عالم بر او دلالت دارد، و اين دلالت يقيني است كه وجدان اهل يقين آن را درك مي‌كند، اهل يقيني كه جز با برهان و وجدان سروكاري ندارند.
«رَبُّ الْعالَمين» كسي است كه اهل يقين وقتي به آسمان‌ها و زمين و مابين آن‌دو
(214) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
مي‌نگرند و نظام واحد در آن‌ها را مي‌بينند به وي و به ربوبيتش نسبت به همه آن‌ها يقين پيدا مي‌كنند.
موسي عليه‌السلام در پاسخ‌فرعون، وي را در آن‌چه پرسيد به چيزي حواله داد كه اهل يقين مي‌توانند تصورش كنند، چون به وجودش يقين دارند.
(خلاصه اين‌كه موسي عليه‌السلام فرمود: اگر مي‌خواهي رب‌العالمين را تصور كني و بداني كه چيست و كيست، بايد اهل يقين شوي!)
خداي تعالي به وجهي قابل درك، و به تصور صحيحي قابل تصور است، هر چند كه به حقيقت و كنه‌اش قابل درك نيست، و محال است احاطه علمي به وي يافت!
موسي عليه‌السلام از لحاظ ديگر برهاني بر توحيد ربوبيت كه آن را از وحدت تدبير گرفته بود، اقامه كرد، چون در قبال وثني‌ها بايد همين

مسئله توحيد ربـوبيـت اثبات
رب العالمين كيست (215)
شود، زيرا آن‌ها قائــل به توحيد ذات هستنــد ولي در ربوبيـت خدا شريك قائل شده‌اند.

«آيا گوش نمي‌دهيد به اين موسي كه چه مي‌گويد؟» (25 / شعراء)
فرعون با اين عبارت مي‌خواهد حاضران در مجلس نيز خوب گوش بدهند، و مانند او تعجب كنند كه موسي دعوي رسالت از طرف «رَبُّ الْعالَمينَ!» مي‌كند، و وقتي مي‌پرسم كه «رَبُّ الْعالَمينَ!» چيست، همان سخن اولش را تكرار مي‌كند!
اين عكس‌العملي كه فرعون بروز داد، نقشه‌اي بود كه بر روي حق پرده بپوشاند، چون از كلام موسي عليه‌السلام حق برايش روشن شده بود، زيرا موسي گفت: تمامي عالم
(216) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
دلالت دارد بر يك تدبير، كه اهل يقين آن را مشاهده مي‌كنند، و اين وحدت تدبير دلالت دارد بر اين‌كه ربي و مدبري واحد دارد، و اين رب واحد همان «رَبُّ الْعالَمينَ!» است، كه از من سؤال كردي!
ولي فرعون به منظور اين كه موسي عليه‌السلام را به اصطلاح هو كند گفتار او را اين‌طور تفسير كرد كه وي مي‌گويد: من رسول رب‌العالمينم! و چون از او مي‌پرسم رب العالمين چيست ؟ جوابم مي‌دهد كه او رب‌العالمين است.
موسي عليه‌السلام وقتي ديد كه فرعون دارد مغالطه مي‌كند و امر را بر حاضرين مجلس مشتبه مي‌سازد براي اين‌كه نقشه فرعون را خنثي كند، صريح‌تر جواب داد و اين‌بار گفت: «رب العالمين، همان رب شما، و رب پدران گذشته شماست!» (26 / شعراء)
حاصل مغالطه فرعون اين بود كه موسي جوابي به من نداد، تنها عبارت
در مجلس فرعون چه گذشت (217)
«رب‌العالمين» را عوض كرد لذا موسي اين بار به‌طور صريح فرمود كه «رب العالمين» همان رب عالم انسانيت عصر حاضر و عالم انسانيت اعصار گذشته است، و با اين بيان حيله و نقشه فرعون خنثي شد. زيرا فرعون نمي‌خواست از حريم ارباب دفاع كند بلكه در حقيقت مي‌خواست از ربوبيت خود دفاع كند، و اين حيله را به كار برد تا تعلق ربوبيت خدا نسبت به خود را باطل كند و بگويد دامنه ربوبيت خدا مرا نمي‌گيرد، چون خدا رب‌العالمين نيست بلكه رب رب‌هاست، و هر الهي هم رب عالم خودش است، پس ديگر رب‌العالمين چه‌معنائي‌دارد؟ و موسي در پاسخش‌اثبات‌كرد كه در عالم‌هستي‌جز يك رب‌وجودندارد و درنتيجه رب‌العالمين‌رب شما هم هست و او مرا نزدشمافرستاده‌است!

فرعــون از در هـوچــي‌گـــري و مسخـــره در آمـــد و بـــه حـاضـــران گفـــت:
«ـ اي مردم اين رسولتان كه به سوي شما فرستاده شده، ديـوانـه است!» (27 / شعراء)
(218) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
در اين‌جا رسالت موسي عليه‌السلام را به حاضرين نسبت داد و خواست بگويد شأن من اجل از آن است كه رسولي نزد من فرستاده شود، و در آخر هم نسبت ديوانگي به موسي عليه‌السلام داد كه چرا گفت: «پروردگار شما و پدران گذشته شما،» اين‌كه دارد فقط همان حـرف اول خود را تفسير مي‌كند؟
موسي بار ديگر اضافه كـرد:
«پروردگار مشرق و مغرب و هر چه ميان آن‌دو است، اگر تعقل كنيد؟» (28 / شعراء)
در اين پاسخ موسي عليه‌السلام اشاره كرد به اين كه تو و حاضرين در مجلست از نعمت عقل محروميد و درك و فهم نداريد وگرنه اگر فهم مي‌داشتيد پاسخ اول مرا مي‌فهميديد. موسي عليه‌السلام در اين بيان روشن‌تر فرمود همان برهان اولي را كه اشاره به طلوع و غروب است و تدبير بين آن دو براي همه روشن است.
در مجلس فرعون چه گذشت (219)

تهـديد فـرعون بـه زنـداني كـردن مـوسي

فرعون عاجز از برهان موسي عليه‌السلام او را شروع به تهديد كرد كه اگر بار ديگر از ربوبيت رب العالمين و رسالت خودت از جانب او سخن گوئي تو را به زندان خواهم انداخت! (و اين رسم همه جاهلان تاريخ است كه وقتي حرف حسابي نداشته باشند، متوسل بـه زور مي‌شـونـد و تهـديـد مي‌كنند!)

فرعون گفت: «اگر الهي غير از من بگيري ترا به زنـدان خـواهـم انـداخت!» (29 / شعراء)

گويــا آن زمان مجــازات هر كس كه منكر الوهيت فرعون مي‌شد زندان بوده است.

موسي در پاسخ گفت:

- مرا از زندانيان مي‌كني هر چند كه من چيزي ارائه دهم كه راست‌گوئي و صــــدق دعــوي رسـالتـم را روشـن سـازد؟ (30 / شعراء)

فــرعـــــون گفـــــت:

- اگر دعوي مي‌كني كه چيزي بيانگر صدق دعوي توست،

بيـــــاور آن را اگــر راســـــت مي‌گـــوئـــي! (31 / شعراء)

ظهور معجزات موسي عليه‌السلام در مجلس فرعون

«موسي عصاي‌خود را بينداخت و در دم اژدهائي هويدا گشت، و دست خويش بيرون آورد، همه ديدند كه سفيد و روشن بود!» (32و33/ شعراء)

ظهور معجزات موسي در مجلس فرعون (221)

ايــن دو آيت دو معجـزه‌اي است كـه خـداي تعـالـي در شـب طـور بـه مـوسـي داد.

فرعون وقتي اين دو آيت را ديد فهميد كه چاره‌اي ندارد لاجرم متوسل به تهمت شد و آن جناب را «ساحري دانا» خطاب كرد كه با سحر خود مي‌خواهد فرعونيان را از سـرزمين‌شـان بيـرون كنـد. بـا ايـن حيلـه خـواست مـردم را عليـه موسـي بشـورانـد. سپس فـرعـون رو بـه بـزرگـان قبـط كـرد و گفـت: نظـر شما چيست؟

گفتند: موسي و برادرش را مهلت بده و آنان را سياست و شكنجه مكن و بفرست ساحران را جمع كنند تا با سحر خود عليه سحر موسي معارضه كنند.

(222) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
موسي عليه‌السلام و فرعون توافق كردند كه روز «زينت» براي مسابقه سحر معين شود. آن روز، فرعون مـردم را كـه جمع شـده بـودنـد، خطـاب كـرد و گفـت:
- آيـا شمـا گـرد آمده‌ايـد تـا اگـر سـاحـران بـر موسي و برادرش غلبه كننـد و برتــري يابنـد مـا از ساحــران تبعيــت كنيــم؟ (39 و 40 / شعراء)
منظور فرعون از اين‌كه گفت ساحران را تبعيت كنيم پيروي دين آن‌هاست كه همانا پرستـش فرعـون اسـت، البتـه اين را صريحـا نگفت كه پيــروي موســي نكنيــد ولــي هدفــش ايـن بـود كـه مــوســي را پيـــروي نكننـــد.
ساحران وقتي گرد آمدند به فرعون گفتند: اگر ما غلبه يابيم آيا پاداشي خواهيم داشـت؟ فـرعـون جـــواب داد: بلــي! شمـا از مقربـان خواهيد شـد! (41 و 42 / شعراء)
موســي بــه ايشــان گفـــت: - هر چنــد افكنـدني هست بيفـكنيـد! (43 / شعراء)
يوم زينت، ميعاد موسي با ساحران فرعون (223)
پــس آن‌هــا ريسمــان‌هــا و عصــاهــاي خــويــش را بيفكنـدنـد و گفتنـد:
- به عزت فرعون سوگند ما غلبه يافتگانيم!(44 / شعراء)
پس موسي عصاي خويش بيفكند و آن‌چه را ساختـه بــودنــد بـلعيــدن گــرفـت.
جـادو پيشگان سجـــده‌كنـان خـاكسـار شــدند و گفتند:
- بـه پـروردگـار جهــانيـان ايمـــان آورديـــم،
كـه پــروردگـار مــوسـي و هــارون نيــز هســـت! (46 تا 48 / شعـــراء)
آن‌چه كه ساحران از موسي ديدند و معجزات واقعي او را مشاهده كردند آن‌قدر دهشت زده و مبهوت شدند كه نتوانستند جلوي خود را بگيرند و بي اختيار به سجده افتادنــد و خداي سبحان را سجــده كردند. (آيه مباركــه اين مطلب را مي‌رساند كه آن‌هـا به خــاك افتادنــد، و اين دليلــي است بر شگفــت و بي‌اختيــاري آن‌هــا كه
(224) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
گــوئـي ديگــران ايشــان را مانـنــد يــك مـوجـود بـي‌جــان بـه زميـــن ريـختنـــد!)

و با ذكر عبارت «ايمان آورديم به پروردگار موسي و هارون!» علاوه بر اقرار به توحيد، اعتراف به رسالت موسي و هارون نيز كردند، و با ذكر عبارت «ايمان آورديم به رب‌العالمين،» اعتراف به رب العالمين بودن خدا كردند كه جز با توحيد خدا وانكار الوهيت الهـه تمام نمي‌شـود!
فرعون از سر خشم گفت:
- چـرا بـــدون اجـــازه مـــن بـــه وي ايمـــــان آورديـــد؟ (49 / شعـــراء)
فرعون بهتان ديگري به موسي زد و گفـــت:
- حتما اين موسي، بـزرگ شمـا سـاحـران اسـت كـه جـادو تعليمتان داده است! بـــه زودي خـــواهيـد دانست!
يوم زينت، ميعاد موسي با ساحران فرعون (225)
من دست و پاهايتان را به عكس يك‌ديگر قطع مي‌كنم،
و همگـــي‌تـــان را بـــر دار مـــي‌آويـزم! (49 / شعـــراء)
ساحران جواب دادند:
- ايـن كـه تـو مـا را بـه دار بيـاويـزي، ضـرري بـراي مـا نـدارد، زيـرا مـا در مقـابـل ايـن عـذابـي كـه مـا را بـدان تهـديـد مـي‌كنـي صبـر مـي‌كنيـم، و بـه سـوي پروردگـــار خود بـاز مي‌گرديـم، كه عالي‌ترين بازگشت‌هاست!
ما نه تنها از مرگ و كشته شدن باك نداريم بلكه مشتاق آن نيز هستيم تا پروردگار خود را ديدار كنيم، چرا؟ زيرا با مردن و كشته شدن به سوي پروردگار خود بر مـي‌گرديـم، و از ايـن برگشتـن هـم خـوفـي نـداريـم، چـرا؟ بـراي ايـن‌كـه مـا اميـدواريـم پـروردگـارمـان خطـاهـاي مـا را
(226) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
بيامرزد! چرا اميدواريم؟ براي اين‌كه ما اولين كسي هستيم كه به موسي و هارون فرستادگـان پـروردگارمان ايـمـــان آورديـــم! (50 و 51 / شعراء)
(اين تعليل بسيار صحيحي است زيرا هيچ عقل سليمي در آن شك نمي‌كند كه اگر خداي سبحان بنا داشته باشد مؤمني را به علت اين‌كه به رحمت و مغفرت او ايمان دارد بيامرزد قطعا رحمت و مغفرت او اولين كسي را كه فتح باب ايمان كرده، و راه را براي ديگران هموار ساختـه، وانمـي‌گـــذارد!) (1)

1- الميزان، ج 30، ص 96 .
نقش چهره‌هاي ديگر در مبارزات موسي (227)
«وَ لَقَدْ اَرْسَلْنا مُوسي بِاياتِنا وَ سُلْطانٍ مُبينٍ، اِلي فِرْعَوْنَ وَ هامانَ وَ قارُونَ....» (23 تا 27 / مؤمن)
از آيه 23 سوره مؤمن فراز ديگري از مبارزات موسي عليه‌السلام شروع مي‌شود كه در آن به نقش چند فرد ديگر در اين كشاكش اشاره مي‌شود.
زمان اين مخاصمات روزهاي اول اعلام نبوت و دعوت آن حضرت است و قرآن كريم از آن‌ها چنين ياد مي‌كند:
«موسي را با آيات‌خود و سلطان مبين،
به سوي فرعون و هامان و قارون گسيل داشتيم...!»
در مقدمه اين فرازها اشاره‌اي به معجزات و خوارق عاداتي شده كه موسي عليه‌السلام با
(228) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
آن‌ها به سوي فرعون اعزام شد، از قبيل: عصا و يد بيضا وغير آن دو، وهم‌چنين به سلطان مبين كه سلطه الهي است كه خدا به وسيله آن موسي عليه‌السلام را تأييد كرد و به وسيله آن جلو فرعون را از كشتن موسي و خاموش كردن نور او گرفت. اين‌جا از بين همه دو امت قبطي و سبطي، فقط نام سه نفر «فرعون، هامان و قارون» را برده و نشان داده كه تمامي فتنه‌ها و فسادها به اين سه جرثومه فساد منتهي مي‌شده است.
«فرعون» كه نام جبار و ديكتاتور نژاد قبط و پادشاه ايشان است.
«هامان» نام وزير اوست.
«قارون» نيز نام يكي از طاغيان بني‌اسرائيل است كه داراي خزائني مملو از پول بوده است.
موسي عليه‌السلام براي آنان حق را آورده بود و جا داشت حق را بپذيرند، به‌خاطر همين‌كه
نقش چهره‌هاي ديگر در مبارزات موسي (229)
«حق» است، و نيز به‌خاطر اين‌كه آن چه آورده بود از ناحيه خداي تعالي بود، بدين‌جهت نيز لازم بود آن را قبول كنند و رد نكنند ولي در عوض كيد كردند و آن‌چه كه گفتند بدين منظور گفتند كه كسي به موسي ايمان نياورد، اما خداي عزيز كيد ايشان را بي‌نتيجه و خنثي ساخت و نگذاشت

آن كيد به گروندگان موسي اصابت كند.
«آن‌هـا گفتنـد: وي سـاحـري اسـت دروغ پـرداز!
و چـون حـق را از نـاحيـه مـا آورد، گفتنـد:
فرزندان هر كس كـه طرفدار اوست، به قتل برسانيد،
و زنان‌شان را نگه داريد!
ولي كيد و نقشه‌هاي فرعون كيدي كور و نقشه‌اي بر آب بود!» (24 و 25 / غافر)
سياق اين آيات دلالت دارد بر اين‌كه يكي از گويندگان اين حرف «قارون» بوده كه
(230) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
خود از بني اسرائيل بوده است. اشكال هم ندارد، چون فرمان به كشتن پسران بني‌اسرائيل و زنده نگه‌داشتن دختران از ناحيه فرعونيان و قبـل از دعوت موسي عليه‌السلام بوده است و اين فرمان در اين آيه كه گفتيم قارون هم در آن شريك بوده، بعد از دعوت موسي و در خصوص فرزندان مؤمنين به او بوده است، و هيچ مانعي ندارد كه قارون هـم در اين فرمان با فرعونيـان موافقت كرده باشد، چون او با موسي و مؤمنين عداوت مي‌ورزيد.
در اين‌كـه فـرمـود: «مـؤمنين طـرفـدار مـوسـي» اشـاره اسـت بـه اين‌كـه گروندگان به موسي از آن جناب پشتيباني هم مي‌كردند و در دعوتش كمك مي‌نمودند.
فرعـون گفت:
- مانع من نشويد، بگذاريد موسي را بكشم! (26 / غافر)
نقش چهره‌هاي ديگر در مبارزات موسي (231)
اين خطابي است كه فرعون به درباريان خود كرد و در آن اين دلالت هست كه در بـرابـرش مـردمـي بـودنـد كـه بـا كشتـن مـوسـي مخـالفت مي‌كردند و به او مي‌گفتند: - او را مكـــــش! و دســـت از او بـــــردار! (28 / غافر)
فـــرعـــون از در تكبـــر و طغيـــان مـــي‌گـويـــد:
- بگذاريـد مـن موسـي را بكشـــم، آن وقـت او پروردگـارش را بخوانـد، تا اگر توانسـت از دسـت مـن نجـاتـش دهـد و از قتـل خلاصــش كنــد!؟ (26 / غافر)
اين تصميم خود را توجيه مي‌كند به اين‌كه من از موسي بر شما نگرانم كه مبادا دين و دنياي شما را تباه سازد، يعني از پرستش بت‌ها به سوي پرستش خداي يگانه بكشاند و از طرف ديگر پيروانش زياد شود و بـه آسـاني سـر از اطـاعت بـرتـابـد و كـار بـه جنـگ بكشـد و امنيت از بيـن بـــرود.

(232) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
موسي عليه‌السلام در مقابل او مي‌گويد:
«من به پروردگار خود و پروردگار شما پنـاه مــي‌بـرم از هـــر متكبـري كـه بـه روز جــزا و حساب ايمان نــدارد!» (27 / غافر)
موسي در مقابل تهديد فرعون چنين او را تهديد مي‌كند كه به پروردگارش پناه مي‌برد! موسي پروردگار خود را كه فرعون به او اختصاص داده بود و گفته بود كه موسي را بكشم تا ببينم پروردگارش چگونه نجاتش مي‌دهد؟ پروردگار خود و پروردگار آن‌ها ناميد و فهماند كه همان‌گونه كه خداي تعالي پروردگار من است، پروردگار شما نيز هست، و همان‌طور كه حكمش در من روان است، در شما نيز روان است، پس چون چنين است مي‌تواند پناهنده خود را ازشر شما حفظ كند هم‌چنان‌كه تاكنون حفظ فرموده است. (1)
نقش چهره‌هاي ديگر در مبارزات موسي (233)

«وَ قالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ الِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ ايمانَهُ....» (28 تا 54 / مؤمن)
يكي ديگر از چهره‌هاي مؤثر در مناظرات روزهاي اوليه حضرت موسي در جلسات دربار فرعون فردي تحت عنوان «مؤمن آل فرعون» است. دخالت چنين فردي را قرآن‌كريم به شرح زير بيان مي‌كند:
1- الميزان، ج 34، ص 200 .
(234) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
«مردي از آل فرعون كه ايمان خود را پنهان مي‌داشت، گفت:
آيا مردي را مي‌كشيد كه مي‌گويد: پروردگار من اللّه است!؟
با اين‌كه از ناحيه پروردگارتان آياتي روشن آورده است؟
گيرم كه دروغگو باشد، گناه دروغش به عهده خود اوست،
ولي اگر راست بگويد حداقل بعضي از آن وعده‌ها به شما نيز خواهد رسيد!
به درستي، خدا كسي را كه اسراف‌گر و دروغگو باشد، نمي‌آمرزد!
اي قوم من! امروز سلطه و قدرت به دست شماست، و در زمين نيرومند هستيد،
ولي اگر فردا عذابي از ناحيه خدا بيايد چه كسي ما را ياري خواهد كرد؟» (28 و 29 / غافر)
از ظاهر سياق آيات برمي‌آيد كه مؤمن آل فرعون از دودمان خود فرعون، يعني
نقش مؤمن آل‌فرعون (235)
از نژاد قبطيان بوده است. و نيز از خواص دربار وي بوده،ولي كسي از ايمان دروني او خبردار نشده است، زيرا او در پنهان داشتن ايمانش سعي و تقيه مي‌كرده است. فرعون در پاسخ گفت:
- من شما را جز به طريق صواب و مطابق واقع راهنمائي نمي‌كنم! (29 / غافر)
منظورش اين بوده كه بگويد: خودم بدان‌چه مردم را به سويش راهنمائي مي‌كنم يقين دارم و آن طريقه علاوه بر اين كه برايم يقين است، با واقع هم مطابق است. اين سخن از فرعون يك فريب‌كاري و زرنگي عجيبي است!
مؤمن آل فرعون مجددا رو به مردم كرد و گفت:

«ـ اي قوم و قبيله من!
به راستي، من از همان عذاب مي‌ترسم بر شما، كه بر سر اقوام گذشته آمد!
(236) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
من از روزي مي‌ترسم كه مانند يك عادت هميشگي بر اقوام گذاشته يكي پس از ديگري گذشت،
به‌خاطر اين‌كه كفر ورزيدند و پيامبران خود را تكذيب كردند،
مثل سنتي‌ازعذاب، كه در قوم‌نوح و عاد و ثمود و اقوام‌بعد از ايشان جريان يافت،
و خدا هرگز اراده ظلم نسبت به بندگان ندارد!
ـ اي قوم من!
من بر شما مي‌ترسم از روز قيامت!
روزي‌كه بانگ و فرياد مردم از هر سو بلند مي‌شود،
روزي كه از عذاب پا به فرار مي‌گذاريد،
ولي از ناحيه خدا هيچ حافظي نداريد،
نقش مؤمن آل‌فرعون (237)
و كسي‌را كه‌خدا گمراهش‌كند ديگر هيچ‌راهنما نخواهدداشت!»(30 تا 33 / غافر)

اشاره مؤمن آل فرعون به سلطنت حضرت يوسف در مصر

مؤمن آل فرعون بعد از آن‌كه گفت خدا ايشان را گمراه كرده و ديگر راهنمائي ندارند به عنوان شاهد داستان پيامبر ديگري كه در مصر مبعوث شد، و رفتاري كه مصريان با او داشتند، يعني حضرت يوسف عليه‌السلام را، ذكر مي‌كند كه مادام كه در ميان آنان بود در نبوتش شك مي‌كردند، و بعد از آن هم كه از دنيا رفت گفتند كه ديگر پيامبري بعد او نيست:
«سوگند مي‌خورم كه يوسف هم قبل از اين به سوي شما مصريان آمد، و آيات بيّناتي آورد،
(238) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
آياتي كه ديگر هيچ شكي در رسالتش براي كسي باقي نمي‌گذاشت،
ولي تا زنده بود شما همواره درباره دعوت او در شك بوديد،
و همين كه از دنيا رفت، گفتيد:
- ديگر بعد از يوسف خداي سبحان رسولي مبعوث نمي‌كند،
و با اين‌سخن، گفتار خود را نقض‌كرديد، و هيچ پروائي هم نكرديد!» (34 / غافر)

در اثناي بگومگوي فرعون با مؤمن آل فرعون، وبعد از منصرف شدنش از كشتن مـوسي، فـرعـون بـه وزيـر خـود هـامـان دستـور مي‌دهـد تـا بنـاي بلنـدي بـرايش
قصد صعود فرعون به آسمان (239)
بسازد تـا به‌وسيلـه آن از خـداي مـوسـي اطـلاعـي بـه دسـت آورد.
فرعون دليل اين دستورش را «دسترسي به اسباب سماوات» ذكر مي‌كند و گويا مي‌گويد: اگر به تو دستور مي‌دهم براي من برج بلندي بسازي علتش اين است كه اميدوارم به وسيله آن و با صعود بر بالاي آن به اسبابي دست يابم. و آن‌گاه خودش اسباب را تفسير كرده به اسباب سماوات، و بر آن متفرع كرده كه به اسباب آسمان‌ها دست يابم تا آن‌كه بر خـداي موسي مشرف شوم! (36 و 37 / غافر)
گويا خواسته بگويد: آن اله كه اين مرد (مؤمن آل فرعون) به سوي آن دعوت مي‌كند و موسي هم به سوي آن مي‌خواند، در زمين نيست، و چون در زمين به غير از من اله ديگري وجود ندارد، پس اگر باشد لابد در آسمان است،
پس برايم صرحي بساز، باشد كه من با صعود بر بالاي آن به اسباب آسماني كه
(240) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
نهاني‌هاي آسمان را كشف مي‌كند، دست يابم، و از راه آن اسباب كشف كنم كه خداي موسي كجـاست، چـون مـن او را دروغگـو مـي‌پنـدارم!
«وَ كَـذلِـكَ زُيِّـنَ لِفِـرْعَـوْنَ سُـوءُ عَـمَلِـه وَ صُـدَّ عَـنِ‌السَّبيـلِ،» (37 / مؤمن)
از سياق بر مي‌آيد اين آيه به منزله يك قاعده و ضابطه كلي باشد و بفهماند كه چرا فرعون در مقابل حقي كه موسي وي را به سوي آن مي‌خواند، اين‌طور دست و پا مي‌زد؟
براي اين كه شيطان عمل زشت او را در نظرش زيبا جلوه داده بود، و او را از راه رشاد باز داشته بود، لاجرم احساس كرد كه در بن بستي قرار گرفته است، لذا با اباطيل خود در برابر آن مجادله كرد، و دست به اين‌گونه كارهاي ناشايست و نقشه‌هاي سفيهانه زد، تا شايد حق را از بين ببرد.
ولي آيه شريفه در ادامه مي‌فرمايد،
قصد صعود فرعون به آسمان (241)

- كيــد فرعــون جــز به ســوي هلاكــت و بي‌نتيجــه‌گي ره نمـي‌بــرد! (37 / غافر)

بـار ديگـر مؤمـن آل‌فـرعـون قـوم خـود را مخـاطـب قـرار داد و ايشان را بـه پيـروي از خـود دعـوت كـرد:
«اي قوم من! مرا پيـروي كنيـد تـا شما را به راه رشد هدايت كنم!
اي قـوم مـن! ايـن زنـدگـي دنيـا سـرگـرمـي بـي‌ارزشـي اسـت،
و خـانـه آخـرت خـانـه قـرار و دائمـي اسـت!
كسي كه عمـل زشـت كنـد تنهـا كيفـري مثل آن خواهد داشت،
(242) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
ولي كسي‌كه عمل‌صالح انجام‌دهد، چه‌مرد و چه زن، به‌شرطي كه ايمان داشته باشد،
چنيـن كسانـي داخـل بهشـت مـي‌شـونـد،
و در آن بي حساب روزي داده خواهند شد.
- اي قوم من!
چه مي‌شـود مـرا كـه شمـا را بـه سـوي نجـات مـي‌خـوانـم،
در عـوض شمـا مـرا بـه سـوي آتـش دعـوت مـي‌كنيـد!
مرا مي‌خوانيد كه به خدا كفر ورزم، و برايش شريك قائل شوم،
كـه هـيچ دليـلـي بـر شـرك او نـدارم،
و مـن شما را به سوي خداي عزيـز آمـرزنـده دعـوت مـي‌كنـم!
آري، ايـن حقيـقتـي اسـت كـه آن چـه شمـا مـرا بـه سـويـش
دعوت مردم به وسيله مؤمن آل فرعون (243)
مـي‌خـوانيـد نـه در دنيـا دعـوتـي دارد و نـه در آخـرت،
و محقـق است كـه بـازگشت همه مـا به سوي خداست!
و محققا تنها اسـراف‌گـران اهل آتشنـد!
پس به زودي متوجه آن‌چه به شما مي‌گويم خواهيد شد،
و من امر خود را به خدا واگذار مي‌كنم،
كه خـدا داناي به بنـدگـان است!» (38 تا 44 / غافر)
در اين گفتار مؤمن آل فرعون گفت: «اي قوم، زندگي اين دنيا متاعي بيش نيست، و آخرت همانا دار قرار ابدي است!» و اين مهم‌ترين سندي است كه مؤمن آل فرعون سلوك سبيل رشاد را به آن مستند كرده است، و تدين به دين حقي است كه در هيچ حالي آدمي از آن بي نياز نيست و آن عبارت است از اين عقيده كه آدمي بعد از زندگي ناپايدار دنيا،
(244) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
زندگي ابدي و جاوداني دارد، كه عبارت است از زندگي آخرت، و اين زندگي دنيا در مقابل آن متاعي پشيز و بي ارزش است، و در حقيقت اين

زندگي مقدمه‌اي است براي آن، و به همين جهت در بيان معناي سبيل رشاد، اول اين معنا را خاطر نشان ساخت و بعدا به ذكر عمل زشت و عمل صالح پرداخت.
مؤمن آل فرعون در كوتاه‌ترين عبارت، تمامي اركان دين حق و سبيل رشاد را جمع كرد و آن عبارت از اين است كه آدمي حياتي دارد برخلاف حيات ناپايدار دنيا، پايدار و داراي قرار، كه در آن حيات به آن‌چه در دنيا كرده، جزا داده مي‌شود، چه عمل زشت و چه عمل صالح، و چون چنين است آدمي بايد عمل صالح كند و عمل زشت مرتكب نگردد.
براي مزيد بيان، اين را هم اضافه كرد كه اگر كسي عمل صالح كند، بدون حساب روزي داده مي‌شود!
دعوت مردم به وسيله مؤمن آل فرعون (245)
ظاهرا به نظر مي‌رسد كه مؤمن آل فرعون بعد از سخنان و نصايح اوليه خود از طرف مردم با عكس‌العمل خوب مواجه نشده است، و مردم به جاي قبول دعوت او، او را به پرستش خدايان خود دعوت كرده‌اند، لذا او گفته:
- من شما را به سوي نجات مي‌خوانم و شما مرا به سوي آتش!
شما مرا دعوت مي‌كنيد به كفر خدا و اعتقاد به شريك براي او، كه هيچ علمي بدان ندارم، و مدركي ندارم كه دلالت كند بر اين‌كه آن چيز شريك خداست!
ولي من شما را دعوت مي‌كنم به پرستش خدائي كه عزيز است و هرگز مغلوب نمي‌شود، و غفار است و از بندگان خود آن كسي را كه توبه كند و به سويش باز گردد و ايمان آورد، مي‌آمرزد!
(246) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
او ادامه داد:
- آن‌چه مرا به سويش مي‌خوانيد و نامش را شريك خداي سبحان مي‌گذاريد كه هيچ دعوتي در دنيا ندارد، چون سابقه ندارد كه پيغمبري به سوي مردم فرستاده باشد تا مردم را به پرستش او دعوت كند و نيز در آخرت هم دعوتي ندارد چون احدي از خلق به سوي او برنمي‌گردد!
- به‌خلاف، آن خدائي كه من شما را به سويش مي‌خوانم هم در دنيا دعوت دارد و هم در آخرت، آن خداي سبحان است!
او گفت:
- لاجرم برگشت‌گاه ما به سوي خدا خواهد بود، پس بايد در برابر او تسليم شويم و طريقه او را پيروي كنيم و حدود عبوديتش
دعوت مردم به وسيله مؤمن آل فرعون (247)
را رعايت نمائيم! - لاجرم اسراف‌كاران كه از زي عبوديت تجاوز مي‌كنند

اصحاب دوزخند و آن همين شما مردم هستيد!
- پس آن خدائي كه من شما را به سويش مي‌خوانم مايه نجات شماست، نه آن‌چه كه شما مرا بدان مي‌خوانيد!
او در پايان گفته‌هايش افزود:
- آن‌چه امروز به شما مي‌گويم گوش نمي‌دهيد، پس هم‌چنان باشيد تا به زودي متوجه گفته‌هاي من بشويد، اما وقتي كه عذاب را به چشم خود ديديد آن وقت مي‌فهميد كه من خيرخواه شما بودم!
«وَ اُفَوِّضُ اَمْري اِلَي اللّهِ، اِنَّ اللّهَ بَصيرٌ بِالْعِبادِ!»
«من امرخودرا به‌خدا واگذارمي‌كنم، خداي‌بيناي به‌حال‌بندگان‌است!»(44/ مؤمن)
(248) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
قرآن كريم مي‌فرمايد:
نتيجه كار اين شد كه خداي سبحان هم شّر كفار و نقشه‌هاي شوم آنان را از وي بگردانيد. كفار كه قصد كشتن يا آزار مؤمن آل فرعون را داشتند و برايش نقشه كشيده بودند، نقشه هايشان نقش بر آب شد و خدا شرّ آنان را از مؤمن آل فرعون برگردانيد و بدترين عذاب متوجه آل فرعون شد!
در اين‌جا قرآن كريم وضع عذاب آن‌ها را نشان مي‌دهد و مي‌فرمايد:
«آتش هر صبح و شام بر آنان عرضه مي‌شود، تا قيامت به‌پا شود،
و چون به‌پا شد گفته مي‌شود:
اي آل فرعون! داخل شديدترين عذاب شويد....» (46 / غافر)
دعوت مردم به وسيله مؤمن آل فرعون (249)
در اين آيات وضع آنان در جهنم و بگومگويشان عليه مستكبرين بيان گرديده كه عين آيات ذيلاً نقل مي‌شود:
«همان روزي كه در آتش با يك‌ديگر بگومگو مي‌كنند، ضعفا به گردنكشان و مستكبرين مي‌گويند:
- ما در دنيا پيرو شما بوديم، حال آيا امروز مي‌توانيد مقداري از اين آتش را از ما بگردانيد؟
استكبار كنندگان و گردن‌كشان در پاسخ مي‌گويند:
- ما و شما هر دو دسته در دنيا بوديم، امروز هم خدا در بين بندگانش حكم كرده است. (و خلاصه حاكم خدا بوده نه اين و آن!)
همه آنان كه در آتشند به خازنان دوزخ مي‌گويند:
(250) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام

- پروردگارتان را بخوانيد تا يك روز هم شده باشد عذاب را بـر مـا تخفيف دهـد! در پـاســخ مـي‌گويند:
- آيـا همواره رسولانتان با معجزات و آيـات روشــن بــه ســويتــان نيامــدند؟
مي‌گويند - بله! آمدند!
در پـاسـخ مي‌گـوينـد:
- پس بخوانيد! كه دعاي كافران جز در ضلالت نخـواهد بود!» (46 تا 50 / غافر)
در پايان ماجراي مؤمن آل فرعون خداوند تعالي مي‌فرمايد:
«بـه درستـي كـه مــا رســولان خــود را و آنـان را كـه ايمــان آوردنــد، هـم در دنيــا و هـم در روزي كــه گـواهــان بـه‌پـا خـاستـه‌انـد، يــاري كـرده و مي‌كنيم!
در آن روز ستم‌كاران را پشيماني و عذرخواهي سود ندهد، و بر آن‌ها خشم و لعن
دعوت مردم به وسيله مؤمن آل فرعون (251)
و منزل‌گاه بـد مهيــاست!»(51 و 52 / غافر)
در خاتمه سرگذشت، قرآن كريم مجددا به بيان هدايت موسي عليه‌السلام و حقانيت مــأمــوريــت او و ظلـم فـرعــونيــان در بـرابـر او، بـرگشته و مي‌فرمايد:
«مـا بـوديـم كـه بـه مـوسـي هــدايـت داديــم،
و كتــاب را بـه ارث بــه بنـي‌اسـرائيـل داديـم،
كتابي كه هدايت و تذكر براي خردمندان بـود!» (53 و 54 / غافر) (1)
1- الميزان، ج 34، ص 200 .

فصل هفتم:جدال موسي با فرعون و ساحران

«فَـأْتِيــاهُ فَقُـولا اِنّـا رَسُـولا رَبِّــكَ فَاَرْسِلْ مَعَنا بَنيِاِسْرائيلَ....» (47 / طه)
در اين آيه بيان مي‌كند كه خداوند متعال بار ديگر به حضرت موسي و هارون دستور مي‌دهد كه نزد فرعون بروند. در ضمن رسالت آن دو را نيز كاملاً بيان فرموده
(254)
است و آن اين است كه نزد فرعون شوند، و او را به ايمان و رفع يد از عذاب بني‌اسرائيل دعــوت كننــد، و پيشنهــاد نماينــد كه بني‌اسرائيل را رخصت دهد تا با آن دو بـزرگوار بـه هـرجا كـه خـواستند بروند.
در اين آيات با اين كه فرعون بي مقدار و خوار شمرده شده لكن هيچ‌گونه خشونتي ديده نمي‌شود، و از نرمي و ملايمت كه قبل از اين موسي را بدان امر مي‌كرد بيرون نشده است. سخن حق را به گوش فرعون مي‌رسانند بدون اين‌كه تملق كرده بـاشنـد، و يـا از سلطنـت بـاطـل فـرعـون و عـزت دروغيـن او مـرعـوب شـده بـاشنـد.

شروع اعتراضات فرعون (255)
آيات فوق بيان ديگري از داستان موسي عليه‌السلام است كه در آن رفتن موسي و هارون نزد فرعون و تبليغ رسالتشان مبني بر نجات بني اسرائيل را شرح مي‌دهد. البته جزئيات جريان را هم خاطرنشان مي‌سازد. از آن جمله: مسئله آوردن معجزه و مقابله با ساحران، و ظهور و غلبه حق بر سحر ساحران، و ايمان آوردن ساحران.
(در فصل پيشين قسمتي از مبارزه موسي عليه‌السلام با ساحران و خلاصه‌اي از تصميمات درباريان فرعون نقل شد. در اين فصل بيان تفصيلي و جزئيات بيشتري از آن مطالب ارائه شده است.)
از اين‌جا گفت‌گوي فرعون و موسي شروع مي‌شود كه فرعون به آن دو گفت:
«ـ پروردگار شما كيست؟» (23 / شعراء)
در اين جا قرآن مجيد كلام موسي را كه قبلاً به فرعون چه گفته، حكايت نكرده است،
(256) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
چون احتياجي به حكايت آن نبوده است، زيرا از آيات قبل كه خداي تعالي آن دو بزرگوار را مأمور كرد كه نزد فرعون شده و او را به دين توحيد دعوت كنند، و از او بخواهند بني اسرائيل را به ايشان بسپارد، معلوم بود كه آن دو به فرعون چه گفته‌اند، كه او در پاسخ گفته كه پروردگار شما كيست؟ و حتي از اين جواب فرعون هم معلوم مي‌شود كه كلام آن‌دو چه بوده است.
و نيز معلوم مي‌شود كه موسي وهارون يك‌ديگر را شريك در دعوت معرفي كرده‌اند، لكن موسي اصل در دعوت و قيام به دعوت است و هارون وزير و ياور اوست و لذا فرعون خطاب را متوجه موسي به تنهائي كرده و مي‌پرسد:
ـ پروردگار شما (دو نفر) كيست؟
مطلب ديگري كه از اين گفت‌گو بر مي‌آيد اين است كه در هنگام تلقي وحي مأمور
شروع اعتراضات فرعون (257)
شدند بگويند: «...ما رسولان پروردگار توئيم!» و در اين گفتار دو بار كلمه «پروردگارت»را تكرار كردند با اين كه فرعون براي خود معتقد به پروردگاري نبود بلكه خود را پروردگار مردم وحتي موسي و هارون مي‌دانست!

بنابراين اگر در پاسخ آن دو مي‌پرسد: «- پروردگار شما كيست؟» در حقيقت خواسته از ربوبيت خداي سبحان براي خود تغافل كند و خود را به اين راه بزند كه من كلمه «پروردگارت» را نشنيدم لذا مي‌پرسد: پروردگاري كه شمـا رسـول اوئيـد كيسـت؟

يكي از اصول قطعي و مسلم نزد امم بت‌پرست اين است كه آفريدگار تمامي عالم
(258) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
حقيقتي است كه بزرگ‌تر از آن است كه با مقياسي اندازه‌گيري و تحديد شود، و عظيم‌تر از آن است كه عقل و يا وهم كسي به او احاطه يابد، و محال است كسي با عبادت خود متوجه او شود و با قرباني‌اش به او تقرب جويد، پس او را نبايد اله و رب خود گرفت، بلكه واجب آن است كه در عبادت متوجه بعضي از مقربين درگاهش شد و براي آن واسطه قرباني كرد، تا او آدمي را به خدا نزديك نمايد، و در درگاهش شفاعت كند، و اين واسطه‌ها همان آلهه و اربابند، و خداي سبحان نه اله است و نه رب، بلكه او اله الهه، و رب الارباب است. پس اين‌كه كسي بگويد: براي من ربي است لابد مقصودش يكي از اين آلهه غير خداي تعالي است، و نمي‌تواند مقصودش خداي سبحان باشد، و در محاوره وثني‌ها و گفت‌گوهايشان همين معنا مقصود است.
پس اين‌كه فرعون پرسيد: «پروردگار شما كيست؟» نخواست وجود خداي سبحان
اصول اعتقادي بت‌پرستان (259)
را كه آفريدگار همه عالم است، انكار كند، و نيز اين سؤال وي انكار اين كه خود او الهي دارد نيست، بلكه منظور او اين بوده كه بفهمد اله موسي و هارون كيست؟ آيا غير فرعون اله و ربي دارند؟
اين همان معنائي است كه گفتيم از تغافل فرعون از دعوت آن دو به خداي سبحان، در اولين بار دعوتشان استفاده مي‌شود، پس فرعون چنين فرض كرده (ولو فرض شخص متجاهل) كه موسي و برادرش او را به سوي بعضي آلهه غير خدا كه معمول در آن روز بوده، مي‌خوانند، ولذا مي‌پرسد كه آن اله و رب كيست؟ در ميان وثني‌ها رسم بوده كه هر كس از هر اله كه خوشش آمد آن را اله خود مي‌گرفت، و چه بسا كه در گرفتن اله تفنن مي‌كردند، و وقتي از يك اله سير مي‌شدند رب و الهي ديگر مي‌گرفتند. بت‌پرستان عوام گاهي، بدون توجه به اصول اعتقادي خود، سخناني
(260) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
مي‌گويند كه سازگار با آن نيست. مثلاً به بعضي از بت‌هاي خود نسبت آفريدگاري و تدبير مي‌دهند، با اين كه از نظر اصول اعتقادي آنان خلقت و تدبير كار ارباب بت‌هاست، نه خود بت‌ها.

پس خلاصه مذهب بت‌پرستان اين است كه ايشان خداي را منزه از اين مي‌دانند كه كسي او را عبادت كند و به درگاهش تقرب جويد، و اگر بخواهند به درگاه او تقرب جويند، بعضي از خلق خداي را شفيع او قرار مي‌دهند و آن واسطه را كه يا ملائكه است و يا جن و يا قديسين از بشر را عبادت مي‌كنند، و بسياري از بت‌پرستان سلاطين بزرگ را هم معبود خود مي‌گيرند و آن‌ها را مظاهر عظمت خدا مي‌دانند، ولي در عين حال معبود بودن يك سلطان را مانع از اين نمي‌دانند كه خود آن سلطان نيز معبودي ديگر داشته باشد. فرعون زمان موسي هم از آن‌ها بود.
اصول اعتقادي بت‌پرستان (261)

اصـول جـواب مـوسي بـه فرعون اين بود كه:
- پروردگار من آن كسي است كه ميان همه موجودات رابطه برقرار كرده و وجود هر موجودي را با تجهيزات آن يعني قوا و آلات و آثاري كه به وسيله آن به هدفش منتهي مي‌شود، با ساير موجودات مرتبط نموده است، مثلاً جنيني از انسان را كه نطفه است به صورت انسان في نفسه مجهز به قوا و اعضائي كرده كه نسبت به افعال و آثار تناسبي دارد كه همان تنـاسب او را به سوي انساني كامل منتهي مي‌كند، كامل در نفس، و كـامـل از حيـث بـدن.
(262) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
اين مطلب از آيه‌اي كه گفتار موسي را بيان مي‌كند استفاده مي‌شود.
موسي فرمود:
«پـروردگـار مـا همـان اسـت كـه خلقـت هـر چيـزي را بـه آن داد، و سپـس هـدايتـش كـرد!» (50 / طه)

از آن جائي كه پاسخ موسي مشتمل بر هدايت عمومي بود، كه در خصوص نوع بشر جز از راه نبوت و معاد صورت نمي‌گيرد، و چون اين توحيد جز با حساب و جزا كه ميان كارهاي نيك وبد، و آن‌چه مورد امر و رضايت خداست، از آن‌چه مورد نهي و غضب اوست، ميسر نمي‌شود، و نيز از آن‌جائي كه دعوت موسي وهارون كه مأمور شدند آن

را به فرعون برسانند، مشتمل بر مسئله جزا بود، ولي فرعون منكر معاد بود، لذا گفت‌گو از مسئله ربوبيت را كه از موسي پاسخ دندان‌شكن شنيده بود رها كرد، و به مسئله معاد پرداخت، و از در استبعاد از او پرسيد: مگر چنين چيزي ممكن است؟
اين مطلب را تحت عبارت «پس حال نسل‌هاي گذشته چيست؟» (51 / طه) پرسيد.
منظورش اين بود كه امت‌ها وانسان‌هاي ادوار گذشته كه مردند و نابود شدند، و ديگر نه از آنان خبري هست و نه اثري، چه حالي دارند؟ و چگونه پاداش و كيفر اعمال خود را ديدند، با اين‌كه در عالم هستي نه عاملي از آنان هست، و نه عملي، و جز نامي و افسانه‌اي از آنان باقي نمانده است؟
از سياق كلام بر مي‌آيد كه سخن فرعون جز استبعاد اساسي ندارد و اين استبعاد هم تنها به‌خاطر اين بوده كه از وضع قرون اولي و اعمال آن‌ها خبري نداشته‌اند،

هم‌چنان‌كه جواب موسي كه فرمود: «عِلْمُها عِنْدَرَبّي!» (187 / اعراف) شاهد آن است.
موسي در پاسخ گفت:
ـ پاداش و كيفر قرون اولي براي كسي مشكل است كه به آن علم نداشته باشد، اما براي پروردگار من كه عالم به حال ايشان است، و خطا وتغيير در علمش راه ندارد، و غيبت و زوال نمي‌پذيرد، اشكال و استبعادي ندارد!
موسي با اين جواب، علم مطلق به تمام تفاصيل و جزئيات قرون گذشته را براي خدا اثبات مي‌كند، و مي‌گويد:
«علم آن نزد پروردگار من در كتابي است،
و پروردگارم نه خطا مي‌كند، و نه فراموش!» (52 / طه)
موسي عليه‌السلام دنباله گفت‌گو را با ادامه مطلب هدايت عمومي و به رخ كشيدن

پرسش فرعون از قرون اولي (265)
شـواهـدي روشن بـراي آن، دنبـال كـرد و فـرمـود:
«همان كه زميـن را بـراي شمـا گهواره‌اي كـرد، و برايتـان در آن راه‌هـا كشيـــد!
و از آسمـــان آبـــي فـــرود آورد!
و با آن ازواج مختلف نبات پديد آورد،
بخـوريد! و حيـوانـات خـود را بچرانيد!
كه در آن براي اهل خرد عبـرت‌هاست!
از زميـــن آفـــريـــديـــمتـان، و
بـدان بـازتـان مـي‌گـــردانيـــم، و
بـار ديگـــر از آن بيـــرونتـــان مـي‌كنيـــم!» (53 تـــا 55 / طـــه)
آيه شريفه ابتدا خلقت آدمي را از زمين وسپس اعاده او را به زمين، و در آخر
(266) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
بيرون‌شدنش را براي بازگشت به سوي خدا از زمين، مي‌داند. پس در زمين يك‌دوره كامل از هـــدايـــت بشـــر صـــورت مـــي‌گيـــرد!
خـــداونـــد تعـــالـــي مـــي‌فـــرمـــايـــد:
«آيـــه‌هـــاي خـويـــش بـــه فـرعـــون نمـــوديـــم،
ولي تكذيب كرد، و از ايمان امتناع نمود!» (56 / طه)

فرعون به جاي ايمان آوردن شروع به جوسازي عليه موسي عليه‌السلام مي‌كند و مي‌گويد:
- اي موسي! آيا سوي ما آمدي تا با جادوي خويش ما را از سرزمين‌مان
جوسازي فرعون عليه موسي (267)
بيرون كني؟ (57 / طه)
او موسي‌را متهم‌كرد به‌سحر و جادو تا لزومي‌به‌تأئيدگفته‌ها و معجزات وي نداشته باشد، و ثانيا گفت كه موسي مي‌خواهد نژاد قبط رااز سرزمين‌شان مصر بيرون كند.
اين تهمت، تهمتي است سياسي تا بدان وسيله افكار عمومي را عليه او بشوراند، و او را دشمن ملت معرفي كند، دشمني كه مي‌خواهد با نقشه هايش آنان را از وطن و آب و خاك خود بيرون بريزد.
فرعون قسم خورد كه سحري در مقابل سحر موسي بياورد كه حجت او را قطع و اراده‌اش را ابطال نمايد.
گفت:
- حال بين ما و خودت روزي را وعده بگذار،
(268) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
در مكاني كه نه ما تخلف كنيم، و نه تو! (58 / طه)

موعـد مـواجهـه بـا سـاحـران در «روز زينت»

مـوســي عليه‌السلام روز زينـت را روز ميعـاد قــرار داد و گفــت:
- وعـده‌گــاه ما روز زينـت باشــد، كه مــردم نيــم‌روز جمـع شــونــد! (59 / طــه)
روز زينت در ميان مصريان روزي بوده كه چون روز عيد خود را زينت مي‌كردند و بازارها را آذين مي‌بستند. مقصود موسي از شرطي كه تعيين كرد اين بود كه اولاً همه حاضر باشند و آن‌چه را كه جريان مي‌يابد همه ببينند، و در ثاني در روز و روشنائي آفتاب‌باشد،كه‌ديدن‌اتفاقات‌واضح‌باشد.
موعد مواجهه با ساحران در «روز زينت» (269)

جمع‌آوري ساحران بـه وسيلـه فرعون

فرعون از مجلس مذاكره برخاست و رفت تا خود را براي موعد آماده و ساحران را جمـع كند بلكه در پيـاده كـردن نقشه‌اش به او كمك كنند، و آن‌گاه به ميعــاد بــرگشـت.

موسي رو به فرعونيان كرد و گفت:

«- واي بـــــر شمـــــــا!

به خدا دروغ مبنديد كه شما را به‌عذابي دردناك هلاك كند!

و هـر كـــــــه دروغ ســـازد نـوميـد شـــود!» (61 / طه)

مراد به بستن دروغ به خدا، اعتقاد به اصول و ثنيت و بت‌پرستي است، از قبيل

الـوهيت آلهـه، شفاعــت آن‌ها، و تدبيــر عالم را از آن‌هــا دانستــن.

ساحران شروع كردند به مناقشه بين خودشان و آهسته با هم به نجوا برخاستند. اين تنازع واختلاف به‌خاطر موعظه‌اي در ميان آنان به‌پا خاست كه موسي با آن وعظشان كرد و اين موعظه اثر خود را گذاشت.
موعظه موسي كلمه حقي بود كه كسي نمي‌تواند در آن خرده‌اي بگيرد. موسي گفت:
- شما نسبت به آن‌چه ادعا مي‌كنيد، يعني الوهيت آلهه و شفاعت آنان، علمي نداريد، و اين كه آن‌ها را شركاء و شفعاء خدا مي‌ناميد، افترائي است كه به خدا

مي‌بنديـد، و هركه افترا بندد زيانكار مي‌شود!
از آيه بعدي كه حكايت از ايمان آوردن ساحران مي‌كند، معلوم مي‌شود كه اختلاف مزبور در همان اولين باري كه‌پيدا شد،در ميان همين ساحران پيدا شده وازناحيه‌آن‌ها بوده است.
از عبارت «آن‌گاه صف بسته بيائيد!» فهميده مي‌شود كه آن عده‌اي كه در كار معارضه با موسي‌ترديدكردند و يا تصميم گرفتند كه معارضه نكنند، بعضي از همين سحره بودند.
به هر حال، وقتي فرعون و ايادي‌اش ديدند كه مردم در كار معارضه با موسي اختلاف كردند، و اين مايه رسوائي و شكست ايشان است، با يك‌ديگر خلوت كردند، و پس از مشورت‌هـاي محرمانـه چنيـن تصميـم گرفتند كه با مـردم درباره حكمـت

و موعظـه‌اي كه موسي به سمع ايشان رسانيد، اصلاً حـرف نزنند، و نزدنـد، بلكه آن را مسكـوت گذاشتند، و تهمـت فرعون را اسبـاب كار قـرار دادنـد، و گفتنـد كه موسي ساحري است كـه مي‌خواهد شمـا نـژاد قبـط را از سـرزمين‌تان بيـرون كنـد.
معلوم است كه هيچ قومي به اين كار تن در نمي‌دهد، براي اين‌كه اگر بدهد، آواره مي‌شود، و مال و خانه و زندگي‌اش تاراج مي‌گردد، واز اوج سعادت به حضيض ذلت و بدبختي سقوط مي‌كند، آن هم قبطياني كه در ميان دشمنانشان آن همه سوابق نفرت‌انگيز و آن همه فرزند كشي‌ها داشته‌اند.
عـلاوه بر آن خطـر كه از قـول فرعون نقل كردنـد، يك خطر ديگـري را هم اضافـه نمودنـد، و آن اين بود كه با غلبـه موسي بر شما طريقـه مثلاي شمـا و سنت قومي‌تان كه همان دين وثنيـت است و قرن‌هـا در

ميان شما حكومــت داشته، و
افتادن اختلاف در بين ساحران (273)
با آن ديــن استخوان‌هــايتان سفت و گوشتتــان بر بدن‌هــا روئيــده، از بيــن مي‌رود!
معلوم است كه مردم عوام هم كيش و مذهب خود را هر چه باشد، مقدس مي‌شمارند، مخصوصا مذهبي كه بر آن عادت كرده بودند و آن را سنت پاك آسماني مي‌پنداشتند، و اين اعلام خطر در حقيقت به اين منظور بوده كه مردم را برانگيزند تا نسبت به كيش وثنيت پايداري و استقامت ورزند.
البته، نه براي اين‌كه دين وثنيت دين حقي است، چون موسي فساد آن را روشن ساخت، بلكه به اين عنوان بود كه اين كيش سنت مقدسي شده مليت قبط بر آن تكيه دارد، و اگر در مقابل موسي قيام نكنند، موسي بر آن‌ها غلبه مي‌يابد و آن‌را نابودمي‌سازد.
در نتيجه راه چاره را در اين ديدند كه فكرها و كيدها را جمع كنند و اختلاف را كنار بگذارند و به يك صف واحد همه بيايند تا نيرومند باشند و بتوانند برنده شوند، و به عنــوان برنــده آن روز رستگـــار شونـد.
(274) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
بازار عوام‌فريبي و مكاري رواج يافت و مردم را وادار به وحدت كلمه و اتفاق كردند و زنهار دادند كه سستي نكنند و مليت و تمدن خود را حفظ نمايند و بر دشمنان دسته‌جمعي حمله كنند.
فرعون از يك‌سو مردم را مي‌شورانيد و از سوي ديگر با وعده‌هاي جميل دل‌گرمشـان مي‌كرد و مي‌گفت در مقابل برنده شدن جائزه خـواهند داشت و به درگاه او متقــرب خـواهند شـد.
گفت‌گوهاي سري كه در بين مردم راه انداختند و مردم راتهديد و ترغيب كردند دور اين مطلب بود كه: موسي و هارون دو جادوگرند كه مي‌خواهند با جادوي خويش آن‌ها را از سرزمينشان بيرون كنند و آئينشان را از بين ببرند. (1)
افتادن اختلاف در بين ساحران (275)

«قالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ....» (109 / اعراف)
در آيه فوق خداي تعالي كلام فرعون را نقل نكرده كه در اولين مقابله با موسي عليه‌السلام و بعد از ديدن معجزات او چه گفت، بلكه گفت‌گوئي را كه بزرگان قومش با يك‌ديگر داشته‌اند نقل كرده است.
1- الميـــزان، ج 27، ص 242 .
(276) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
از اين نقل قول چنين برمي‌آيد كه اين بزرگان در هر امر مهمي مجلس شور تشكيل مي‌دادند و با يك‌ديگر مشورت مي‌كردند، و آن‌چه را كه به اتفاق تصويب مي‌كردند، به نظر فرعون مي‌رساندند تا او آن را به مرحله اجرا در بياورد.
درباره معجزه موسي نيز با هم به مشورت نشستند و رأي نهائي خود را چنين اظهار كردند كه - اين مرد ساحر دانائي است - و به يقين ساحري است استاد كه مسئله رسالت را بهانه كرده تا بدين وسيله بني اسرائيل را از چنگ ما نجات داده و آنان را مستقل سازد، و به دست‌ياري آنان شما را از سرزمينتان بيرون كند، و دين و طريقت شمـــا را هم باطل سازد، اينـــك براي باطل كردن نقشه‌هاي او و خاموش كردن اين آتشي كه افروخته هر امري كه مي‌خواهي بفرما تا اجرا شود!
- آيـا مي‌خواهي تا او را بكشيم! و يا به دار كشيم؟ و يا به زندانش افكنيم؟
نتيجه رأي‌گيري فرعون و درباريان (277)
و يـا در مقـام مقابله بـه مثل در آمده و سحري مثل سحر او فراهم سازيم؟
آن‌گاه در ايـــن بـــاره نيـــز مشـــورت كردنـــد و بـــه عنـــوان آخريـــن رأي تصويب شده اظهـار داشتند.
- او و برادرش را نگه‌دار، و مأمـورين بـه شهـرستان‌هـا بفـرست تـا هـر چه ساحـــر درس خوانـــده و استاد هست همه را حاضر سازند. (111 / اعراف)
اين اظهار نظر آخرين رأئي بود كه همه كرسي‌نشينان فرعون متفقا به عرض او رساندند، در موضع ديگري از قرآن مجيد همين حرف رااز خود فرعون حكايت‌كرده كه:
«- فرعون به بزرگان اطراف خويش گفت كه اين جادوگري ماهر است كه مي‌خواهد شما را با جادوي خويش از سرزمين‌تان بيرون كند، بنابراين چه رأي مي‌دهيد؟
(278) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام

گفتنـد: او و بـرادرش را نگـه‌دار، و مأمـور جمـع‌آوري به شهرستان‌هـا بفرست كه همـه جادوگران ماهـر را پيش تـو آورند.» (109 تا 112 / اعراف)
از اين آيات بر مي‌آيد كه اين كلام را اول خود فرعون پيشنهاد كرده و سپس كرسي‌نشينان او در اطراف آن مشورت كـرده و سرانجـام همان را تصـويب كـرده‌انـد.
از آيـه 57 سـوره طـه هـم بـرمـي‌آيـد كه فرعون آن را بعد از مطالعه كرسي‌نشينان و تصويب‌آنان گفته است:
- اي‌موسي مگر سوي‌ما آمده‌اي‌كه‌با جادوي‌خويش‌از سرزمين‌مان بيرونمان كني؟ ما نيز جادوئي مانند آن براي تو بياوريم!
آيـه 63 سوره طه نيز دلالت بر اين دارد كه وزراي فرعـون غير از آن جلسه مشاوره يك جلسه ديگر بعد از جمع شدن ساحران نزد فرعون تشكيل داده‌اند و
نتيجه رأي‌گيري فرعون و درباريان (279)
محرمانه با يـك‌ديگـر مشـورت كرده‌اند.
«ميان خودشان در كارشان مناقشه كردند و آهسته راز گفتند.
گفتند: اينان دو جادوگرند كه مي‌خواهند با جادوي خويش از سرزمين‌تان بيـرونتـان كننـد و آئيـن خوب شمـا را از بيـن ببرنـد!»
از آن‌چه گذشت، معلوم شد كه اصل اين فكر و حرف از خود فرعون بوده است، و او آن را به وزراي خود داده تا در پيرامونش مشورت كنند و روي آن رأي دهند. وزرا هم در اطرافش مطالعـه كرده و گفتند: بايد آن دو را توقيف كنيد و ساحران مملكت را براي معارضه با سحر آن‌ها جمع كنيـد. فرعون نيز قبول كرده و آن را به رخ موسـي كشيد.
بعد از آن كه ساحران مملكت نزد فرعون گرد آمدند باز وزراء براي مشورت دور هم نشستند و به اتفاق رأي دادند كه بايد تمام قوا را در راه معارضه به مثل به كار برند.
(280) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
مغالطه فرعون در اين بود كه مي‌گفت موسي مي‌خواهد با هم‌دستي بني‌اسرائيل شما را از مملكت‌تان بيرون كرده و خود كشور مصر را مالك شود. و اساس اين مغالطه در اين بـود كه در آن زمان‌هـا بسيـار اتفـاق مي‌افتـاد كه قومـي بر قـوم ديگر هجوم مي‌بـرد و سرزميـن‌اش را تصاحـب مي‌كرد و اهلش را آواره بيابان‌ها مي‌نمود.
فرعون فرستاد و سحره را از اطـراف مملكـت جمـع‌آوري كرد و جريان را با آن‌ها در ميـان گـذاشـت و آن‌هـا گفتنـد:
- اگـر مـا غـالـب شـديـم آيـا مـزدي خـواهيـم داشـت؟ (113 / اعراف)

فرعــون در جواب آن‌هـا علاوه بر اجابـت تقاضاي آن‌هــا وعده مقـرب كــردن را هــم به آنـــان داد و گفت:
- آري شما از مقربان خواهيد بود! (114 / اعراف) (1)
نتيجه رأي‌گيري فرعون و درباريان (281)

«قالُوا يا مُوسيآ اِمّا اَنْ تُلْقِيَ وَ اِمّآ اَنْ نَكُونَ نَحْنُ الْمُلْقيــنَ....»(115 تا 126 / اعراف)
صحنه مبارزه و رويارويي ساحران فرعون با موسي در قرآن مجيد چنين شرح داده شده است:
1- الميـــــزان، ج 16، ص 41 .

«ساحران گفتند:
- اي موسي، تو نخست عصاي خويش مي‌افكني يا ما ابزار خويش بيفكنيم؟
موسي گفت: - شما بيفكنيد!
چون ابزار جادوي خود بيفكندند ديدگان مردم را مسحور كردند،
و به رعب‌شان انداختند،
و جادوئي بزرگ آوردند.»
فرعونيان با اين كلام خود به موسي عليه‌السلام فهماندند كه نسبت به غلبه خود اطمينان دارند و در عين حال رعايت ادب را نيز به عمل آوردند، چون به خيال خود آمادگي مقابله با او را داشتند.
در اين آيه خداوند متعال سحر فرعونيان را امر عظيم شمرده است.

سحر يك نوع تصرف در حواس انسان است، به‌طوري كه حاسّه بيننده چيزهائي را ببيندیا بشنودكه حقيقت نداشته باشد.
قـــــرآن مـــي‌فـرمـايـــد:
«- ما بعد از آن‌كه ساحران سحر خود را انداختند،
به موسي وحي فرستاديم كه تو نيز عصاي خود را بينداز!
وقتي عصاي‌خود را انداخت در دم به‌صورت مار بزرگي در آمد و شروع به بلعيدن سحرهاي سحره كرد.
بدين ترتيب حق آشكار شد و باطل شد آن سحرهائي كه كرده بودند!» (117 / اعراف)
فرعون و اشرافش در آن مجمع عظيمي كه همه مردم از هر طرف هجوم آورده

بودند، مغلوب شدند، و به حال خفت و خواري برگشتند.

قـرآن مـجيـــد مـي‌فرمايـــد:
«سـاحـــران بـه سجـــــده افتـادنـــد!» (120 / اعـــراف)
اين بيان كمال تأثير معجزه موسي عليه‌السلام و خيره شدن ساحران را مي‌رساند. گوئي فرموده است: وقتي عظمت معجزه را ديدند آن قدر دهشت كردند كه بي اختيار به سجده در آمدنـد، به‌طوري كه نفهميدنـد چه كسي آنان را به حالـت سجده در آورده است. لـذا خـود را نـاگـزيـر از ايمـان بـه «رَبُّ الْعالَـميـنَ!» ديـدنـد و گفتنـد:
«ـ بـه پـروردگـار جهانيـان ايمـان داريم، كـه پروردگـار موســي و هـارون اسـت!» (121 و 122 / اعراف)
بديـن وسيلـه نشان دادند كه ايمـان به خدا را تـوأم با ايمـان به موســي و
صحنه رويا‌روئي ساحران با موسي (285)
هارون پيـدا كرده‌انـد.
فرعـون از در خشم و استكبـار به ساحـران خطاب كـرد و گفـت:
- چرا پيش از آن‌كه به شما اجازه دهم به او ايمان آورديد؟
ايـن نيـرنگـي اسـت كـه در شهـر انـديشـده‌ايـد
تـا مـردمش را از آن بيـرون كنيـد!
زود بـــاشـــد كـــه بـــدانيـد!
محققـا دست‌ها و پـاهـايتان را بـه عكس يك‌ديگر مـي‌بـرم،
آن‌گاه شما را جملگي بر دار مي‌زنم!
گفتنـد: - مـا بـه سـوي پـروردگار خويش بازگشت مي‌كنيم،
از ما گله‌اي نداري مگر اين كه وقتي آيه‌هاي پروردگارمان آمد بدان
(286) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
ايمان آورده‌ايم!
پـــروردگـــارا!
صبـــري بـــه مـــا عطـــا كـــن،
و مـــا را مسلمـــان بميـــران! (123 تا 126 / اعـــراف)
معلوم مي‌شود فرعون مي‌خواهد تهمتي به ساحران بزند و آنان را بر توطئه با موسي متهم سازد. در اين جمله فرعون مي‌خواسته بگويد: شما در همين چند روزي كه در شهر مجتمع بوديد به جاي اين كه خود را براي مقابله با موسي آماده كنيد، پنهاني او را ديده و با او توطئه كرده‌ايد كه عليه من و به نفع او كار كنيد و بدين وسيله بر مصر دست يافته و اهلش را بيرون كنيد.
البته اين تهمتي بيش نبود، چون سحره تا آن روز موسي را نديده بودند و اگر
صحنه رويا‌روئي ساحران با موسي (287)

توطئه‌اي در كار بوده مسلما در آن موقعي بوده كه سحره در عاصمه فرعون اجتماع كرده بودند. اين تهمت را براي اين جهت زد كه تا ساحران را مفسد در مملكت قلم‌دادكند و با اين دستاويـز بتواند آنان را به شديدترين وجهــي مجازات كنــد و از بيــن ببــرد.
اول به‌طور سربسته تهديد نمود كه «به زودي خواهيد دانست!» آن‌گاه تهديدش را تشديد كرد و گفت: اول دست و پاهايتان را به‌خلاف يك‌ديگر، يعني دست راست را با پاي چپ و دست چپ را بـا پـاي راست قطـع مـي‌كنـم، و در ثـانـي شمـا را بـه دار مي‌آويزم!
ساحران پاسخ دادند كه تو ما را در برابر ايمان به پروردگارمان تهديد به عذاب مي‌كني؟ خيال كرده‌اي كه اگر با اين عذاب رشته حيات ما را پاره كني ما را آسيب رسانيده‌اي و شري متوجه ما كرده‌اي؟ و حال آن‌كه مردن در راه ايمان شر نيست، چه ما پس از كشته شدن به سوي پروردگارمان بازگشت كرده و نزد او به زندگي قرب و

سعادت زنده خواهيم شد، زيرا ما در خود جرم و گناهي سراغ نداريم جز همان ايمانمان به خدا كه تو آن را جرم پنداشته‌اي! پس آينده ما جز خير نخواهد بود!
در اين‌جا جذبه معنوي و الهي، سحره را گرفته بود و با كمال دليري و بدون اين كه از تهديد فرعون انديشه‌اي كنند به درگاه پروردگار خود استغاثه برده واز آن درگـاه صبــر و تحمـل در بــرابــر شكنجــه فــرعــون را مسئلـت كـردنـد.
منظورشان اين بود كه خدا دل‌هاي آن‌ها را لبريز و سرشار از صبر كند تا در برابر هيچ عذابي جزع نكنند.
سحره، در واقع، در برابر فرعون كه مردي ديكتاتور و جباري متكبر بود شجاعت عجيبــي از خود نشـان دادنــد، براي ايــن‌كــه قدرت و سلطنــت مردي را كه كــوس «اَنَا رَبُّكُمُ‌الاَعْلي!» مي‌كوبيد و مردم مصر او را مي‌پرستيدند به هيـچ گرفته و با كمال

قدرت و اطمينان حجت خود را در برابرش ايراد كردند.
و اين چنين دل‌هاي مطمئــن وعزم‌هاي راسخ و ايمان‌هاي ثابت و برهان قوي و بلاغــت گفتــار، كــم نظيــر و مـايــه شگفــت اسـت!
واگر آيات سوره‌هاي ديگر قرآن را هم در اين زمينه بررسي كنيم خواهيم ديد چه معلـومـات پـايـه‌دار و چـه حـالات روحـي و اخـلاقــي كـريمـي را متضمـن اســت. (1)

«قالُوا يا مُوسي اِمّا اَنْ تُلْقِيَ وَ اِمّا اَنْ نَكُونَ اَوَّلَ مَنْ اَلْقي...؟» (65 تا 76 / طه)
1- الميزان، ج 16، ص 44 .
(290) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
روز موعود، يعني «يوم زينت» كه قرار بود بين معجزات موسي و سحر ساحران مسابقه گذاشته شود، همه در محل موعود جمع شدند، موسي عليه‌السلام نيز حاضر شد.
آن روز قبطيان موسي را مخيّر كردند بين آن‌كه او اول عصاي خود را بيندازد يا صبر كند تا ساحران طناب‌هاي خود را بيندازند بعد او معجزه خود را نشان دهد. موسي عليه‌السلام هم در پاسخشان ميدان را به آنان واگذار كرد تا هر چه از طاقتشان برمي‌آيد، بياورند. پيداست كه موسي دلش نسبت به وعده خدا گرم بود، و هيچ قلق و اضطرابي نداشته است، زيرا خداي تعالي فرموده بود:
- من با شما هستم!
- و مي‌بينم و مي‌شنوم! (46/طه)
شرح اتفاقات روز زينت (291)
همين كه موسي گفت: اول شما بيندازيد، ديگر فاصله‌اي نشد كه موسي ديد آن‌چه را كه ديد، حتي بدون اين‌كه انداختن آن‌ها فاصله شده باشد.
سحره فرعون طناب‌ها و چوب‌دستي‌ها را در سحر خود به كار گرفته بودند تا در نظر تماشاگران به صورت مارها و اژدهاها در آيد، تا اژدها شدن عصاي موسي را تحت‌الشعاع قرار دهند.
آن‌چه موسي ديد و آن‌چه به خيال او درآمد به خيال ساير تماشاچيان نيز درآمد، چون درجاي‌ديگرقرآن فرموده: «ديدگان‌مردم را جادوكرده و خيره‌ساختند.»(116/اعراف)
چيزي كه هست در آن‌جا موسي عليه‌السلام به عنوان يكي از مردم تماشاچي منظور شده و در اين آيه از ميان همه تماشاچيان نام اوآمده است تا موضوع ترس موسي را بيان كند.
(292) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام

مـوسـي در نفس خـود احسـاس نـوعـي تـرس نمـود كـه خيلـي قـابـل اعتنا نبـود.
خيفه‌اي كه موسي در نفس خود احساس كرد، ترسي بود آني و زودگذر، نظير خاطره‌اي كه بعد از ترس به دل مي‌افتد، در دل موسي هم عظمت سحر آنان خطور كرد و چنين تصور كرد كه سحر ايشان هم دست كمي از معجزه او ندارد. و به‌خاطر همين خطور، احساس ترس كـرد، امـا تـرسـي كـه مـانـند خـود خـاطـره‌اش اثـري نـداشـت.
و به هر حال از احساس ترس موسي عليه‌السلام بر مي‌آيد كه ساحران سحري نشان داده بودند كه شبيه معجزه و نزديك به آن بوده است، هر چند كه با همه عظمتش سحر و خالي از حقيقت بوده است، ولي آن چه موسي آورده بود معجزه و داراي حقيقت بود، به
احساس ترس آني موسي (293)
همين جهــت مي‌بينيم خداي تعالــي سحر آن‌ها را عظيــم و بزرگ شمــرده است: «همين كه انداختنــد ديدگان مــردم را جادو كردنــد و آنان را به وحشت افكندند و سحري بس بــزرگ آوردند.» و لذا خداي تعالــي موسي عليه‌السلام را آن‌چنان تأئيدي كرد كه ديگر نقطه ابهام و كم‌ترين اشتباهي براي مردم باقي نماند. آري عصـاي مـوسـي از دم سحـر سـاحــران را درو كـــرد و همـــه را بـلعيــد.
«خداوند فرمود: گفتيم مترس كه تو برتري!
آن‌چــه بــه دســت راســت داري بيفكــن!
تـــا آن‌چـــه را ســـاختـــه‌انـــد ببلـعـد،
فقط نيرنگ و جـادوئـي است كـه ساخته‌اند،
و جــادوگــر هــر جــا كــه بــاشــد رستگــار نمــي‌شـــود!» (68 و 69 / طــه)
(294) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
موسي عليه‌السلام مأمور مي‌شود كه عصاي خود را بيفكند تا همه آن‌چه آن‌ها درست كرده بودند ببلعد. و اگر چوب‌دستي را به آن‌چه در دست داري تعبير فرمود، براي اين بود كه تعبيري لطيف‌تر و عميق‌تر است، چون اشاره به اين دارد كه غير آن‌چه خدا مي‌خواهد چيزي حقيقت ندارد، و اگر خواست آن‌چه به دست موسي است عصا باشد، عصامي‌شود و اگر خواست مار باشد مار مي‌شود، و موسي از ناحيه خود چيزي ندارد. و اما اين كه چرا از مارها و اژدهاهاي آن‌ها در آيه تعبير كرد به «آن‌چه ساخته‌اند» براي اين بود كه جنگ ميان قدرت مطلقه‌اي كه دنبالش اراده است كه موجودات در ايـن

کــه چــه اسمــي داشته باشند «عصا يا اژدها؟» و چـه حقيقتي دارا باشند تابع آن است و ميان اين جادوها كه ساخته و پرداخته بشر عاجز و ناتـوان اسـت، و كيدي باطل بيش نيســت، قرار گرفتــه بود، و معلـوم است كه -
احساس ترس آني موسي (295)
«وَ كَلِمَــةُ اللّــــهِ هِــيَ الْــعُــلْيا!» (40 / توبه)
و نيز معلوم است كه
«وَ اللّــهُ غالِــبٌ عَلــيآ اَمْــرِه!» (21 / يوسف)
پس ديگر چه جاي اين كه ترس به خود راه دهد؟
موسي عليه‌السلام از نظر ظاهر حس نيز غالب بود، هم‌چنان‌كه قسمت آخر آيه غلبه او را از نظر باطن و حقيقت مي‌فهماند، چون باطل حقيقتي ندارد، و كسي كه بر حق باشد سزاوار نيسـت از غلـبـه بــاطـل بـر حـق خـود بـه‌هـراسـد.

(296) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
خداي تعالي فرمود:
«فقـط نيـرنگ و جـادوئــي اســت كــه ساختـه‌انــد،
و جادوگر هرجاكه باشد، رستگار نمي‌شود!» (69 / طه)
اين آيه بيان حقيقت علو و غلبه موسي عليه‌السلام است، براي اين كه آن چه آنان دارند كيد ساحران است كه حقيقتي ندارد، و آن چه با موسي عليه‌السلام است معجزه و محض حقيقت اســت، و معلوم است كه «اَلْحَقُّ يَعْلُوا وَلا يُعْلي عَلَيْه ـ حق غالب است و مغلوب نمي‌شود.»
ايــن آيــه اثبــات مي‌كنــد كه آن‌چه از سحر ساحــر عايد او مي‌شــود خيالــي است از تماشاگران، خيالــي باطل و خالــي از حقيقــت، و معلــوم است كه در امر موهــوم و خالي از حقيقـت فــلاح و رستگـاري حقيقـي نيسـت!
باطل لايزال اموري را بزك و آرايش مي‌كند، و آن را به صورت حق جلوه مي‌دهد، و
جنگ حق و باطل (297)
از سوي ديگر حق لايزال باطل را رسوا مي‌كند، و آن‌چه را كه در برابر ناظران اظهار مي‌دارد، مي‌بلعد. چيزي‌كه‌هست يا با سرعت‌اين‌كار را مي‌كند و يا باقدري‌مهلت و كندي!
پس داستان موسي وسحرساحران درتمامي موارد مثل جنگ بين حق و باطل است و هر باطلي‌كه خودنمائي كند و هرحقي‌كه آن رانابود سازداين جريان درآن‌وجود دارد.

ادامه داستان واقعيت معجزه موسي را بيان مي‌كند كه موسي آن‌چه در دست داشت بينداخت، پس آن‌چه ساحــران ساخته بودنــد، ببلعيــد و لاجزم سحــره به سجده افتــاده شدند و گفتند:
(298) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
- به پروردگار موسي و هارون ايمان آورديم! (70 / طه)
(عبارت «به سجده افتاده شدند» به جاي «به سجده افتادند» اشاره به اين نكته دارد كه قدرت الهي آنان را ذليل كرد، و خيره‌كنندگي نور و ظهور حق بي اختيارشان نمود، به‌طوري كه گوئي از خود اراده‌اي نداشتند و شخصي ديگر ايشان را به سجده انداخته اســت، بدون اين كه بشناســد او چه كسي بوده است؟)
آن‌گـاه شهـادت ايمـان آوردن خـود را بـا جملـه «ءَامَنّا بِـرَبِّ هارُونَوَ مُوسي،» (70 / طه) بيـان كـردنـد تـا نشـان دهنـد كـه عـلاوه بر شهادت به ربوبيت خداي سبحــان به رسـالت مـوسي و هـارون عليه‌السلام نيز شهـادت دادنــد.

خشم فرعون از ايمان آوردن ساحران (299)
فرعون را خشم فرا گرفــت و اين خشـم را با عبارت تهديدآميزي آشكار ساخت كه:
«چـرا قبـل از اين‌كه مـن اذن دهــم ايمــان آورديـــد؟
حتما او رئيـس شماسـت كه جادو تعليمتان داده اسـت.
من دست و پاهايتان را به عكس يك‌ديگر خواهم بريد،
و بــر تنــه‌هـــاي نخـــل خـــواهـــم آويخـــت،
تا بدانيــد كــه عــذاب چــه كســي سخــت‌تــر و پاياتــر اســت!» (71 / طــه)
با اين تهمت فرعون خواست ايمان آوردن آن‌ها را جنبه سياسي بخشد و بگويد كه شما يك توطئه سياسي عليه مجتمع قبطي در سرزمين مصر كرده‌ايد، و قبلاً با رئيس خود موسي قرار گذاشته‌ايد، كه او ادعاي نبوت كند، و اهل مصر را به سوي خدا دعوت
(300) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
نمايد، سپس به منظور ماساندن دعوتش سحري بياورد و مردم مصر مجبور شوند از سحر شما ساحران كمك بگيرند و آن‌گاه كه در برابر او اجتماع كرديد كه سحر او را باطل كنيد، سحر او سحرهاي شما را باطل كند، و شما مغلوب شويد، و ايمان آوريد، تا بـه دنبـال شمـا عـوام مـردم هـم ايمـان آورنـد و طـريقـه مثـلاي خـود را رهـا كنند، و آن وقت هر كس ايمــان نياورد، از مصــر بيرونش كننـد!
منظور فرعون از اين تهمت سياسي اين بود كه عموم مردم را عليه ساحران بشوراند، همان‌طور كه در روز اول عليه موسي بشورانيد.
خط و نشاني كه فرعون عليه ساحران كشيد و گفت كه دست و پاهايتان را به عكس يك‌ديگــر خواهم بريد، براي نشان دادن سختــي عذابي بود كه آن‌هــا را تهديد كرد ولي اين‌كـه آن را عملـي كـرد يـا نــه؟ در قـرآن كــريــم بــدان اشـاره نشــده اســت.
خشم فرعون از ايمان آوردن ساحران (301)

ساحران پاسخ دادند كه:
«هرگز تو را بر اين معجزه‌هاي آشكار كه به سوي ما آمده ترجيح نخواهيم داد،
هر چه مي‌كني بكن!
فقط به زندگي اين دنياي ما لطمه مي‌زني،
ما به پروردگارمان ايمان آورده‌ايم،
كه گناهان ما را با اين جادوگري كه با زور بدان وادارمان كردي، بيامرزد!
كه خدا بهتر و پاينده‌تر است!
(302) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
هر كه گنه‌كار به پيشگاه پروردگار خويش رود، جهنمي مي‌شود،
كه در آن‌جا نه مي‌ميرد، و نه زندگي دارد،
هر كه مؤمن پيشگاه او رود و كار شايسته كرده باشد، آنان مرتبت‌هاي بلند دارند، بهشت‌هاي جاويد كه در آن‌ها جوي‌هاي روان است، جاودانه درآنند،
اين پاداش كسي است كه پاكيزه خوئي كرده باشد!» (72 تا 76 / طه)
قسمت اول بيان ساحران را آيه‌اي نشان مي‌دهد كه در لفظ بسيار بليغ و در مفهوم داراي معني وزين و در معنا بعيد، و در منزلت رفيع، كلامي است كه علم و حكمت از آن مي‌جوشد و فوران مي‌كند!
آيه حكايت مي‌كند وضع مردمي را كه تا يك ساعت قبل دل‌ها آكنده از هيبت و ابهت فرعون داشتند، و او را «رَبُّ الأَعْلي» مي‌پنداشتند، و به او سوگند مي‌خوردند و هنگام
جواب ساحران در قبال تهديد فرعون (303)
شروع كار به عزت فرعون قسم مي‌خوردند كه غالب خواهند شد، ولي بعد از يك ساعت كه حق برايشان روشن گشت، و ديدگانشان باز شد، ناگهان آن‌چه از فرعون در دل داشتند، و آن عزت و سلطنت پوشالي، آن زينت و زخارف دنيائي كه بر او قائل بودند، يك‌باره فراموش گشت، و ايمان به خدا، در عرض يك ساعت آن‌چنان تحولي در دل‌ها به وجود آورد كه رذيله ترس و تملق و پيروي هوي و شيفتگي در برابر سراب زينت دنيا را به كلي نابود كرده، و در همين مدت كوتاه عشق به حق، و قدم نهادن در تحت

ولايت الهي، و اعتـزاز بـه عـزت او را جـايگـزيـن آن رذايل نمـود، ديگـر جـز آن‌چـه خـدا اراده كنــد اراده‌اي نــدارنـد و ديگـر جـز از خــدا اميـدي نـدارنـد، و جـز از او نمـي‌تـرسنـد!
همه اين‌ها را گفتگوئي كه ميان فرعون و ساحران رد و بدل شد فهميده مي‌شود: فرعون مي‌گويد:
(304) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
«سوگند كه دست و پاهايتان را به عكس هم قطع مي‌كنم،
و سوگند كه به تنه‌هاي درختان خرما به دارتـان مي‌كشـم،
و به زودي خواهيد فهميد كه كدام يك از ما عذاب سخت‌تر و باقي‌تري خواهد داشت؟» (71 / طه)
ســاحــران مي‌گوينـــد:
«به آن خدا سوگندكه ما را آفريده،
تو را بر آن‌چه از معجزات و دلايل كــه بــرخـورديــم معــاوضــه نمــي‌كنيـــم،
و مقـدم نمــي‌داريم!» (72 / طه)
مشاهده مي‌شود كه در نظر فرعون عذاب اخروي وجود ندارد و عذاب فقط دنيوي است. و مقصود ساحران تمام دنياي عريض و طويل و مال و منال و دستگاه سلطنتي
جواب ساحران در قبال تهديد فرعون (305)
فرعون است كه همه را به هيچ مي‌انگارند و به آن‌چه يقين پيدا كردند وفادار مي‌مانند. آن‌ها براي آدمي زندگاني جاودان سراغ داشتند، و از تهديد فرعون نهراسيـدنـد. گفتند:
«بكن آن‌چه از دستــت برمي‌آيد !
تو كه جز به اين زندگي دنيوي تسلط نداري؟!
«فَــاقْـــضِ ما اَنْـــتَ قاضٍ!» (72 / طه)
«اِنَّما تَقْضي هذِهِ الْحَيوةَ الدُّنْيا!» (72 / طه)

ساحران براي ايمان آوردن خودشان و مقاومت در برابر فرعون به يك چيز
(306) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
اشاره كردند، و آن اين بود كه:
«ما جاءَنا مِنَ الْبَيِّناتِ، ـ آن چه از معجزه‌ها به سوي ما آمد!» (72 / طه)
اين جمله نشان مي‌دهد كه ايشان آن‌چه را از جريان عصاي موسي مشاهده كردند معجزاتي شمردندكه از موسي عليه‌السلام ديده بودند. (كه هر كدام در جاي خود معجزه‌اي مستقل بوده است، مانند: اژدها شدن عصا و خوردن طناب‌ها و عصاها، و برگشتش به صورت عصا و به حال اول.)
آن‌گاه ساحران گفتند:
- ما به پروردگارمان ايمان آورديم تا خطاياي ما را، و آن سحري كه تو (فرعون) ما را بر آن مجبور كردي بيامرزد! (73 / طه)
اين خود دليل بر آن است كه فرعون ايشان را در به كار زدن آن سحرها
ساحران چه ديدند (307)
مجبور كرده بود! (1)

«فَلَمّـا جآءَهُـمُ الْحَـقُّ مِـنْ عِنْـدِنا قالُـوآ اِنَّ هذا لَسِحْرٌ مُبينٌ...!» (76 / يونس)
خداوند سبحان دو معجزه حق، يعني «عصا» و «يد بيضا» را كه دو نشانه رسالت بر حق موسي عليه‌السلام بود به او داد و با اين دو حق او را به سوي فرعون فرستاد، ولي
1- الميـــــزان، ج 27، ص 273 .
(308) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
متأسفانه‌فرعون واشراف گردن‌كش او با تأكيد گفتند كه اين دو حق فقط سِحر آشكاري است. چون كافران معجزه را سِحر مي‌گفتند، خدا آن را «حق» ناميد. موسي آن گفتار را از فرعونيــان شنيــد و ديد كه اينــان به «حــق» نسبت «سحر مبيـن» مي‌دهند، فرمود:
- شما چـون حـق بـه ســراغتـان آمــد مـي‌گـــوئيــد سِحــر اســت؟ (76 / يونس)
و دو مـــــرتبـــــه پـــرسيـــد:
- آيا اين سِحر است؟ (77/يونس)
فـرعـون و اشـراف وابستــه او از سـر عتـاب و سرزنـــش بـه مـوســـي گفتنـــد:
- تو به سراغ ما آمده‌اي كه ما را از آن‌چه پدرانمان را بر آن يافته‌ايم منصرف سازي؟! ما را از شيوه و طريق پيشينيان مان منصرف سازي و براي شما در زمين‌كبريائي‌باشد،وريـاست و حكومت و انبساط قدرت و
تفاوت حق، سحر و باطل (309)
نفوذ اراده از آن شما باشد؟! - شما دعوت دين را وسيله‌اي براي ابطال طريقه ما كه بر روي زمين استقرار يافته، قرار داده‌ايد، و مي‌خواهيد به جاي طريقه گذشته، طريقه جديدي وضع كنيد كه شما مبتكر آن باشيد، و با اجراي آن در بين مردم و ايمان ما، به شما و پيروي ما از شما در مملكت، عظمـت و بزرگـــواري بــه دسـت آوريـــد!
- شما آمده‌ايد تا دولت فرعون را كه در بين قبطيان ريشه دوانيده، تبديل به يك دولت اسرائيلي كنيد كه برگرد پيشوائي و فرماندهي شما بچرخد، ولي ما به شما ايمان نمي‌آوريم تا در نتيجه به آرزو و هدفي كه از اين دعوت مزورانه داريد، نرسيد! (78 / يونس)
(310) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام

فرعون به بزرگان واشراف قوم خود دستور مي‌دهد كه با سحر جادوگران با معجزه موسي به معارضه برخيزند.
چون ساحران آمدند و با موسي مواجه شدند و مهياي معارضه با او گشتند، موسي گفت:
- طناب‌ها و چوب‌هائي كه با خود داريد بيندازيد! (44 / شعراء)
ساحران اين وسايل را آماده كرده بودند تا بيندازند و با سحر خود آن‌ها را به صورت مار و اژدها در آورند.
«چون ساحران افكندند، موسي گفت:

آن‌چه عرضه كرديد سحر است!
خدا آن را باطل خواهد كرد!
خدا كار مفسدان را اصلاح نمي‌كند!
خدا با كلمات خود «حق» را تحقق مي‌بخشد،
هرچند مجرمان را خوش نيايد!» (81 و 82 / يونس)
آن‌چه موسي گفت، بيان حقيقتي بود منطبق با حق، حقي كه خدا به دست موسي عليه‌السلام ظاهر ساخت، يعني عصا را اژدها كرد و عصا طناب‌ها و چوب‌هائي را كه ساحران انداخته بودند و با سحر آن‌ها را به صورت اژدها در آورده بودند، بلعيد!

(312) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
حقيقتي كه موسي عليه‌السلام براي آنان بيان كرد اين بود كه آن‌چه آورده‌اند سحر است، و حقيقت سحر اين است كه موضوع ناحق و بي واقعيتي را به صورت يك حق واقعي در برابر حواس و انظار مردم قرار دهند، و چون سحر في نفسه باطل و پوچ است، خدا هم آن را باطل مي‌سازد، يعني بطلانش را روشن مي‌كند.
زيرا سنت الهي بر اين جاري است كه «حق» را در عالم تكوين تحقق بخشد و ثابت كند، و باطل را از بين ببرد و بطلانش را علني كند!
دولت و سلطه جاويدان از آن حق است، هر چند احيانا باطل چند روزي جولاني داشته باشد. و با اين دليل خداي سبحان آن را باطل مي‌سازد كه خداوند متعال عمل مفسدين را اصلاح نمي‌كند، فقط امر صالح و شايسته را به صلاح مي‌برد!
حقيقت سحر چيست (313)

موسي حقيقت فوق الذكر را براي ساحران بيان كرد تا آن‌ها را به يك سنت حق الهي كه از آن غافل بودند، آگاه سازد، و روحيه‌شان را در برابر عملي كه اظهار خواهد كرد، يعني غلبه كردن آيه و معجزه بر سحر، و ظهور حق بر باطل، آماده سازد، و لذا وقتي ساحران معجزه موسي را مشاهده كردند، ايمان آوردند، و خود را به حال سجده بر زمين افكندنــد، به‌طوري كه خــدا تفصيــل آن را در سوره‌هـاي قـرآن آورده است. (1)

1- الميـــزان، ج 19، ص 178 .

فصل هشتم :دعوت عمومي موسي در مصر و اسكان بني اسرائيل

«فَـمآ امَـنَ لِمُـوسآـي اِلاّ ذُرِّيَّـةٌ مِـنْ قَـوْمِـهِ... .» (83 / يونـس)
موسي عليه‌السلام در فاصله زماني ابلاغ اوليه و غرق فرعون، زماني نسبتا طولاني در مصر به سر برد و در اين مدت گروهي به اوايمان آوردند ولي فرعون و اطرافيان او
(316)
هنوز با موسي در حال مبارزه علني يا اجراي توطئه‌هاي مكرر بودند، قرآن كريم موقعيت موسي عليه‌السلام و كساني راكه درآغاز كاربه‌او ايمان آوردند، چنين تعريف مي‌كند:
«هيچ كس به موسي ايمان نياورد
مگـر نسـل نـاتـوان از قـوم او،
آن هـم بـا تـرس از فتنـه‌انگيـزي و شكنـجـه فـرعـون و اشـراف قومشان، و فرعـون در جهان برتري طلب و از زمـره اسراف‌كـاران بـود!» (83 / يونس)
مـراد از ذريـه و نسلـي كـه بـه مـوسـي عليه‌السلام ايمـان آورد، عـده‌اي از زيردستان بني اسـرائيلنـد نـه سـردمـداران واشـراف و تـوان‌گـران!
نظر عقلي نيز مساعد اين معني است، زيرا همگي بني‌اسرائيل اسير قبطيان و محكوم به حكم آنان بودند، و در امثال اين موارد عادت بر اين جاري است كه اشراف و
صف اول ايمان آوردندگان (317)
زورمندان به هر وسيله ممكن دست مي‌زنند كه موقعيت اجتماعي و جاه و جلال ملي خود را حفظ كنند و به ديكتاتوري كه بر سرشان مسلط است تقرب جويند، و با پرداخت مـال و تظـاهـر بـه خـدمت و خيـرخـواهي‌هـاي ريـاكارانـه و پـرهيـز از چيـزهـائي كه ديكتـاتـور را خـوش نيـايد، او را از خود راضي نگه‌دارند.
بنابراين در وسع اشراف بني اسرائيل نبود كه با موسي و اهـداف او اعـلام مـوافقت كنند و تظـاهر كننـد كه بـه او ايمـان آورده‌انـد!
علاوه بر اين، قصص بني اسرائيل در قرآن كريم عادل‌ترين شاهد است بر اين‌كه بسياري از گردن‌كشان و مستكبران بني اسرائيل تا اواخر زندگي موسي عليه‌السلام به او ايمان نياوردند، هر چند در قبال همه دستوراتي كه موسي در راه بذل مساعي براي نجات بني اسرائيل صادر مي‌كرد، تسليم بودند، و از او اطاعت مي‌كردند، زيرا صلاح
(318) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام

قوميت و آزادي ملت و منافع شخصي خودشان در اين بود. اطاعت كردن در اين امور با ايمان به خدا و آن‌چه رسولش آورده، فرق مي‌كند.
ذريه يا نسل ناتوان، در ايمان خود از سردمداران و اشراف بني اسرائيل مي‌ترسيدند چون اشراف از آن رو كه خودشان ايمان نداشتند احيانا آنان را از ايمان منع مي‌كردند، و يا لااقل براي آن‌كه فرعون و قوم او را از خود راضي سازند و خود را شيريــن كنند، تظاهر به آن مي‌كردند كه بني اسرائيل را از ايمان منع مي‌كنند تا فرعونيان برايشـان سخـت نگيرند و كـم‌تر آزار دهنـد.
بنابراين ضعفائي‌كه‌ايمان‌آورده‌بودند هم‌ازبزرگان خودمي‌ترسيدندوهم‌از فرعون! در اين حال بود كه موسي مردم را امر كرده است كه بر خدا توكل كنند، ولي امر را ابتدا مشروط به ايمـان كـرده است، و آن‌گـاه كـلام را بـا شـرط ديگري كه اسلام است به
صف اول ايمان آوردندگان (319)
پايان برده اسـت.
«موسي گفت:
- اي قوم من! اگر به خدا ايمان آورده‌ايد،
پـس بــر او تـوكــل كنيــد، اگـــر تسليـــم هستيـــد؟!» (84 / يـونـــس)
ايمان به خدا اين فايده را براي مؤمن دارد كه او را ولو به‌طور اجمال به مقام پروردگار خويش آشنا مي‌كند، و مؤمن مي‌داند كه خدا سببي است فوق همه اسباب، و همــه اسباب به او منتهـي مي‌شود، و تنها اوست كه سررشته‌دار و مدبر همه چيز است.
ايمان، با اين حقايقي كه به مؤمن مي‌آموزد، او را فرا مي‌خواند كه كار خود را تسليم خدا كند و از اعتماد بر ظاهر اسباب كه مي‌توان آن‌ها را به عنوان سبب به كار انداخت، اجتناب ورزد كه چنين اعتمادي ناشي از جهل است!
(320) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
لازمــه اين حالت اين است كه شخـص همه كـارش را بـه خدا ارجاع كند و بر او توكل نمايد! تقدير كـلام مـوسـي عليه‌السلام ايـن اسـت كـه
- اگــر شمـا بــه خــدا ايمــان آورده و تسليــم او هستيـد بــر خــدا تــوكــل كنيـد!
ولي آيه اين دو شرط را جداي از هم ذكر كرده است. شايد علت اين‌كه هر دو شرط را باهم ذكر نكرده و نگفته - اگر ايمان آورده‌ايد و اسلام آورده‌ايد پس توكل كنيد! - اين است كه اين دو شرط بر حسب حالي كه آن موقع مردم داشته‌اند، با هم فرق داشته، زيرا ايمان مردم واقعيت داشت و محرز بود، ولي اسلام، يكي از شرايط كمال ايمان است، و به هيچ وجه لازم وضروري نيست كه هر مؤمني مسلمان باشد، بلكه آن‌چه بهتر است اين است كه مؤمن، ايمان خود را با اسلام تكميل كند.

يكي از اين دو شرط در آن‌ها تحقق يافته بود و واقعيت داشت ولي شرط ديگر
صف اول ايمان آوردندگان (321)
شرطي است كه ترجيح دارد آن را متحقق سازند.
پـس معنـــي آيــه چنيــن مــي‌شــود كـــه:
- اي قوم! اگر شما ايمان به خدا آورده‌ايد (كه ايمان آورده‌ايد) و اگر در برابر او تسليم هستيد (كه بايد چنين باشيد) پس بر خدا توكل كنيد!
آنــان بر خــدا توكــل كردنــد كه خدا آنــان را از فرعــون و دار و دستــه‌اش نجــات بخشــد. پس آنـان چنيـــن دعـا كردنـد:
«رَبَّنا لا تَجْعَـلْنا فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظّالِـميـنَ...!» (85 / يونس)
ايــن درخواستي است كه آنان در نتيجه توكل بر خدا كردند و خواستند كه خدا لبــاس ضعــف و ذلـــت را از آنــان بكنـــد و از قــوم كــافـــر نجــاتشـان بخشـد.
در حقيقت چيزي كه زورمندان ستم‌گر را نسبت به ناتوانان ستم‌كش جري مي‌كند،
(322) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
همان ضعف و ناتواني است كه در آنان مشاهـده مي‌كننـد و بـدان فريفته مي‌شوند! (1)

«وَ اَوْحَـيْنآ اِلـي مُـوسـي وَ اَخيـهِ اَنْ تَبَـوَّءا لِقَـوْمِكُـمابِمِصْرَ بُيُوتا وَ...»(87 / يونس)
قرآن مجيد فرمان الهي درباره اسكان بني اسرائيل در خانه‌هاي مصر را در آيه فوق يـادآور مـي‌شـود :
1- الميزان، ج 19، ص 183 .
فرمان اسكان بني اسرائيل در خانه‌هاي مصر (323)
«مـا بـه مـوسـي و بـرادرش وحـي كـرديـم،
كه براي قوم خود از خانه‌هاي مصر منزل تهيه كنند!»
به نظر مي‌رسد كه تا آن وقت بني اسرائيل به شكل بدوي‌ها ويا در چادرها زنـدگـي مـي‌كـردنـد و يـا زنـدگـي شبيـه بـه آن داشتند.
خـدا بـه مـوسـي و هـارون مـي‌فـرمـايـد:
- شما با قوم خود خانه‌هاتان را روبروي هم و در يك جهت قرار دهيد كه افراد به هم پيوسته باشند، و امر تبليغ و مشاوره و جمع‌شدن براي نماز امكـان بيشتـري يابد. - و نمـاز بـه‌پـا داريـد!
- و موسـي تـو! مـؤمنيـن را بشـارت ده! كـه بـه زودي خـدا آنـان را از فـرعـون و دار و دستـه او نجـات خـواهـد داد! (87 / يونـس)
(1)
(324) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام

«وَ قالَ‌الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ اَتَذَرُ مُوسي وَ قَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الأَرْضِ....»(127 تا 137 / اعراف)
قسمت دوم تاريخ دعوت موسي عليه‌السلام فاصله زماني است كه قرآن نشان مي‌دهد وي در مصر و در بين قوم فرعون بوده و براي نجات بنـي‌اسرائيل فعاليت مـي‌كـرده اسـت.
1- الميزان، ج 19، ص 187 .
فعاليت تبليغاتي موسي و خشم فرعونيان (325)
«بزرگان قوم فـرعــون گفتنــد:
- چـرا مـوسـي و قـوم او را اجـازه مـي‌دهـي كــه در ايـن سـرزميـن فسـاد كنند؟
تو را و خدايانت را واگذارند؟
فـــرعـــون گفـــــــت:
- پســرانشــان را خــواهــم كشـت و زنــانشـــان را نگـــه خـــواهــم داشــت!
كــه مــا بـــر آن‌هـــا سلطــه داريــم و نيــرومنــديـــم!» (127 / اعـــراف)
اين آيه حكايت گفتاري است كه بزرگان قوم فرعون با فرعون داشتند و مي‌خواستند او را فريب دهند و به قتل موسي و قوم او تحريكش كنند، لذا فرعون در رد پيشنهاد آنان گفت كه كشتن موسي و بني اسرائيل براي ما مهم نيست، براي اين‌كه فعلاً قدرت در دست ماست، و در هر حال ما بـرايشـان تسلـط داريـم. پس چه بهتــر همان عذاب قبلي
(326) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
را در حق ايشان اجرا كنيم، و فرزندانشان را بكشيـم و زنـانشـان را زنـــده نگه داريـم.
اين جواب خود دليل روشني است كه قوم فرعون از او خواستند تا موسي و قومش را بكشـد، چــه اگــر غيــر ايـن بــود فـرعـون نمـي‌گفت: «مـا بـر آن‌هـا تسلط داريـم!»

عبارت ديگري در آيه فوق هست كه موضوع پرستش فرعون و خدايان آن‌ها را روشن مي‌سازد، و آن عبارت است از «يَذَرَكَ وَ اِلهَتَكَ ـ تو را و خدايانت را از خدائي مي‌اندازند!» (127 / اعراف) معني اين جمله اين است كه:
- اي فرعون! اين شخص علاوه بر فسادي كه او وقومش در زمين برانگيخته‌اند، زير بار پرستش تو و خدايانت هم نرفته‌اند!

از اين جمله به خوبي بر مي‌آيد كه فرعون هم ادعاي الوهيت مي‌كرد و مردم را به پرستش خود مي‌خواند و هم خودش خدايانـي براي خود داشت و آن‌ها را مي‌پرستيد.
تاريخ هم اين معنا را در پاره‌اي از امت‌هاي گذشته اثبات كرده است. از آن جمله نقل شده كه در روم و ممالك ديگري مردم بزرگ خانواده و رؤساي قبايل و عشاير را مي‌پرستيدند، و آن بزرگان و رؤسا خودشان پدران نخستين و بت‌ها را پرستش مي‌كردند و نيز در تاريخ دارد كه بعضي از بت‌پرستان براي بت هائي كه مي‌پرستيدند بت‌ها و ارباب ديگري قائل بودند و معتقد بودند كه بت‌هاي مورد پرستش آنان، آن بت‌ها را مي‌پرستند. از آن جمله پدر و مادر را رب خود مي‌دانستند و براي پدر و مادر ارباب ديگري قائل بودند.
اين آن چيزي است كه از جمله مورد بحث بر مي‌آيد الاّ اين‌كه از كلامي كه فرعون با

قوم خود داشته و قرآن از او چنين حكايت مي‌كند، « اَنَا رَبُّكُمُ الاْعْلي!» (24 / نازعات) و هم‌چنين در آيه ديگر مي‌فرمايد: «من غير از خودم براي شما معبودي سراغ ندارم!» (38 / قصص) برمي‌آيد كه او براي خود معبودي اتخاذ نكرده بود، و تنها خود را معبود مردم مي‌دانست، لذا بعضي از مورخين نوشته‌اند كه خود فرعون دهري مسلك بوده است و اصلاً براي عالم صانعي قائل نبوده است، و مردم را هم از پرستش بت‌ها منع مي‌كرد و مي‌گفت كه تنها بايد مرا بپرستيد!
اما اين نظريه صحيح نيست، او مي‌خواست اله و معبود ديگري كه مالك و مدبر امور قبطيان باشد، نفي كند، و تدبير امور آنان را به خود اختصاص دهد و آن‌جا كه گفت: «من براي شما معبودي غير از خودم سراغ ندارم!» منظورش قبطيان بود، يعني مي‌گفت كه من براي شما قبطيان پروردگاري غير خودم سراغ ندارم. پروردگار شما قبطي‌ها من

بررسي دين و آئين فرعون (329)
هستم نه آن‌كه موسي ادعا مي‌كند كه از طرف او مبعوث شده است و خودش هم او را مي‌پرستد. مـؤيـد ايـن معنـا ادامـه كلام اوسـت كـه بـه هـامـان گفـت:
«ـ پس اي هامان، خشت خام را پخته كن، و با آن برايم برجي بساز، بـاشـد كـه از آن بـالا روم و از الـه موسـي اطـلاعـي حـاصـل كنـم، كـه مـن او را از دروغ‌گـويـان مـي‌پنـدارم!» (38 / قصـص)
از اين كلام به خوبي بر مي‌آيد كه فرعون در معبود بودن خود براي موسي شك داشته است، و اين قرينه است بر اين‌كه در جمله قبلي نمي‌خواسته وجود خدائي غير از خود را انكار كند و بگويد كه من علم به عدم وجود آن دارم بلكه مي‌خواست علم به وجود چنين خدائي را نفي و انكار كند.
خلاصه مي‌خواست بگويد: من خدائي به جز خود براي شما سراغ ندارم، به اين‌كه
(330) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
شمـا غيـر از مـن خـدائي نـداريـد!
و حق مطلب هم همين است كه فرعون خود را پروردگار مصر و مصريان مي‌دانسـت، و اگر مربوب بودن آنان را براي رب و پروردگاري ديگر انكار مي‌كرد روي قاعـده و اعتقـاد خود آنـان بود، نه اين‌كه مخلـوق بودن آنـان و خالقيت خـداي سبحـان را انكـار كـرده باشـد!
اين حرف هم تنها از او نبوده، همه بت پرستان همين را مي‌گفتند، يعني براي هر صنفي از اصناف خلايق و حوادث از قبيل آسمان و زمين و دريا و خشكي و صلح و جنگ وغيره خدائي جداگانه قائل بودند، و از ميان همه آنان خدائي را مي‌پرستيدند كه بيشتـر مـورد نيـازشـان بود. مثلاً سكنه سواحل درياها بيشتر پروردگار دريا و طوفان را مي‌پرستيدنـد. (1)
بررسي دين و آئين فرعون (331)

«فَقالَ لَهُ فِـرْعَـوْنُ اِنّـي لاَظُنُّكَ يا مُـوسـي مَسْحُـورا!» (101 / اسري)
فرعـون بـه مـوسـي عليه‌السلام گفـت:
«من گمان مي‌كنم كه تو را سحر كرده باشند،
و در نتيجه خللي به عقلت وارد آمده است!»
1- الـميـزان، ج 16، ص 54 .
(332) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
درجاي‌ديگرنيز در قرآن‌مجيد نقل‌شده‌است‌كه فرعون‌موسي‌را ديوانه‌خواند و گفت:
«رسول شما كه به سويتان گسيل شده، مجنون است!» (27 / شعراء)
موسـي عليه‌السلام فرعـون را مـورد خطـاب قـرار داده و فرمـود:
«تو خوب مي‌داني كه اين معجزات روشن را غير پروردگار آسمان‌ها و زمين كسي نازل نكرده است، و او به منظور بصيرت يافتن مردم نازل كرده تا چشم دلشان روشن گردد و ميان حق و باطل را تميز دهند، و من گمان مي‌كنم كه تو به‌خاطـر عناد و انكارت سرانجام هلاك خواهي شد، اي فرعون!» (102 / اسراء)
در ادامه آيه مي‌فرمايد:
«وقتي فـرعـون خـواسـت از آن سـرزميـن بيرونشـان كنـد، پـس او را بـا كساني كه همراهي‌اش كرده بودند، جملگـي غـرق كـرديـم!» (103 / اسراء) (1)

«وَ لَقَدْ اَرْسَلْنا مُـوسـي بِاياتِنا اِلـي فِرْعَوْنَ وَ مَلاَئِهِ... .» (46 تا 56 / زخرف)
در سوره زخرف، قرآن مجيد قسمتي از مواجهه موسي عليه‌السلام را با فرعون به مناسبت اين ذكر مي‌كند كه كفار قريش به رسول اللّه صلي‌الله‌عليه‌وآله اعتراض كرده بودند كه چرا قرآن به يكي از دو مرد بزرگ مكه يا طائف نازل نمي‌شود، به‌خاطر اين‌كه آنان مال و شكوه بيشتري داشتند. در اين آيات براي ايشان مثلي از داستان‌هاي موسي عليه‌السلام و فرعون و قومش آورده كه خدا او را با معجزات و آيات باهره به سوي ايشان گسيل داشت ولي
1- الميــزان، ج 26، ص 12 .
(334) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
آنان در برابر آن آيات خنديدند و مسخره كردند و فرعون براي قومش احتجاج كرد و به آنان خطاب نمود كه من بهتر از موسايم، براي اين‌كه ملك مصر از آن من است كه اين نهرها از دامنه آن جاري است. با اين حـرف‌هـا فـرعـون عقـل مردم را دزديد و آنـان اطـاعتش كـردنـد و سـرانجـام كارشان واستكبارشان به جائي رسيد كه خدا از ايشــان انتقــام گــرفـت و غــرقشــان كــرد.
جــزئيــات ايــن صحنــه را قــرآن مجيــد چنيــن نقــل كرده است:
«مــا مـوسـي را با آيات خود بـه سوي فرعون و درباريانش فرستاديم،
گفـت: مــن فـرسـتــاده رب‌العــالميـن هستـم!
پـس از آن همين كـــه آيـــات مــا را بـــه ايشـــان نمـــود،
نـــاگهــان از آن معجـزات بـه خنـــده در آمــدنـد.
صحنه ديگري از مواجهه فرعون با موسي (335)
و ما هيچ آيتي به ايشان ننموديم مگر آن كه از آيت قبلي بزرگ‌تر بود،
و ايشـــان را بـــه عـذاب گـــرفتيـم شـــايـد بـــرگـــردنـــد.
گـفتـنـد:
- هان اي جادوگر!
پروردگار خـود را بخـوان بـراي مـا، به‌خـاطـر آن عهدي كـه به تو داده،
عـــذاب را از مــا بــردار، كــه مــا حتمــا بــه راه خــواهيــم آمـــــد!
ولــي همين كـه عـذاب را از آنـان بـرداشتيـم دوبـاره پيمـان شكستنـد.
و فـــرعـون در ميــان قـوم خــود نــدا كـرد و گفـــت:
- اي مـردم! آيــا مــلـك مصر از آن مـن نيســت؟
و ايـن نهـرهــا از دامنــه قصــرم نمـي‌گــذرنــد؟

پـــس چـرا نمـي‌بينيـــد؟
بااين حال مـن بهترم يا اين مرد بي‌كس و خـوار،
كـــه حـرف زدنـش را بلـد نيســـت؟
اگــر او هم كسي بود چرا مثل من به علامت سروري، دستبندي از طلا از طرف خدا ندارد، و يــا ملائكه با او قريـن نيستنــد؟ و به يـاري‌اش نمي‌آيند؟
فرعون بدين وسيله عقل قـوم خـــود را دزديــد و در نتيجـه اطـاعتـش كـردنــد،
چون آن‌ها هم مردمي گنده پسند و فـاسق بـودند.
همين كه ما را به خشم آوردند، از ايشان انتقام گرفتيم و همـه را غـرق كرديم! پس سرگذشتشان را عبرت و مثلي براي ديگـران قرار داديــم!» (46 تا 56 / زخرف)
(گويند رسم مردم آن روز اين بود كه وقتي كسي را بر خود رئيس مي‌كردند،

دستبندي از طلا به دستش و گردنبندي از طلا به گردنش مي‌انداختند. اين بود كه فرعون براي فريــب مــردم و بي‌اعتبــار كــردن موسي عليه‌السلام او را به نداشتــن دستبنــد و گردن بند طلا مذمت و تحقير كرد.) (1)

«ثُمَّ بَعَثْنا مِنْ بَعْدِهِمْ مُـوسـي وَ هارُونَ اِلي فِرْعَوْنَ وَ مَلاَئِهِ بِآياتِنـا....»(75 تا 89 / يونس)
1- الميزان، ج 35، ص 176 .
(338) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
در آيات فوق، قرآن مجيد به‌طور خلاصه تاريخ مبارزات موسي عليه‌السلام و برادرش هارون را با فرعون و دار و دسته‌اش بيان مي‌كند، ولي اين داستان را طوري بيان مي‌كند كه فصل‌هاي آن با خـلاصـه تـاريـخ بعثـت پيـامبـر مـا صلي‌الله‌عليه‌وآله منطبـق باشد.
پيغمبر گرامي اسلام صلي‌الله‌عليه‌وآله قوم خود و گردن‌كشان قريش و ديگران را دعوت مي‌كند، از اين عده هيچ كسي ايمان نمي‌آورد جز مردمان زيردستي كه مورد آزار و شكنجه اشراف بودند تا آن‌جا كه مؤمنان مجبور به هجرت شدند، پيغمبر صلي‌الله‌عليه‌وآله و جمعي از مؤمنين به مدينه هجرت كردند، و فرعون‌ها و اشراف امت به تعقيبشان پرداختند و سرانجام خدا كافران را بر اثر گناهانشان هلاك كرد، و به بركت اسلام به مؤمنين جايگاه‌هاي استوار بخشود و روزي‌هاي پاكيزه ارزاني داشت، و بعدا يعني پس از آن‌كه
مشتركات قوم فرعون و قوم قريش (339)
داراي علم شدند با هم اختلاف پيداكردند وسرانجام خدامابين‌آنان قضاوت خواهد كرد! آن‌چه در اين‌آيات آمده تصديق اسراري‌است‌كه خدا در اين آيات با پيغمبر خود در ميان گذاشته و حوادثي را كه پيغمبر صلي‌الله‌عليه‌وآله و قوم او با آن مواجه خواهند شد، يادآوري مي‌كند. و نيز تصديق آن فرمايش‌پيغمبر صلي‌الله‌عليه‌وآله است كه خطاب به اصحاب و امت خود فرمود:
«شمـا از راه و رسم بني‌اسرائيـل پيروي مي‌كنيـد،
حتي اگر آن‌ها داخل سوراخ سوسماري شده باشند،
شمـا نيـز داخـل خـواهيـد شـد!» (1)
1- الـميـزان، ج 19، ص 172 .
(340) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام

«وَ لَقَدْاَخَذْنآ الَ فِرْعَوْنَبِالسِّنينَ وَ نَقْصٍ مِنَالثَّمَراتِ....»(130تا137/ اعراف)
قــرآن مجيد در ادامه بيــان جريانات سال‌هــاي آخر مبارزه موسي عليه‌السلام با فرعون و فرعونيــان سخن از گرفتاري‌هـاي پياپــي آنان به ميان مي‌آورد كه به دليل عنـادشان در مقـابل دعـوت الهي بـدان مبتـلا مي‌شـدند تا شايد بيدار شوند و راه يابند:
«فرعونيان را به خشك‌سالي و كمبود محصول دچار كرديم، شايد متذكر شوند چــون حادثه خوبي به آن‌ها مي‌رسيد، مي‌گفتند: اين به خاطر ماست! و چون حادثــه بــدي بــه آن‌هــا مي‌رسيــد بـه مـوسـي و پيـروان او شگـون مـي‌زدنـد .
بلاهاي نازله بر فرعونيان (341)
حق اين بـود كـه سـرنـوشت آن‌هـا نـزد خـدا بـود، لكن بيشترشـان نمي‌دانستنـد.
مي‌گفتند: هرچه معجزه براي ما بياوري و ما را بدان جادو كني ما به تو ايمان نمي‌آوريم!» (130 تا 132 / اعراف)
از ظواهــر امـر برمـي‌آيــد كـه قــوم فــرعــون وقتــي پــس از قحط‌سالــي به ســال خوشــي مي‌رسيــدنــد و نعمــت و روزي‌شــان فــراوان مي‌شــد، مي‌گفتنــد:
«ايــن از خــود مــاســت،» (131 / اعراف)
و مقصـــودشـــان ايـــن بـوده كـــه
«مـا تا آن‌جا كه ياد داريم هـرگـز بـه قحـط‌سـالي دچـار نشــده بـوديــم، و اگر در گذشتــه مبتلا به آن خشـك‌سالي شديـم از نحوست موسي بود!» (131 / اعراف)
واگر اين‌حرف را پس‌از نجات از قحط‌سالي زده‌اند براي اين بوده كه تا آن روز دچار
(342) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
چنين بلائي نشده بودند.
خــداي سبحــان در رد افكــار و پنــدار بـاطــل آن‌هـا مي‌فرمــايــد:
- بهره‌اي كه ايشان از شر و شئامت دارند نزد خداست، و آن عذابي است كه خداوند براي آنان تهيه ديده است، ولكن بيشتر ايشان از اين عذاب غافلند، و خيال مي‌كنند از گناهان و جناياتي كه مرتكب مي‌شوند اثري باقي نمي‌ماند و در دفتري بـايگـاني نمـي‌شـود! (131 / اعراف)
فرعونيان براي اين‌كه موسي را براي هميشه از خود مأيوس سازند، گفتند:

هر چه براي ما معجزه بياوري و مارا جادو كني به تو ايمان آور نيستيم! و اين‌كه معجزات او را جادو خواندند در حقيقت خواستند او را استهزاء كرده و بگويند بي‌خود اسم اين عمليات را معجزه گذاشته‌اي!
بلاهاي نازله بر فرعونيان (343)

قــرآن مجيــد نــوع عذاب‌هائــي را كه براي فرعونيــان نازل شــد بدين ترتيب ذكــر فرمـوده است:
«پس طوفان، ملخ، شپشه، وزغ، و خون (خون شدن رود نيل) را، كه معجزه‌هائي از هم جدا بودند به‌آن‌ها فرستاديم، ولي‌باز گردن‌كشي كردند، كه گروهي بزهكار بودند!» (133 / اعراف)
از عبارت «آياتٍ مُفَصَّلاتٍ» استفاده مي‌شود، آياتي كه به سوي قوم فرعون فرستاده مي‌شد، يك‌جا و دفعه واحد نبود، بلكه هر كدام جدا از مابقي فرستاده مي‌شد و
(344) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
ايــن خــود دليــل بر اين است كه اين آيــات آياتي است از طرف خــدا كه هر كــدامش در موقع مناسبش نازل مي‌شــود، چه اگــر يك‌جا نازل مي‌شــد ممكن بود خيال كنند يك امــر اتفاقــي بــوده و ربطــي بــه مأموريــت موسي و نفريــن او نداشتــه اســت.
هر كدام از اين آيات كه فرستاده مي‌شد، قبلاً موسي از آمدن آن آيه و آن عذاب خبر مي‌داد، لذا وقتي به آن برخورد مي‌كردند، دست به دامن موسي مي‌شدند تا بلكه دعائي كند و آن عذاب را از ايشان برگرداند، و با موسي عهد مي‌بستند كه اگر اين عذاب را از آنان بردارد به وي ايمان بياورند، و دست از بني اسرائيل بردارند و ايشان را به موسي بسپارند، ولي وقتي به دعاي موسي عذاب برداشته مي‌شـد، عهد خـود را مي‌شكستنـد.
عهدهائي كه بين موسي و قوم فرعون مي‌گذشت براي مدت معيني بود، مثلاً اگر موسي عليه‌السلام مي‌گفت كه خداوند متعال اين عذاب را از شما برمي دارد به شرطي كه ايمان
انواع بلاهاي نازله به فرعونيان قبل از نابودي نهائي (345)
بياوريد و بني اسرائيل را با من روانه كنيد، در آخر اضافه مي‌كرد كه اگر تا فـلان مـدت بـه ايـن عهـد وفـا نكـرديـد عـذاب مـرتفـع نخـواهـد شـد و همچنين اگر بني اسرائيل بـا وي عهــدي مي‌بستنــد، آنـان نيـز عهـد خـود را محـدود بـه مـدت معيـن مـي‌كـردنـد.
آيه شريفه مي‌فرمايد:
«پس از آن‌كه عذاب برداشته مي‌شد و آن اجل معين سر مي‌رسيد عهد خود را كه با موسي بسته بـودنـد مي‌شكستنـد.» (135 / اعراف)
«اين بود تاريخ قومي كه قبل از حتمي شدن قضاي الهي در مقابل رسول خدا عناد ورزيدند و عذاب‌هائي كه در اين مدت بر آن‌ها نازل شد، آنان را بيدار نكرد، و بالاخــره قضاي الهي اجرا گشت، و به ايـن قسمت از تاريخ

فـرعونيـان پـايـان داد!» (1)
1- الميزان، ج 16، ص 61 .

جزئيات مبارزه موسي با فرعون قبل از غرق شدن فرعون و نجات نهائي بني‌اسرائيل در روايات اسلامي چنين آمده است:
بعد از ايمان آوردن ساحران به موسي و شكست خوردن فرعون و اصرار او بر كفر خود، هامان به فرعون گفت:
مردم به‌طوري كه مي‌بيني يكي پس از ديگري دارند به موسي ايمان مي‌آورند، بايد فكري كرد. من فكر مي‌كنم صلاح در اين باشد كه مأمور بگذاري و هر كس را كه ديدند به دين موسي در آمده، زنداني‌اش كنند!
مشخصات بلاهاي نازله بر فرعونيان (347)
چيزي نگذشت كه تمامي بني اسرائيل به دست خود فرعونيان يك‌جا جمع شدند، و از ميان فرعونيان بيرون گشتند.
دراين زمان‌بودكه سلسله‌اي‌ازبلاهاي‌گوناگون‌به‌شرح زير بر قوم فرعون فرود آمد:

بعد از اين‌كه بني‌اسرائيل زنداني شدند و فرعونيان كاملاً شهر را احاطه كردند خداوند آن‌ها را به عذاب‌هاي گوناگون از قبيل كمبود زراعت وامثال آن مبتلا نمود. و در آخر طوفاني بر آن‌ها مسلط كرد تا تمامي خانه‌هاي آنان را درهم كوبيد و فرو ريخت.

(348) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام

فرعونيان ناگزير به بيابان گريختند، و خيمه‌ها به‌پا كردند، و اما به خانه‌هاي بني اسرائيل يك قطره از آب سيل نرسيد، و زمين‌هاي زراعتي آنان نيز آسيب نديد. برعكس براي فرعونيان هيچ زمين زراعتي نماند، لذا به موسي گفتند:

- از خدايت بخواه اين بارندگي هول‌ناك را از ما قطع كند، كه اگر چنين كني ما به تو ايمان آورده و بني اسرائيل را از زندان‌ها رها كرده و با تو روانه مي‌سازيم!

موسي عليه‌السلام از خداي سبحان درخواست كرد و خداوند هم عذاب را از آنان برداشت، ولكن متأسفانه به‌وعده‌خود وفا نكردند و ايمان نياوردند.

اين بار هامان به فرعون گفت:

- اگر بني‌اسرائيل را آزاد كني به دست خود، موسي را بر خود غلبه داده‌اي و او به طور مسلم سلطنت تو را از بين خواهد برد.

فرعون بني‌اسرائيل را رها ننمود و درباره باران‌هاي خطرناك گفت:

بلاهاي طوفان (349)

- باراني كه آمد عذاب نبود، بلكه نعمتي بود براي ما، زيرا دشت و صحاري ما را پس از خشكي و مردگي زنده و سرسبز و خرم نمود.

چون فرعونيان به عهد خود پشت كردند، خداوند هم در سال بعد ملخ را بر زراعت‌ها و اشجار ايشان مسلط كرد، به طوري كه از زراعت و درختان‌شان چيزي باقي نگذاشتند. بلكه موي سر وريش آنان و لباس و فرش واسباب زندگي‌شان را هر چه بود خوردند و حال آن‌كه همين ملخ‌ها به خانه‌هاي بني اسرائيل داخل نمي‌شدند و هيچ گونه آزاري نمي‌رساندند. مـردم همـه سـروصـدايشـان بلنـد شـد و فرعون شديدا به جزع و

فزع در آمـد و بـه مـوسـي گفـت:

- اين باز هم از پروردگارت بخواه اين بلا را از ما بگرداند، و به طور قطع من هم دست از بني اسرائيل بر مي‌دارم!

موســي دعا كرد و ملــخ بعد از آن‌كه يك هفته يعني از شنبه تا شنبه بر ايشان مسلط بــود از آنان برطرف گـرديـد.

بعضي‌ها در كيفيت دعاي موسي گفته‌اند كه وي نگاهي به آسمان كرد و سپس عصاي خود را به طرف مشرق ومغرب به حركت درآورد، و بدون درنگ ملخ‌ها از همان طرف كه آمده بودند، برگشتند، گوئي كه اصلاً ملخي نيامده بود.

فرود شپشه بر زراعت و بدن فرعونيان (351)
بار ديگر اصرار هامان نگذاشت فرعون به وعده خود وفا كند و بني اسرائيل را آزاد سازد، لذادر سال سوم خداوند سبحان «قُمَّل» را كه عبارت بود از ملخ ريز و بدون بال و خيلي خبيث‌تر و خطرناك‌تر از ساير انواع ملخ‌ها، بر همه زراعت آنان مسلط نمود. اين بار ملخ ساقه وريشه‌ها را هم خورد و خلاصه زمين را ليسيد.
اين بلا شديدترين بلائي بود كه فرعونيان بدان دچار شدند، زيرا نه تنها حبوبات آنان به خطر افتاد بلكه موي بدن و حدقه وپلك چشم و ابروهاي آنان نيز دست‌خوش اين بلا شد، و وقتي به بدن‌هاي آنان حمله مي‌كرد هر كه مي‌ديد خيال مي‌كرد پوست بدن‌هاي آنان مبتلا به گري شده است.
خلاصه، خواب و آسايش از آنان سلب شد و همه به ناله و فرياد در آمدند، ناچار
(352) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
فرعون موسي را طلبيده و گفت:
- اگر اين بار از خدايت بخواهي تا عذاب را از ما بردارد به طور قطع و مسلم دست از بني‌اسرائيل برمي‌دارم.
موسي اين بار نيز پذيرفت و دعا كرد و به دعاي او قمل كه هفت روز تمام يعني از اين شنبه به آن شنبه مسلط بر آنان شده بود، بر طرف گرديد.

فرعونيان اين بار هم عهد خود را شكستند و خداوند در سال چهارم قورباغه را بر آنان مسلط كرد. تمام زندگي آنان مالامال از قورباغه شد. لباس و ظرف و طعام يا آبي
نزول بلاي قورباغه بر فرعونيان (353)
نماند مگر اين‌كه پر از قورباغه بود. غذا كه مي‌پختند چيزي نمي‌گذشت كه مي‌ديدند پر از قورباغه شده است. مي‌خواستند با يك‌ديگر صحبت كنند تا دهن باز مي‌كردند قورباغه بـه دهـانشـان وارد مـي‌شـد. لقمـه‌اي را كه بر مي‌داشتند تا دهانشان باز مي‌شد قـوربــاغـه قبـل از لقمـه دهــانشــان را پــر مـي‌كـرد.
اين بار مردم به گريه درآمده و شكايت نزد موسي بردند و گفتند اين بار توبه كرده و ديگر به كردار زشت خود برنمي‌گرديم، از خدا بخواه تا ما را از شر قورباغه رهائي دهد. موسي دعا كرد و خداوند سبحان قورباغه را پس از آن كه هفت روز يعني از اين شنبه به آن شنبه بر ايشان مسلط بود از آنان برداشت.

(354) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
فرعون و فرعونيان اين بار نيز عهد خود را شكستند، و خداوند قادر متعال در سال پنجم، خون را روانه به سوي ايشان كرد، بدين معني كه آب نيل را برايشان خون گردانيد. بني‌اسرائيل آن را آب مي‌ديدند، و قبطي‌ها خون، حتي قبطي‌ها به بني اسرائيل التماس مي‌كردند كه آب را در دهان خود ريخته و از دهان خود به دهان قبطي‌ها بريزند، با اين حال تا در دهن اسرائيلي بود آب بود، و به محض اين‌كه به دهان قبطي منتقل مي‌شد خون مي‌گرديد.
فرعون ديد دارد از عملش هلاك مي‌شود، ناچار شد برگ درختان را بجود ولي مع‌الوصف رطوبت برگ درختان هم در دهانش خون مي‌شد.
هفت روز هم به اين عذاب دچار بودند. هيچ آب وغذائي نمي‌خوردند مگر آن‌كه خون
نزول بلاي خون (355)
بود. به هر حال آمدند نزد موسي كه از خدايت رفع اين پريشاني و عذاب را بخواه تا به تو ايمان آورده و دست از بني اسرائيل برداريم و با تو روانه‌شان كنيم!
موسي اين بار نيز دعا كرد و عذاب از ايشان برداشته شد، معذلك دست از بني‌اسرائيل برنداشتند. (1)

«وَ قــالَ مُوسي رَبَّنآ اِنَّكَ اتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَ مَلاَءَهُ زينَةً وَ اَمْوالاً....» (88 / يونس)
1- الميزان، ج 16، ص 66 .
(356) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
موسي عليه‌السلام بعد از آن‌كه از ايمان آوردن فرعون واشراف وابسته به او مـأيـوس شـد و يقيـن كـرد كـه آنــان بــه گمراهــي خــود ادامــه مي‌دهند، و ديگران را هم گمـراه مي‌سازند، عـرض كـرد:
- اي پـروردگار ما!
تـو فـرعـون و اطـرافيـانش را در برابر كفر و ســركشــي‌شــان مجــازات كــرده‌اي، و زينـت و دارائـي‌هــائــي در زنـدگــي دنيــا بــه آنــان داده‌اي!
- اي پروردگار مــا!
آنان كساني را كه پيروي‌شان مي‌كنند از راه تو به دركنند، اراده تو باطل و غرض تو لغو نيست!
نفرين نهائي موسي و دلايل آن (357)
- پــروردگـــار ما!
سخط و غضب را نسبت به آنان مدام كن، و دارائي‌شان را از بين ببر، و از مجراي نعمت به مجراي نقمت بيفكن، و دل‌هايشان را گره بزن، و محكم ببند، كه ايمان نياورند تا در موقعي قرار گيرند كه ايمانشان سود ندهد و آن زماني است كه عـــذاب الهــي را ببيننـد! (88 / يونس)
موسي اين نفرين را موقعي كرد كه اگر فرعونيان زنده مي‌ماندند جز گمراهي و گمراه كردن مردم انتظار ديگــري از آنــان نبــود، مثل نوح عليه‌السلام كـه عـرض كــرد:
- خدايــا دياري از كافــران بر زمين باقي مگــذار كه اگر باقي‌شان بگــذاري بندگانــت را گمــراه كننــد، و جز فاســق و فاجــر و كافــر نزايند! (26 و 27 / نوح)
(358) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام

خـداونـــد سبحـــــان خطـاب بـه مـوســـي و هـــارون عليه‌السلام مـــي‌فـرمـــايـــد:
دعاي شما كه درخواست كرده بوديد خدا بر فرعون و اطرافيانش عذاب دردناك نازل كنـد، و امـوالشـان را از بيـن ببـرد و دل‌هـايشـان را سخت كنـد، مستجـــاب شـــد!
پس استقامت كنيد، و نسبت به مأموريت خود يعني دعوت به خداي سبحان و احياء كلمه حق ثابت قدم باشيد، و از راه‌كساني كه نمي‌دانند، پيروي مكنيد! يعني پيشنهادهائي را كه براساس هواهاي نفساني و داعيه‌هـــاي شهوانـــي به شمـــا مي‌كننـــد، اجابت نكنيـــد!
استجابت نفرين موسي (359)
در اين آيه با نوعي تلويح اشاره به آن شده كه بني اسرائيل چيزهائي را درخواست خواهند كرد كه سنت‌هاي قومي و شيوه‌هاي جاهلي‌شان را احياء كنند.
در روايات اسلامي (در مجمع البيان) نقل شده كه فرعون بعد از دعاي موسي چهل سال ماند. البته در آيات فوق نيز دلالتي بر اين‌كه موسي وهارون درخواست عذاب فوري كرده باشند، نيست.(1)
1- المـيـــــزان، ج 19، ص 187 .
(360) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام

فصل نهم :پایان سلطنت فرعون و آغاز وراثت مستضعفان

«قالَ مُوسـي لِقَوْمِهِ اسْتَعينُـوا بِاللّهِ وَ اصْبِـرُوآا اِنَّ الأرْضَ لِلّـهِ يُورِثُها مَنْ يَشـآءُ مِنْ عِبادِهِ....» (128 و 129 / اعراف)
موسـي عليه‌السلام در مقابـل توطئه فرعونيان شروع به تقويت روحي قوم خود
(361)
مـي‌كنـد و بـه آن‌هـا مـي‌گـويـد:
«از خـدا كمك جـوئيـد!
صبـــوري كنيـــد!
زمين متعلق به خداست!
و به هر كس از بندگان خويش كه بخواهد وا مي‌گذارد،
و ســرانجـام نيـك از پـرهيـزكـاران اسـت!»
با اين جملات، موسي عليه‌السلام بني اسرائيل را بر قيام و شورش عليه فرعون بر مي‌انگيزد و آنان را به استمداد واستعانت از خداي تعالي در رسيدن به هدف، كه همان رهائي از اسارت و بندگي فرعون است، توصيه مي‌كند، و آنان را به صبر در برابر شدايدي كه فرعون خط و نشان آن را مي‌كشد، سفارش مي‌كند، زيرا صبر و مقاومت در
(362) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
برابر شدايد راهنماي به سوي خير و پيش‌تاز فرج و نجات است !
موســي عليه‌السلام مي‌فرمـايـــد:
- زميـن مـال خـداسـت و آن را بـه هـر كـه بخـواهـد بـه ارث مـي‌بخشـد!
و با اين جمله مي‌خواهد بگويد كه اگر من اين نويد را مي‌دهم براي اين است كه فرعون مالك زمين نيست تا آن را به هر كس كه بخواهد بدهد و يا بگيرد، بلكه زمين ملك خداي سبحان است واوست كه به هر كه بخواهد ملك و سلطنت در زمين را مي‌دهد، و سنت الهي بـر اين جريان دارد كه حسن عاقبت را به كساني از بندگان خود اختصاص مي‌دهد كه از او بترسند.
بنابراين، شما اي بني اسرائيل! اگر تقوا پيشه كنيد، يعني به خداي تعالي استعانت بجوئيد و در راه او صبـر و مقاومت در مقابل شدايد به خرج دهيد خداوند اين
وعده نجات و جانشيني در زمين (363)
سـرزميـن را كـه امـروز در دسـت فـرعـونيـان اسـت، بـه دسـت شمـا خـواهـد سپـرد!

بنـي‌اسـرائيـل شكـايـت خـود را چنيـن بـه موسـي عرضـه كردنـد كـه:
«اي موسي! ما قبل از آمدن تو، و نيز بعد از آمدنت آن عذاب و شكنجه‌اي كه از فرعونيان مـي‌ديـديـم هنـوز هـم مـي‌بينيـم ، و از آن وعـده‌اي كـه خـداونـد داده بـود كه به دست تو از دست فرعـونيـان نجـات پيـدا مـي‌كنيـم، خبـري نشـد؟
موسي عليه‌السلام فرمود:
- شايـد پروردگـارتـان دشمنانتـان را هلاك كنـد و شمـا را در ايـن
(364) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
سرزميـن جانشيـن سازد و بنگـرد كه چگونـه عمل مي‌كنيـد!» (129 / اعراف)
اين جمله حكايت جوابي است كه موسي عليه‌السلام در قبال شكايت بني اسرائيل داده و خاطرآنان را بدين وسيله تسلي داده و اميدوارشان ساخته است. اين تكرار همان مفهوم قبلـي است كه گويا مي‌فرمايـد: اين كه به شما دستـور دادم كه در راه رسيـدن به هدف از خدا بترسيـد حرف زنده‌اي بود كه هرگز غيـر آن را از من نخواهيد شنيد. اگر به آن دستور عمل كنيـد اميد اين هست كه خداونـد دشمنان شما را هلاك كند و زمين را بعد از ايشـان به شما واگذار كند. اگر مي‌خواهيد خداوند سبحان شما را جانشين آنان در زمين قرار دهد بايد بدانيد كه خداونـد متعال چنيـن كاري را به گزاف نمي‌كند، و شمـا را بدون هيچ قيـد و شرط بر آنان ترجيـح نمي‌دهد، و اگر شمـا را به آرزويتـان برسانـد براي اين اسـت كه ببينـد رفتـار شمـا چگونـه خواهـد بـود؟
بي قراري بني اسرائيل (365)
اين يكي از آياتي است كه خداوند متعال در آن يهود را كه براي خود منصب بلاعزل‌الهي قائل‌بودند، تخطئه‌نموده‌است، زيراتوراتي‌كه در دست يهوداست يهوديان را داراي كرامتي بدون قيد و شرط و آنان را حزب خدا و سرزمين بيت‌المقدس را سرزميني دانسته كه خداوند به يهود تمليـك كـرده اسـت، آن هم تمليكي كه نه نقل و انتقـال بـردار است و نـه اقـالـه‌پـذيـر! (1)

«فَانْتَقَمْنا مِنْهُمْ فَاَغْرَقْناهُمْ فِي‌الْيَمِّ ....، وَ اَوْرَثْنَاالْقَوْمَالَّذينَ كانُوا
1- الميــزان، ج 16، ص 58 .

يُسْتَضْعَفُونَ....» (136تا137/اعراف)
سال‌هاي متمادي موسي عليه‌السلام در مصر با فرعون و فرعونيان مبارزه كرد و خداوند با نزول عذاب‌هاي متعدد آن‌ها را متنبه ساخت، ولي سرانجام كار آنان به جائي منجر شد كه سرانجام اقوامي از اين قبيل در همه ادوار تاريخ بشر بوده است، و قرآن مجيد نتيجــه اين مبارزه حــق و باطل را چنيــن نقل فرمــوده است:
«پـس از آن‌هــا انتقــام گـرفتيــم،
و بـه دريــا غــرقشــان كــرديــم،
براي آن‌كه آيه‌هاي ما را تكذيب كردند، و از آن‌ها غافل ماندند. و خاورها و باخترهاي آن سرزمين را كه بركت در آن نهاده بوديم،

بـه گـروهي كـه خوار شمــرده مي‌شدنــد و مستضعــف بودند، به ارث واگذاشتيم،
و كلمـه حسنـاي پـروردگـار تـو دربـاره پسـران اسـرائيـل تمـاميت يـافت، و ايـن بـه پـــاداش صبـري بـود كـــه كــرده بـــودنـد،
و آن‌چــه را كه فرعون و قوم وي ساخته بودند، با آن بناهائــي كه بـالا مي‌بردنــد،
ويران كرديم!» (136 و 137 / اعراف)
ظاهــرا مراد از سرزمين بركت داده شــده، سرزمين شام و فلسطين است، زيرا قــرآن در اين آيــه اين سرزميــن را «بركت يافته» مي‌خوانــد، و در قــرآن كريــم غيــر از ســرزميــن مقــدس كه همــان نـواحـي فلسطيــن اســت و غيــر از كعبــه هيچ سرزميني را به «بـركــت» يـاد نكرده اسـت.
اگر در اين‌جا بني اسرائيل را به مردمي «مستضعف» وصف كرده براي اين است كه

كارهاي عجيب و خارق العاده خدا را برساند و بفهماند كه خداوند افتادگان را بلند مي‌كنــد و كساني را كه در نظرهــا خوار مي‌آمدند تقويت مي‌كند و زمين را در تيول آنان قــرار مي‌دهد! چه قدرتـي بالاتــر از ايــن!؟
«تماميت يافتن كلمه حسناي پروردگار» نشان از اين است كه به ملك و

سلطنت رسانيدن بني‌اسرائيل و هلاك كردن دشمنان ايشان بر وفق قضاي حتمي‌اش بوده و موسي عليه‌السلام هم گويــا از اين قضا خبـر داشتـه كـه در وعــده بني‌اسـرائيل مي‌گفت: «شايد پروردگارتان هلاك كنـد دشمنانتـان را و زميـن را به شما واگذارد...!» (129 / اعراف)
«تمام شدن كلمه» خارج شدن آن از مرحله قوه و استعداد به مرحله فعليت و وقوع است. خداوند متعال جهت و علت تمام شدن كلمه پروردگار در خصوص تاريخ بني‌اسرائيل را «صبر و استقامت» آنان قيد مي‌كند. (1)

«وَ اَوْحَيْنا اِلي مُوسي اَنْ اَسْرِ بِعِبادي اِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ....» (52 تا 68 / شعرا)
با اين آيات پايان كار فرعون و آغاز دوره جديدي در تاريخ بني اسرائيل شروع مي‌شود كه در آن خداي سبحان وعده خود را محقق مي‌سازد و وراثت و حكومت زمين را به مستضعفان مي‌سپارد!
1- الميزان، ج 30، ص 131 .
(370) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
قرآن مجيد خلاصه اين قسمت از تاريخ را چنين بيان مي‌كند:
«و به موسي وحي كرديم كه:
بندگان ما را شبانه حركت بده،
كه از پشت شما را تعقيب مي‌كنند!
و فرعون مأمورين جمع‌آوري را به شهرها فرستاد،
كه اينان گروهي اندكند كه موجب خشم ما شده‌اند،
و ما همگي آماده كارزاريم!
پس، از باغستان‌ها و چشمه‌سارها،
و گنج‌ها و جايگاه‌هاي خوبشان بيرون كرديم،
و آن‌ها را چنين به بني‌اسرائيل به ارث داديم!
حركت شبانه بني اسرائيل و نابودي فرعون (371)
پس، آفتاب‌دم از پي آن‌ها شدند،
و چون دو جماعت يك‌ديگر را بديدند،
ياران موسي گفتند:
- اي واي ما را گرفتند!
موسي گفت:
- هرگز! كه پروردگار با من است و راهبريم خواهد كرد!
به موسي وحي كرديم:
- عصاي خود را به دريا بزن!
پس دريا بشكافت، و هر پاره‌اي چون كوهي بزرگ بود،
ديگران را بدان‌جا نزديك‌كرديم،
(372) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
و موسي را با همراهانش جملگي نجات داديم!
سپس، ديگران را غرق كرديم!
كه در اين عبرتي است،

ولي بيشترشان ايمان‌آور نبودند!
و پـروردگـارت هـمـــو نيـرومنـــد و فـرزانـه اسـت!» (52 تا 68 / شعراء)
داستان غرق شدن فرعونيان و نجات يافتن بني اسرائيل به دست موسي عليه‌السلام را طي چهارده آيه در قرآن كريم به شرح بالا آورده است كه البته حرف‌هاي زيادي قصه، و آن‌چه كه از سياق كلام استفاده مي‌شود و احتياجي به ذكرش نبوده حذف كرده است، از آن جمله: بيرون شدن شبانه موسي و بني اسرائيل از مصر (كه همين جمله «اَنْ اَسْرِ
حركت شبانه بني اسرائيل و نابودي فرعون (373)
بِعِبادي» "52/شعراء"بر آن دلالت مي‌كرد.) (1)

«فَاَسْرِ بِعِبادي لَيْلاً اِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ....» (22 تا 33 / دخان)
موسي عليه‌السلام بعد از دعوت فرعون به ترك استكبار در برابر دستورات الهي، و مشاهده عناد و سركشي از طرف آنان پروردگار خود را خواند و عرض كرد: «خدايا اين قوم مردمي مجرمند!» (22 / دخان)
1- الميزان، ج 30، ص 131 .
(374) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
در اين دعا موسي عليه‌السلام علت دعاكردنش را جرم فرعونيان ذكر كرد جرمي كه به‌خاطر آن مستحق هلاك بودند. البته در آيه نيامده كه موسي عليه‌السلام از خدا چه خواست ولي از آيات بعدي فهميده مي‌شود كه او هلاكت قوم را خواستار شده است.
خداي سبحان دستور مي‌دهد:
- شبانه بندگان مرا حركت بده،
شما تعقيب خواهيد شد،
فرعون و لشكريانش شما را تعقيب خواهند كرد! (23 / دخان)
در اين آيه خداي متعال خواسته از حادثه‌اي كه به زودي اتفاق مي‌افتد پيشگوئي كند آن‌گاه اضافه مي‌فرمايد كه:
فرعون و لشكريان او به تعقيب شما بر مي‌خيزند،
جزئيات حركت شبانه بني اسرائيل (375)
و شما به دريا مي‌رسيد،
با عصا به دريا زن، تاراهي براي عبورتان باز شود،
و همين كه از دريا گذشتي، آب را هم‌چنان ساكن و بازنگه‌دار، و بگذار تا فرعونيان برسند و داخل دريا شوند،
و آن‌گاه همگي غرق گردند! (24 / دخان)
سپس قرآن مجيد، ماجراي بعد از غرق را چنين توصيف مي‌كند، كه:
چه بسا از باغ‌ها و چشمه‌ها كه از خود به جاي گذاشتند،
و چه زراعت‌ها و مقام‌هاي كريم،
و نعمت‌ها كه از آن‌ها برخوردار بودند،
ما اين چنين، همه آن اموال را به قومي ديگر ارث داديم،
(376) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
در حالي كه نه آسمان به حال آنان گريست،

و نه زميـــن،
و نـه مهلـتي بـــه آنـــان داده شـــد! (25 تا 29 / دخان)

قرآن مجيد دوباره به تسلي و دل‌گرمي رسول گرامي اسلام صلي‌الله‌عليه‌وآله پرداخته و اشاره مي‌كند كه به زودي او و مؤمنين به او را از شر فراعنه مكه نجات مي‌دهد و آن‌ها را بر كفار بر مي‌گزيند، و زمين را در اختيارشان قرار مي‌دهد تا ببيند كه چگونه عمل مي‌كنند:
«بني‌اسرائيل را از عذابي خواركننده نجات داديم،
عاقبت شوم فرعون صفتان (377)
از فرعون، كه مردي بلندپرواز و از اسراف‌كاران بود،
و ما بني‌اسرائيل را با علمي كه به استحقاق آنان داشتيم،
برگزيديم به تمامي امت‌هاي عالم آن روز،
و ازآيات چيزهائي‌به آنان داديم‌كه در آن آزمايشي روشن‌بود!» (30تا33/ دخان)
در آيه مورد بحث خداي سبحان كفار قريش را كه در حقانيت قرآن ترديد مي‌كردند، تهديد مي‌كند به عذاب دنيا و آخرت، و به همين منظور داستان اعزام موسي عليه‌السلام به سوي فرعون را برايشان مثال مي‌آورد، كه فرعون و قومش او را تكذيب كردند و خداي‌تعالي غرقشان ساخت!
اين سرگذشت خالي از اين اشاره نيست كه خداي تعالي به زودي رسول گرامي‌اش و مؤمنين را از شر ياغيان قريش نجات مي‌دهد، از مكه بيرونشان مي‌كند، و سپس
(378) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
صناديد قريش را كه به تعقيب رسول اللّه صلي‌الله‌عليه‌وآله و مؤمنين بر مي‌خيزند هلاك مي‌گرداند:
«ما قبل از اين فرعونيان را آزموديم،
كه رسولي كريم به سويشان آمد كه:
- اين بندگان خدا را به من بسپاريد!
كه من رسولي امين هستم!» (17 و 18 / دخان)
از جمله پيام‌هاي الهي و رسالت‌هاي موسي به فرعون و قومش اين بوده كه: بني‌اسرائيل را به سرپرستي موسي عليه‌السلام بسپارند و دست از آزار و شكنجه آنان بردارند! منظور از عبارت «اين بندگان خدا» همان بني اسرائيل است كه با اين عبارت خداوند متعال نسبت به آنان اظهار ترحم فرموده و به فرعونيان نيز فهمانده كه استكباري كه نسبت به بني‌اسرائيل مي‌كنند و تعدي وتجاوزي كه به حقوق آنان روا
عاقبت شوم فرعون صفتان (379)
مي‌دارند خود استكبار بر خداست، براي اين كه بني‌اسرائيل

بنـدگـان خـداينـد!
از طرف ديگر موسي عليه‌السلام را «رسول امين» ناميد تا احتمال خيانت در رسالت را از او دفع كند تا خيال نكنند كه موسي مأمور نجات بني اسرائيل نيست، و اين ادعا را از پيش خود مي‌كند! چون فرعون نيز در ذهن قومش اين را تقويت مي‌كرد و مي‌گفت موسي سـاحـري عليـم است، كـه مي‌خـواهـد بـا سحـر خود شما را از سرزمين‌تان بيرون كند!

قرآن‌شريف عاقبت كار فرعون‌را چنين شرح مي‌دهد:
«و بنـــي‌اســـرائيـــل را از دريـــا گـــذرانـديـــم،
(380) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
و فرعـــون و لشكريانـــش با سركشـــي و دشمنـــي به تعقيـــب آنـــان پرداختنـــد،
تا آن‌گاه كه فرعون در آستانه غرق قرار گرفت،
گفـــــــــــت:
- ايمان آوردم كه خـدائـي جـز همـان خـدا كـه بني‌اسـرائيل بـدو ايمـان آورده‌انـد نيست!
و مـــن نيـــز از جـملـــه مسلـمـــانـــانـــم!
الان؟! در حـالـي كـه قبـلاً نـافـرمـــانـي كـــردي، و از زمره مفســدان بـــودي؟!
مـا امـروز تـن بي جـان تـو را نجـات مي‌دهيـم،
تا براي آن‌ها كه بعد از تو مي‌آيند نشانه‌اي باشد،
و محققـا بسيـاري از مـردم از آيـات مـا غـافلنـد!» (90 تا 92 / يونس) (1)

«يَقْـدُمُ قَوْمَـهُ يَـوْمَ الْقِيمَـةِ فَـأَوْرَدَهُـمُ النّـارَ...» (98 و 99 / هـود)
آيات فوق وضعيت فرعـون و قـوم او را در رابطـه با عذاب دنيوي و اخروي هر دو بيـان مـي‌كنـد:
«روز قيـامـت بـه جلـو قـوم خـود مي‌افتـد و آنـان را وارد آتـش مي‌كنـد،
و بـد آبشخوري است كـه وارد آن شوند،
1- الميزان، ج 35، ص 221 .
(382) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
و در ايـن دنـيـا لـعنت دنبـالشـان شـود،
و روز قيامت بد عطيه‌اي به آن‌ها دهند!» (98 و 99 / هود)
فرعون جلوي قوم خود مي‌افتد زيرا ايشان از امر او پيروي كرده‌اند، پس او پيشواي ايشـان و يكـي از ائمه ضلال است كه خداوند دربـاره آن‌ها فرموده:
«ـ مـا آن‌هـا را پيشوايـانـي قرار داديـم كه به آتـش دعـوت كننـد.» (41 / قصـص)
در عبارت «بد آبشخوري است كه وارد آن شوند!» استعاره لطيفي به كار رفته كه هـدفـي را كه انسـان در زنـدگـي در نظـر دارد و بـراي آن بـذل مسـاعـي مي‌كند، تشبيه به آبي كـرده كـه شخـص تشنـه وارد آن مي‌شود.
يعني سعادتي كه انسان از كارهاي خود در نظر دارد چنان گواراست كه گوئي آبي است كه وارد آن مي‌شود، و آخرين سعادت انسان رضوان الهي و بهشت است! ولي
رهبري فرعون در سوق قوم خود به جهنم (383)
چون آل فرعون به واسطه پيروي از امر فرعون گمراه شدند و از راه سعادت حقيقي خطا كردند هدف آن‌ها تبديل به آتش شد و آبي كه بايد وارد آن مي‌شدند، آتش شد و بـدآبشخـوري اسـت كـه وارد آن مـي‌شـونـد.
زيرا آبشخور «ورد» شعله سركش سينه را فرو مي‌نشاند و اندرون تشنه را سيراب مي‌كنـد، چـون آبـي است خـوش‌گـوار و خـوش‌آشـام ولـي اگـر بـه عـذاب آتـش تبـديـل شـد، «بـد آبشخـوري» خـواهـد بـود!
هم‌چنين عبارت «بد عطيه‌اي به آنان دهند!» وضعيت پيروان فرعون را در قيامت بيان مي‌كند. چون ايشان از امر فرعون پيروي كردند و در اين دنيا لعنت خدا و دوري از رحمت و طرد از ساحت قرب او دنبالشان كرد مصداق لعنتي كه به دنبالشان آمد يا غرق است و يا حكم خدا به دوري

آن‌ها از رحمت خود كه در صحيفه‌هاي اعمالشان نوشته
(384) رسالت و مبارزات موسي عليه‌السلام
شــد، و يكــي از آثــار آن غــرق و عــذاب آخــرت است!
«عطيه» كه به معنــي كمك اســت و گيرنــده را بر رفــع حوائج خود كمك مي‌كند، در مــورد فرعـونيـان تبــديــل مـي‌شـود بـه عطيـه بـد:
عطيـــه‌اي كـــه روز قيـامـــت بـه آن‌هـــا مـي‌دهنـد،
يعني آتشي كه آن‌هارا در آن انباشته و برافروخته‌مي‌كنند،
بـد عطيـه‌اي اسـت!
و لعنتــي كه به دنبـال ايشان فرستاده شده بد عطيه‌اي است كه به آن‌ها مي‌دهند! (1)
1- الميزان، ج 20، ص 285 .
رهبري فرعون در سوق قوم خود به جهنم (385)

درباره مرکز تحقیقات رایانه‌اي قائمیه اصفهان

بسم الله الرحمن الرحیم
جاهِدُوا بِأَمْوالِكُمْ وَ أَنْفُسِكُمْ في سَبيلِ اللَّهِ ذلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه 41)
با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است
اگر بدانید حضرت رضا (علیه السّلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیافزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند
بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص 159
بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهلبیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال 1340 هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.
مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال 1385 هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.
اهداف :دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السّلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیتهای گسترده مرکز :
الف)چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی
ب)تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن سهمراه
ج)تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما ، انیمیشن ، بازیهاي رایانه اي و ... اماکن مذهبی، گردشگری و...
د)ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار هاي تلفن همراه و چندین سایت مذهبی دیگر
ه)تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای
و)راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط 2350524)
ز)طراحی سیستم هاي حسابداري ، رسانه ساز ، موبایل ساز ، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک ، SMS و...
ح)همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند مسجد جمکران و ...
ط)برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه
ی)برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضوری و مجازی) در طول سال
دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگي مذهبي قائميه اصفهان
تاریخ تأسیس: 1385 شماره ثبت : 2373 شناسه ملی : 10860152026
وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com
فروشگاه اینترنتی: www.eslamshop.com
تلفن 25-2357023- (0311) فکس 2357022 (0311) دفتر تهران 88318722 (021) بازرگانی و فروش 09132000109 امور کاربران 2333045(0311)
نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی ، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده و لی جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت

امکان در این امر مهم ما را یاری نمایندانشاالله.
شماره حساب 621060953 ، شماره کارت :6273-5331-3045-1973و شماره حساب شبا : IR90-0180-0000-0000-0621-0609-53به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان – خیابان مسجد سید
ارزش کار فکری و عقیدتی
الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام -: هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنتِ غیبت ما، او را از ما جدا کرده است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می‌فرماید: «ای بنده بزرگوار شریک کننده برادرش! من در کَرَم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است، هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت‌ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید».
التفسیر المنسوب إلی الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست‌تر می‌داری: مردی اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می‌رَهانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از پیروان ما را دارد، امّا تو دریچه‌ای [از علم] را بر او می‌گشایی که آن بینوا، خود را بِدان، نگاه می‌دارد و با حجّت‌های خدای متعال، خصم خویش را ساکت می‌سازد و او را می‌شکند؟».
[سپس] فرمود: «حتماً رهاندن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی‌گمان، خدای متعال می‌فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد».
مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند آزاد کردن بنده دارد».

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی
www.Ghaemiyeh.com
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹